

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN MOLDOVA

Catedra „Geografie și Economia Mediului”

Matei Mățu

Mihai Hachi

**Populația rurală a Republicii Moldova:
cercetări geodemografice**

Editura ASEM

Chișinău, 2008

Monografia a fost examinată, aprobată și recomandată pentru editare la ședința Catedrei „Geografie și Economia Mediului” (proces-verbal nr. 7 din 16.04. 2008)

Referent – C. Matei, prof. univ, dr. hab.

V. Botnaru, dr., conf. univ., Universitatea de Stat Tiraspol

Lucrarea reprezintă o sinteză științifică referitoare la studiul geo-demografic al populației rurale din Republica Moldova. Aceasta cuprinde atât aspecte metodologice ale studiului geo-demografic al populației rurale, cât și caracteristicile de bază ale dinamicii, structurii, mișcării naturale și migratorii ale populației, ale modului ei de trai. Este abordată, de asemenea, rețeaua de așezări rurale, tipologia lor, aspectele socio-economice și ecologice ale satului.

Lucrarea se adresează specialiștilor din domeniul demografiei, al geografiei populației, studenților economiști și geografi, precum și tuturor celor interesați de problematica geo-demografică a satului.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Mâtcu Matei

Populația rurală a Republicii Moldova: cercetări geodemografice. /Matei Mâtcu, Mihai Hachi; Academia de Studii Economice din Moldova, Catedra „Geografie și Economia Mediului”. – Chișinău, ASEM, 2008 - 243 pag. Bibliogr.: p.236-243. - 50 ex.
ISBN 978-9975-75-421-7

314.1 (478)

Autori: Matei Mâtcu, conf. univ., doctor în geografie

Mihai Hachi, conf. univ., doctor în geografie

© Departamentul Editorial-Poligrafic al ASEM

ISBN 978-9975-75-421-7

Dedicată părinților autorilor, întreaga viață a căroră a fost legată de satul
basarabean
Andronie și Ana Mâțcu
Gheorghe și Maria Hachi

Cuprins:

Introducere	p. 8-9
Capitolul I. Aspecte metodologice asupra studiului geografic al populației rurale	
1.1. Studiile geografice în domeniul populației rurale în viziunea diferitelor școli științifice.....	p. 10-14
1.2. Aportul școlii geografice românești în studiul populației rurale.....	p. 15-16
1.3. Studiile geodemografice referitoare la spațiul rural al Basarabiei.....	p. 16-24
1.4. Studiul geografic al populației rurale din Republica Moldova după cel de-al Doilea război mondial.....	p. 24-30
Capitolul II. Definirea spațiului rural	
2.1. Criteriile de bază pentru definirea spațiului rural.....	p. 30-34
2.2. Conceptele: așezări umane, habitat rural, ecosisteme rurale.....	p. 34-37
2.3. Trăsăturile specifice ale spațiului rural din Republica Moldova.....	p. 37-46
Capitolul III. Dinamica și distribuția populației rurale	
3.1. Analiza indicatorilor demografici ai populației rurale din Basarabia.....	p. 47-51
3.2. Evoluția fenomenelor demografice din spațiul rural al Republicii Moldova din perioada postbelică (1950-2007).....	p. 51-60
3.3. Dinamica efectivului populației rurale.....	p. 60-65
3.4. Diferențieri geo-demografice în spațiul rural al R. Moldova.	
3.4.1. Distribuția teritorială a populației rurale.....	p. 66-73
3.4.2. Densitatea populației rurale.....	p. 73-79
3.4.3. Diferențieri regionale ale fenomenelor demografice din spațiul rural.....	p. 79-83
Capitolul IV. Structura populației rurale	
4.1. Structura pe grupe de vârstă și sexe.....	p. 84-90
4.2. Structura religioasă (confesională).....	p. 90-97
4.3. Structura etnică a populației rurale.....	p. 98-103

Capitolul V. Mobilitatea populației din spațiul rural al Republicii Moldova

- 5.1. Tipurile migrației rurale și particularitățile lor.....p. 104-112
- 5.2. Direcțiile migrației interne și factorii care o generează.....p. 112-114
- 5.3. Migrația internă pe medii și sexe.....p. 114-121

Capitolul VI. Modul de trai al populației din mediul rural

- 6.1. Definierea conceptului *mod de trai* rural.....p. 121-128
- 6.2. Analiza factorială a dezvoltării modului de trai rural
  - 6.2.1. Factorul natural.....p. 128-131
  - 6.2.2. Factorii socio-demografici și socio-culturali.....p. 131-136
- 6.3. Comportamentul consumerist al populației rurale.....p. 136-143
- 6.4. Specificul locuinței și al gospodăriei individuale în mediul rural.....p. 144-154

Capitolul VII. Caracterizarea rețelei de așezări rurale

- 7.1. Particularitățile de bază ale rețelei rurale.....p. 155-160
- 7.2. Evoluția demografică a așezărilor rurale.....p. 160-163
- 7.3. Tipologia așezărilor rurale
  - 7.3.1. Aspecte generale cu privire la tipologia așezărilor rurale.....p. 163-165
  - 7.3.2. Cadrul geografic al așezărilor rurale.....p. 165-168
  - 7.3.3. Mărimea demografică a așezărilor rurale.....p. 168-172
  - 7.3.4. Tipuri morfostructurale de așezări rurale.....p. 172-175
  - 7.3.5. Tipurile funcționale de așezări rurale.....p. 175-184

Capitolul VIII. Problemele ecologo-economice și sociale din mediul rural al Republicii Moldova

- 8.1. Aspectele ecologice caracteristice mediului rural.....p. 186-192
- 8.2. Dezvoltarea durabilă a așezărilor rurale din republica Moldova.....p. 192-199
- Bibliografie.....p. 200-206

Cuvânt înainte

În ultimele două decenii, Republica Moldova a trecut prin mai multe încercări de înalt risc din punct de vedere economic, politic și demografic. În aceste condiții social-economice și demografice dificile, dirijarea evoluției fenomenelor demografice capătă o importanță statală.

Pe parcursul mai multor decenii, spațiul rural a determinat evoluția efectivului și structurii populației statului prin formarea unui genofond favorabil pentru reproducerea populației. Spațiul rural se caracteriza printr-o stabilitate înaltă a efectivului populației, un nivel înalt al natalității și nivel scăzut al divorțialității, fapt ce a creat condiții demografice favorabile nu numai pentru acest spațiu, dar și pentru întreg teritoriul Republicii Moldova.

Transformările social-economice și politice din anii 90 s-au reflectat negativ în primul rând asupra situației demografice din spațiul rural, aceasta manifestându-se prin reducerea natalității, creșterea mortalității, creșterea divorțialității, îmbătrânirea populației etc. Atare situație ar trebuie să pună în gardă structurile economice, statale și politice ale Republicii Moldova. Despre importanța studiilor acestui domeniu ne mărturisește și Conferința Națională sub genericul „Comunitățile rurale și renașterea statului, organizată în februarie 2005 de către Academia aflată sub auspiciile Guvernului Republicii Moldova.

Lucrarea „Populația rurală a Republicii Moldova: studiu geodemografic”, elaborată de doctorii în geografie, conferențiarii M. Mătcu și M. Hachi își propun drept scop de a scoate în evidență problemele demografice și sociale în evoluția spațiului rural al Republicii Moldova și transformările ce s-au produs și continuă să se producă în situația demografică ca efect al transformărilor economice și politice din țară.

Monografia cuprinde un set mare de probleme ce țin de evoluția fenomenelor demografice în spațiului rural al Republicii Moldova. Lucrarea începe cu o incursiune istorică, în care se studiază formarea populației rurale, structura și repartizarea populației și caracteristica geodemografică a rețelelor de așezări rurale la etapa contemporană.

Analiza situației sociale și demografice în spațiul rural s-a efectuat în bază unei informații statistice bogate, folosind materialul recensămintelor din perioada postbelică și unele repere ale recensămintelor din anii 1897 și 1930.

Lucrarea se bazează pe surse bogate de literatură de specialitate în domeniu atât din România, Rusia, cât și din alte state din Europa, ceea ce creează o bază metodologică bogată care demonstrează amploarea și importanța studiului efectuat.

Monografia este structurată în 8 capitole.

Capitolele I și II formează fundamentul metodologic al problemelor habitatului uman și mai ales ale habitatului rural, cu unele reflecții asupra evoluției spațiului rural al Republicii Moldova.

Capitolele III și IV, tratează despre aspectele evoluției efectivului populației rurale și a modificărilor structurale ale populației în perioada postbelică, precum și analiza fundamentală și comparativă a evoluției populației, în decursul mai multor perioade istorice.

Populația rurală a Republicii Moldova a cunoscut influența masivă a migrației începând din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Migrația populației a devenit factorul determinant în evoluția efectivului și structurii populației rurale abia la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Capitolul V este dedicat importanței și influenței migrației populației asupra spațiului rural al Republicii Moldova.

Un interes deosebit îl prezintă capitolul VI al lucrării, în care este efectuat un studiu profund asupra modului de viață al populației rurale, aceasta constituind o nouă direcție de cercetare geografică a populației .

Capitolul VII este consacrat habitatului rural. Accentul este pus pe analiza detaliată a structurii așezărilor rurale, tipologia localităților rurale și locul localităților rurale în formarea habitatului uman al Republicii Moldova. Lucrarea se finalizează cu evidențierea și analiza problemelor ecologice și dezvoltarea durabilă a așezărilor rurale (capitolul VIII).

Analiza lucrării ne permite formularea următoarelor concluzii:

- Lucrarea reprezintă un studiu valoros, prin conținut și structură, de utilitate incontestabil în contextul demografic;
- Lucrarea este bine echilibrată și structurată pe capitole și paragrafele;
- Materialul statistic este bine selectat cu mult discernământ și utilizat eficient. În lucrare, sunt prezentate un număr considerabil de tabele și materiale cartografice.

Lucrarea a completat mai multe lacune în studiul geografic și geodemografic al spațiului rural al Republicii Moldova.

Rezultatele obținute pot fi folosite la elaborarea strategiei și politicii dezvoltării spațiului rural al statului.

Constantin Matei,
șeful catedrei „Geografie și Economia Mediului”,
doctor habilitat, profesor universitar

INTRODUCERE

Așezările umane, inclusiv cele rurale, reprezintă cele mai dinamice structuri ale spațiului geografic, fiind adevărate centre economice și sociale ale organizării teritoriului. Spațiul rural joacă un rol destul de însemnat în viața socio-economică a lumii contemporane, în acest spațiu, trăind și activând mai mult de jumătate din populația Terrei. Mediul rural reprezintă sinteza modurilor de viață ale populației, care sunt foarte variate, precum și experiența istorică și culturală a populației acestui mediu.

În Republica Moldova, spațiului rural îi revine un rol destul de important în viața socio-economică a țării. În acest mediu trăiesc și activează peste 58% din totalul populației Republicii, iar ponderea agriculturii, împreună cu industria prelucrătoare de materie primă agricolă, constituie cca 1/3 din PIB.

Studiul dat își propune drept scop analiza sub aspect geodemografic populația și așezările umane din spațiul rural al Republicii în contextul transformărilor politice, economice și sociale din perioada de tranziție.

Obiectivele majore ale lucrării sunt focalizate în două direcții: o analiză a problemelor metodologice referitoare la studiile geo-demografice rurale și o caracterizare a evoluției, structurii, mișcării naturale a populației, a principalelor componente ale modului de trai al populației și rețelei de așezări rurale etc.

Lucrarea are la bază consultarea literaturii de specialitate, precum și prelucrarea unui material factologic destul de vast, colectat nemijlocit pe teren din diferite regiuni ale Republicii, ca rezultat al realizării unor proiecte științifice. Studiul dat pornește de la ideea că spațiul rural reprezintă o unitate spațială identică, care necesită un studiu complex a principalelor componente ale lui – cadrul natural, populația și așezările rurale, baza lor economică și principalele elemente ale infrastructurii.

Dimensiunile studiului referitor la analiza fenomenelor geo-demografice din spațiul rural al Republicii sunt cele care pornesc de la general la particular, privite în corelație și în într-o interacțiune reciprocă.

În capitolele I și II, sunt analizate principalele surse bibliografice ale reprezentanților diferitelor școli științifice referitoare la studiul geodemografic al populației rurale, inclusiv a celei din Republica Moldova și a conceptului ce ține de definirea spațiului rural și a ecosistemelor rurale. Capitolele III-VI reflectă dinamica și distribuția populației rurale, structura demografică și mobilitatea ei.

Un capitol aparte este dedicat rețelei de așezări rurale – evoluția demografică, tipologia în conformitate cu diferite criterii, aspectele ecologice și dezvoltarea durabilă a satului.

Studiul finalizează cu capitolul dedicat analizei problemelor ecologo-economice din mediul rural și dezvoltarea durabilă a satelor.

Lucrarea se adresează specialiștilor din domeniul demografiei, al geografiei populației, studenților economiști și geografi, precum și celor interesați de problematica socio-economică și demografică a satului.

Pentru sprijinul acordat în finalizarea acestui studiu, autorii doresc să aducă sincere mulțumiri profesorului Constantin Matei, dr. hab., prof. univ., care a găsit timp pentru discuții, orientări și opinii referitoare la studiul dat. Suntem recunoscători, de asemenea, recenzenților Valeriu Botnaru, dr., conf. univ., Ion Pârțachi, dr., conf. univ., Valeriu Sainsus, dr., conf. univ. ale căror aprecieri sau obiecții critice ne-au fost de folos la finalizarea studiului.

Aducem mulțumiri lectorului universitar Iurie Bejan pentru contribuția sa binevoitoare adusă la procesarea computerizată a materialului cartografic.

CAPITOLUL 1. ASPECTE METODOLOGICE ASUPRA STUDIULUI GEOGRAFIC AL POPULAȚIEI RURALE

1.1. Studiile geografice în domeniile populației rurale în viziunea diferitelor școli științifice

Studiile geografice din domeniul populației rurale au apărut odată cu consolidarea geografiei populației ca știință, în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea. În literatura geografică și etnografică din diferite țări ale lumii, treptat, se acumula un material bogat referitor la activitatea economică și modul de trai al populației din mediul rural. Se făceau primele încercări de a explica aceste fenomene în funcție de factorii care le determină.

Lucrări speciale, în domeniul georuralisticii, apar, în perioada când geografia populației și a așezărilor umane devenea un compartiment de bază al antropologiei¹, un nou curent științific care a luat naștere în Germania. În prima etapă de cercetare din domeniul geo-ruralisticii, care cuprindea sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, în studiile geografice, o atenție deosebită se acorda influenței factorilor naturali asupra vieții populației rurale. Însă, influența factorilor naturali asupra populației era tratată de pe poziția curentului filosofic – determinismul geografic². Conform acestui concept, condițiilor naturale le revine rolul hotărâtor, în deosebirile regionale, în modul de viață al populației rurale, fiind ignorați, în așa fel rolul factorilor socio-economici.

În prima jumătate a sec. al XX-lea, cercetările geografice din domeniul populației s-au aprofundat cu mult, inclusiv cele rurale. O direcție de cercetare geografică în domeniul geo-ruralisticii constă în caracterizarea așezărilor rurale ca „element al peisajului cultural”, care și-a găsit reflectare în lucrarea savantului german Schlüter (1900) (citată S.Kovaliov, 1963). Esența principală a acestui concept rezidă în faptul că

---

¹ **Antropologie** - reprezintă o teorie, elaborată de Fr. Ratzel, care semnifică studiul oamenilor, grupărilor umane ale societății, precum și particularitățile psihologice ale popoarelor în funcție de mediul geografic.

² **Determinism geografic** - reprezintă o teorie, concepție filosofico-geografică potrivit căreia mediul geografic, fenomenele și procesele geografice, condiționează și determină nivelul și gradul de dezvoltare a societății.

elementele „peisajului cultural”, din mediul rural: locuințele, câmpurile cultivate, drumurile, sistemele de irigație, care reflectă activitatea umană din acest spațiu trebuie să fie studiate de către geografi sub aspect istoric, iar elementele „peisajului cultural”, trebuie să fie analizate într-o interacțiune reciprocă.

În anii '50-'70 ai sec. al XIX-lea, a fost colectat un material statistico-geografic destul de bogat referitor la așezările rurale din 49 de gubernii ale Rusiei. Listele în care erau nominalizate așezările rurale au fost întocmite și publicate în 46 de volume, fiind expuse sub formă de tabele, în care se conținea gruparea satelor după numărul de locuitori (S.Kovaliov, 1963). Acest material statistic, de mare valoare, a fost prelucrat și analizat de către cunoscutul savant rus, geograf și statistician, P.P. Semionov-Tianșanski (1880), care, pentru prima dată în literatura științifică, a efectuat clasificarea așezărilor rurale ale Rusiei, din regiunea europeană, din punct de vedere al criteriului socio-economic. Totodată, acest savant a efectuat un studiu referitor la tipologia așezărilor rurale în dependență de formele de relief.

Un alt studiu geografic din perioada menționată a fost dedicat metodelor de cartografiere a așezărilor rurale. Astfel, savantul rus A. Voeikov (1909) a întocmit harta așezărilor rurale ale Rusiei în conformitate cu criteriul mărimii demografice a lor, fiind explicată legătura dintre mărimea demografică a așezării rurale și gradul de dezvoltare agricolă.

În prima jumătate a sec. al XX-lea, cercetările geografice din domeniul populației rurale s-au aprofundat foarte mult. Mai întâi, a fost revăzut conceptul referitor la rolul factorului natural în amplasarea populației. Au apărut unele studii geografice (Lefevre, 1946, Sorre-1946-1952, v. 3, cap. 3) (citat S. Kovaliov, 1963), în care se menționa că influența factorului natural asupra populației din mediul rural nu întotdeauna era considerată determinantă și hotărâtoare, fiind lăsat loc, în așa mod, și pentru alți factori sociali, economici etc.

În perioada dintre cele două războaie mondiale în diferite țări ale Europei s-au efectuat un șir de studii referitor la formele intravilanului așezărilor rurale și evoluția de

dezvoltare istorică a lor. Astfel de studii s-au efectuat în Germania Polonia (Zaborski, 1926), (Martiny, 1927), România (Mihăilescu, 1928), Austria (Klaar, 1930) .

O analiză profundă a rolului factorului economic și a celui social în dezvoltarea așezărilor rurale se conține în lucrarea geografului francez Demangeon (1927), intitulată „Geografia așezărilor rurale”. Ea este considerată cea mai importantă lucrare din domeniul georuralisticii din prima jumătate a sec. XX. În această lucrare autorul expune ideea precum că factorul economic (relațiile agrare, tipurile de gospodării agricole) și al celui social pot influența unele legități în dezvoltarea și amplasarea rețelei rurale. Drept exemplu sunt descrise diverse tipuri de așezări rurale în conformitate cu criteriul configurației lor (sate concentrate, răsfirate, liniare, risipite ș.a.), fiind explicat totodată rolul factorului istoric și economic în apariția formelor de intravilan ale așezărilor respective.

După cel de-al doilea război mondial cercetările geografice din domeniul georuralisticii s-au modificat esențial deplasându-se de la studierea morfologică a așezărilor rurale la studierea aspectelor funcționale ale lor. În unele studii accentul era pus pe analiza tipurilor sociale de localități, luând drept bază analiza coraportului dintre diferite pături sociale ale populației (țărani, muncitorii, funcționarii), iar în alte studii, tipologia așezărilor rurale se baza pe specializarea economică a satelor, fiind evidențiate: sate ale cultivatorilor de hamei, sate ale viticultorilor, sate din zonele suburbane cu un număr relativ mare de muncitori etc. (Obsen K., 1958). Unele studii geografice ale populației se conțin în cadrul unor lucrări de sinteză consacrate activității și modului de trai al populației din spațiile rurale. O astfel de lucrare de o mare valoare științifică consacrată studiilor complexe al spațiului rural și a tipurilor de agricultură din diferite țări ale lumii aparține savantului francez George P. (1956). În lucrarea dată caracterizarea agriculturii, a populației rurale și modul de trai a ei se efectuează într-o strânsă corelație și interacțiune. Un compartiment aparte al lucrării este consacrat formelor de amplasare ale populației rurale, tipurilor de localități și diferențierea funcțională a lor. Autorul analizează mai detaliat, comparativ cu predecesorii săi, rolul

legilor de dezvoltare a societății și, respectiv, a factorului economic în amplasarea populației rurale. Un compartiment aparte este consacrat descrierii modului de viață rural din spațiul statelor socialiste.

În perioada postbelică, studiile din domeniul geografiei populației, inclusiv a celei rurale, s-au aprofundat cu mult atât din punct de vedere metodologic, cât și din punct de vedere al materialului factologic acumulat. Rolul principal, în aceste studii, revine școlii geografice ruse. Bazele metodologice și metodica studierii din domeniul geo-ruralisticii au fost puse în lucrările savanților ruși: P. Kabo (1941), I. Saușkin (1947), N. Lealiov (1948) V. Pokșișevski (1962), S. Kovaliov (anii: 1960, 1963, 2003).

Prima lucrare din perioada postbelică, în care se analizează rețeaua de așezări rurale pe întreg spațiul ex-URSS aparține savantului geograf rus N. Lealiov (1948, 1949). În ea, se analizează deosebirile regionale ale rețelei de așezări rurale în diferite zone naturale, ținând cont de specializarea zonală a agriculturii. Mai apoi studii asemănătoare au fost efectuate în diferite regiuni ale ex-URSS.

Principiile metodologice, în studiul populației rurale din școala geografică rusă, au fost generalizate într-o lucrare fundamentală a profesorului Universității de Stat din Moscova, S. Kovaliov (1963), consacrată studierii populației rurale și geo-ruralisticii din spațiul ex-URSS. Aceasta este prima lucrare metodologică din perioada postbelică, consacrată geografiei populației rurale și sistemului de localități din spațiul rural.

În studiul dat, este generalizată și aprofundată metodologia studierii populației rurale și a așezărilor din spațiul rural, pe exemplul teritoriului ex-URSS. Se analizează diferențierile regionale în amplasarea și activitatea economică a populației rurale. Este elaborată baza metodologică a tipologiei așezărilor rurale, în conformitate cu criteriul activității economice a populației și a factorilor naturali și istorici. Într-un capitol aparte, sunt analizate metodele de studiu geografic al populației rurale bazat pe utilizarea informației statistice, cartografice, cadastrale, istorice și a celor de la agenții economici locali acumulate cu prilejul expedițiilor efectuate în teren.

Pentru prima dată în literatura geografică, S. Kovaliov abordează noțiunea de „spațiu rural”, structura și particularitățile specifice ale lui și necesitatea studierii geografice a acestui spațiu.

În deceniile care au urmat, au fost efectuate un șir de studii geografice în domeniul populației rurale și al georuralisticii în diferite regiuni ale ex-URSS: în Republica Autonomă Daghestan (Sergheeva K., 1967), în Belarus (Spijankov L., 1974), în Ucraina (Rogojin, 1974), în Moldova (Mâtcu M., 1974).

În lucrarea academicianului T. Zaslavskaia (1980), sunt analizate, sub aspect regional, problemele socio-demografice ale satului, pe exemplul spațiului rural din Siberia de Vest a Federației Ruse. Așezările rurale, de tip agroindustrial, sunt studiate în lucrarea lui V. Belenkii (1979).

În lucrările profesorului A. Alexeev (1982) sunt abordate problemele modificărilor rețelei de așezări rurale din ex-URSS, din ultimele decenii, sub influența factorilor socio-economici și naturali.

În anii '80 ai sec. XX, un studiu special, consacrat problemelor geografice ale dezvoltării satului din cadrul URSS, a fost publicat în culegerea științifică a Societății de Geografie din ex-URSS, „Вопросы географии”. În lucrarea dată, se analizează aspectele teoretice ale dezvoltării rețelei de așezări rurale, starea actuală a dezvoltării satului din diferite regiuni ale spațiului sovietic și perspectivele de dezvoltare a lui (S. Kovaliov, A. Alexeev, B. Horev, T. Zaslavskaia).

1.2. Aportul școlii geografice românești în studiul populației rurale

În primele 4 decenii ale sec. al XX-lea, un aport mare în studiul geografic al populației, inclusiv a celei rurale, îi revine școlii geografice românești, fondată de renumitul savant geograf Simion Mehedinți, școală care s-a format și s-a dezvoltat sub influența școlii geografice franceze de geografie umană. Lucrările cunoscuților geografi români din această perioadă, S. Mehedinți (1920), V. Mihăilescu (1927), D. Georgescu (1937), I. Conea (1937), au fost consacrate studiului geografic al diferitelor aspecte ce

vizează populația și așezările umane din spațiul geografic românesc, distribuția și evoluția numerică a ei, structura populației și, în sfârșit, sistemul de așezări omenești. Aspecte de ordin teoretic și metodologic ale acestor lucrări au avut tangență, în mare măsură, și la studiul geografic al populației rurale.

Un studiu geografic referitor la tipologia satelor din România, în conformitate cu morfostructura sa, a fost realizat, la nivel de țară, de către V. Mihăilescu (Ibidem). Mai apoi, studii similare au fost efectuate de diferiți cercetători și pentru alte regiuni ale României. În perioada 1918-1940, au fost efectuate câteva cercetări geografice referitoare la populația rurală din Basarabia, efectuate de către I. Teodorescu (1919), Șt. Ciobanu (1922) și L. Boga (1926).

După un interval de timp de câteva decenii, în care cercetarea geografică din școala românească în domeniul geografiei umane a înregistrat un regres evident, deceniile VII-VIII ale sec. XX sunt considerate perioadele cele mai productive în studiul populației din spațiul românesc. Începând cu anii '70 ai secolului trecut, studiul geografic al populației în școala geografică românească își îmbunătățește cu mult baza teoretică și, evident, metodologia cercetării. Un rol important în perfecționarea metodologiei studiilor de geografie rurală l-a avut Simpozionul de Geografie a Satului din 1967 de la București.

În ultimele decenii ale sec. XX, apar câteva lucrări științifice a renumiților cercetători în domeniul dat: D. Șandru (1985), I. Mihăilescu (1985), consacrate studiului geografic al populației rurale a României între cele două războaie mondiale.

În perioada actuală, în școala geografică românească, au apărut un șir de lucrări valoroase de sinteză în domeniul geografiei populației, bazate pe o metodologie mult mai perfecționată și îmbogățită: V. Trebici (1985), V. Cucu (1997, 2000), V. Surdu (1993, 2003), Al. Ungureanu (2006), G. Erdeli (2008). Aceste cercetări efectuate atât la nivel global, cât și regional vizează cele mai diverse aspecte geografice ale populației rurale, structura populației, tipologia așezărilor umane etc.

În perioada indicată, au apărut și lucrări dedicate nemijlocit studiului geografic al populației rurale de V. Cucu (2000), I. Velcea (1996). În aceste lucrări, este elaborată baza metodologică a tipologiei așezărilor rurale din România, fiind descrise tipurile majore de așezări rurale, în conformitate cu specificul cadrului geografic și cu mărimea demografică a acestor așezări. Sunt evidențiate, de asemenea, tipurile funcționale, morfostructurale și specificul etno-cultural al satelor românești. Lucrarea profesorului I. Muntele (1998) reprezintă un studiu geografic al populației Moldovei pe parcursul ultimelor două secole. Studiul dat se referă, în mare parte, la caracterizarea populației rurale și a sistemului de așezări din spațiul rural.

Unele aspecte ale populației și așezărilor din spațiul rural românesc sunt reflectate în unele lucrări de sinteză din domeniul geografiei economice și umane a României, precum sunt lucrările savanților-geografi I. Șandru (1978), M. Mihail (1980), I. Velcea (1984), I. Popovici, V. Cucu (1995, 1996).

Unele studii realizate de către reprezentanții școlii geografice românești sunt dedicate populației și așezărilor umane ale Basarabiei din perioada 1918-1940. Aceste lucrări vor fi reflectate în următorul paragraf.

1.3. Studiile geodemografice referitoare la spațiul rural al Basarabiei

Diferite aspecte geodemografice din spațiul rural al Basarabiei, din perioada sec. XIX și prima jumătate a sec. XX, sunt reflectate în literatura științifică geografică și sociologică de către savanții ruși și români. Sporirea interesului autorităților rusești pentru cercetarea acestui ținut, anexat, în 1812, de către Imperiul Rus se explică, atât prin interesul geopolitic al Rusiei, vis-a-vis de acest teritoriu, cât și de resursele naturale și umane ale lui.

În decursul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, apar câteva studii consacrate unor componente ale geo-demografiei rurale din Basarabia efectuate de către autorii ruși: A. Zașciuc (1863), N. Moghileanski (1913), V. Butovici (1916), L. Berg (1918, 1923) ș.a.

Unele din lucrările autorilor menționați purtau un caracter complex, iar altele erau nemijlocit consacrate populației Basarabiei, inclusiv celei rurale. În studiile acestor autori, se analizează dinamica, structura și amplasarea populației rurale, îndeletnicirile ei, influența mediului geografic asupra economiei rurale și a așezărilor omenești.

La mijlocul sec. XIX, apare lucrarea geografului rus, A. Zașciuc (Ibidem), consacrată cercetării teritoriului Basarabiei sub aspectul intereselor militare. În acest context, este analizat materialul factologic, ce se referă la geografia fizică, economică și cea militară a teritoriului dat. De rând cu descrierea factorilor naturali (relieful, vegetația, rețeaua hidrografică), a terenurilor agricole și a principalelor culturi, autorul descrie destul de detaliat populația ținutului, diversitatea etnică, amplasarea neuniformă a populației. Destul de minuțios este descrisă rețeaua de drumuri și de așezări umane. Sunt abordate, la fel, și unele aspecte ce țin de domeniul geografiei militare. O altă lucrare a lui A. Zașciuc (Ibidem) este consacrată caracterizării aspectului etnografic al populației Basarabiei. Pentru prima dată în literatura științifică geografică, referitor la Basarabia din prima jumătate a sec. XIX, au apărut informații despre numărul populației autohtone. Astfel, conform datelor autorului rus P. Keppen (1852), numărul românilor basarabeni, în anii 30 ai sec. XIX, constituia 406 mii sau 52% din întreaga populație. Evoluția acestui indicator, în următoarele decenii, ne demonstrează, că de la mijlocul sec. al XIX-lea și până la recensământul din 1897, numărul românilor basarabeni a sporit de la 432,6 mii persoane până la 920,9 mii persoane, adică mai mult de 2 ori, în timp ce în raport procentual, acest indicator s-a micșorat de la 51,4% la 47,6%. În mediul rural acest indicator constituia 53,6%, iar în cel urban – 14,2%. Studiile geodemografice din Basarabia se înviorează cu mult, odată cu organizarea primului recensământ al populației din Rusia Țaristă din 1897.

La începutul sec. al XX-lea, o mare contribuție la studiul geografic al Basarabiei revine savantului rus N. Moghileanski (1913). În lucrarea sa, „Schiță geografică și statistică a Basarabiei”, în afară de descrierea fizico-geografică a teritoriului (relieful, clima, solurile și vegetația) se conține o caracterizare multilaterală a geografiei

populației Basarabiei (densitatea, structura etnică și socială), fiind abordată, totodată, și problema migrației populației. În lucrare, se analizează evoluția populației Basarabiei de la recensământul din 1897 până în anul 1909, constatând că, în decurs de 12 ani, populația Basarabiei a sporit cu 457,7 mii locuitori sau cu 23,6%. În lucrare, sunt prezentate principalele grupări de minorități etnice din Basarabia, menționând că majoritatea populației o constituie românii-basarabeni, care sunt parte componentă a națiunii române.

Pentru procesele geo-demografice din Basarabia de la sfârșitul sec. XIX este caracteristic un nou fenomen, mai puțin tratat în literatura științifică – emigrarea țăranilor din Basarabia pe fondul crizei agrare din perioada respectivă în alte regiuni slab populate ale Rusiei imperiale. Aceste fenomene migraționiste sunt pentru prima dată descrise în lucrarea lui N. Moghileanski (op.cit.).

În anul 1916, este editată lucrarea demografului rus V. N. Butovici (op.cit.), consacrată, în special, populației rurale din Basarabia. Importanța lucrării constă în faptul că autorul a elaborat-o în baza rezultatului propriilor cercetări statistice din 1907, privind structura etnică a comunelor rurale. Paralel cu alte aspecte importante, autorul a cercetat: numărul populației fiecărui sat, reprezentat pe naționalități și religii; limba dominantă în localitățile cu populație mixtă; răspândirea limbii ruse și celei ucrainene în satele cu populație mixtă. Studiul conține, de asemenea, date referitoare la structura etnică a populației rurale pe județe.

În centrele științifice din Rusia Sovietică (Moscova, Leningrad), au continuat să apară și după anul 1918 lucrări științifice, geografice și istorice ale autorilor ruși, referitoare la Basarabia, în spiritul tradițiilor antiromânești, promovate pe parcursul întregii perioade de ocupație a acestui ținut (1812-1918). Astfel, în anul 1918, la Moscova este editată lucrarea savantului geograf rus, academicianul L. S. Berg „Basarabia”, având drept obiect de studiu populația și economia acestui ținut (op. cit.). Cu toate afirmațiile neîntemeiate și chiar absurde, în spirit antiromânesc, lucrarea prezintă interes prin faptul că are un comportament referitor la populație, expus în mod

obiectiv – particularitățile demografice și etnice, activitatea economică și modul de viață rural.

În anul 1923, apare și o altă lucrare a academicianului L. S. Berg, intitulată „Populația Basarabiei”, editată la Petrograd. Cu toate că L. S. Berg a descris evoluția populației din acest ținut doar până la 1915, lucrarea conține materiale deosebit de valoroase, care vizează minoritățile naționale mai importante din acest spațiu.

Odată cu realizarea actului Unirii Basarabiei cu România (27 martie 1918) s-au intensificat studiile geografice ale populației Basarabiei, în cadrul școlii geografice românești, fondate de S. Mehedinți, V. Mihăilescu, Gh. Vâlsan ș.a.

Însă, unele studii geografice ale autorilor români, referitoare la populația Basarabiei au fost realizate încă la începutul sec. al XX-lea. Astfel, în anul 1904, este editat „Dicționarul geografic al Basarabiei” (1904) de către cercetătorul basarabean Zamfir Arbore, iar A. Nour (1915) editează, la București, monografia cu titlul „Basarabia” și totodată, întocmește „Harta etnografică a Basarabiei”, aducând, prin aceasta, un mare aport la studiul geo-demografic al populației rurale.

Referitor la estimarea numărului populației Basarabiei, către anul 1918, există o mare diversitate de opinii. Unii autori aduc date de 2,8 mln, alții de 2,6 mln, iar directorul statisticii din Basarabia, E. N. Giurgea (1929), de 2.642.000. Pe harta întocmită de A. Nour, populația Basarabiei era estimată, în anul 1915, la 3 mln. locuitori.

În lucrarea lui I. Teodorescu (1923), se aduc date referitoare la populația Basarabiei după structura etnică și mediul de trai. Conform acestei surse, populația Basarabiei, către acest an, constituia 2 642 000, dintre care 85% trăiau în mediul rural și 15% în cel urban. La aceeași dată, în Basarabia, erau 1538 de sate, 12 orașe și 3 târguri. Aceste date destul de controversate au fost confirmate, mai apoi, atât de calculele unor asemenea autori, precum Gh. Murgoci, I. Nistor, I. Pelivan, Șt. Ciobanu, L. Boga, cât și de statisticieni și demografii români.

Gradul înalt de probabilitate în estimarea numărului populației Basarabiei a fost cauzat de lipsa unui recensământ general al populației după Primul Război Mondial, care, la rândul său, a avut drept consecință modificări însemnate în dinamica și structura populației acestui ținut. În plus, evidența populației în Basarabia, de la recensământul general al populației din 1897 și până la Primul Război Mondial, se calcula doar prin simpla adăugare a sporului natural, ignorându-se soldul migratoriu al populației.

În anul 1919, apare lucrarea lui I. Pelivan, editată la Paris și consacrată studiului populației Basarabiei pe întreaga perioadă de dominație rusească (1812-1918).

Dintre alte studii științifice referitoare la populația Basarabiei, menționăm lucrarea monografică a lui Șt. Ciobanu (1922), în care, de rând cu alte compartimente, este analizată destul de minuțios structura, îndeletnicirile și modul de trai al populației din Basarabia. În lucrarea lui L. Boga (1926), sunt abordate aspectele etnografice și statistice ale populației din acest ținut, inclusiv ale celei rurale.

Un material informativ de mare valoare, care a stat la baza tuturor studiilor geodemografice mai aprofundate ale populației Basarabiei interbelice l-au constituit materialele Recensământului populației din România din anul 1930.

Conform datelor acestui recensământ, populația totală a Basarabiei era estimată la 2864,4 mii locuitori, dintre care cea rurală constituia 87,1%, iar cea urbană – 12,9%. Majoritatea populației rurale (59,9%) o constituiau românii basarabeni, urmată de ucraineni cu 11,8% și ruși cu 10,1%. Bulgarii constituiau 6,1% din populația rurală a Basarabiei, evreii – 4,3%, găgăuzii – 3,6%, germanii – 3,1%, alte etnii alcătuiau proporții mai mici de 1%.

Analizând evoluția structurii etnice a populației Basarabiei, observăm o sporire a numărului absolut și a ponderii românilor basarabeni în anul 1930, comparativ cu anul 1897 și o reducere a proporției populației ucrainene și evreiești în perioada respectivă. A sporit, de asemenea, în perioada dată, numărul absolut și ponderea populației de origine rusă, de la 8,0% la 12,3% (tabelul 1).

**STRUCTURA ETNICĂ A POPULAȚIEI BASARABIEI LA
RECENSĂMINTELE DIN 1897 ȘI 1930**

Naționalitate a	1897		1930	
	Numărul absolut	în % din total	Numărul absolut	în % din total
Români	920 919	47,6	1 610 757	56,2
Ucraineni	389 698	19,6	314 211	11,0
Evrei	228 168	11,8	204 858	7,2
Ruși	155 774	8,0	351 912	12,3
Bulgari	103 225	5,3	163 726	5,7
Germani	60 206	3,1	81 089	2,8
Găgăuzi	55 790	2,9	98 172	3,4
Polonezi	11 696	0,5	8 104	0,3
Altele	11 300	0,3	7 000	0,3
Populația totală	1936776	100,0	2839829	100,0

În studiul efectuat de către C. Gheorghiu (1940), se menționează că diversitatea condițiilor economice, geografice și de altă natură, în care locuia populația rurală a Basarabiei interbelice, au determinat existența, în acea perioadă, a 4 tipuri de așezări rurale: sate situate în regiuni forestiere, sate de câmpie, sate din regiunea stepei Bugeacului și sate din Valea Nistrului. Clasificarea dată nu conținea și alte tipuri de așezări rurale – numeroase cătune și case „risipite” pe dealuri sau în văi.

O altă direcție de cercetare a populației rurale, în școala geografică românească este cea legată cu studiile sociologice din mediul rural. Inițial, au luat naștere cercetări monografice ale satelor, în care au fost antrenați specialiști de diferit profil: geografi, antropologi, demografi, sociologi, folcloriști etc. Astfel, s-a format ceea ce, ulterior, va deveni cunoscută „școala română de sociologie”, în care s-a pus baza metodologică de studiere a mediului rural românesc, din punct de vedere geografic și sociologic. Metodologia acestor cercetări a fost realizată, în principal de Școala Sociologică de la București, sub conducerea lui Dimitrie Gusti (1938). Un institut social de acest profil a fost organizat și la Chișinău, căruia i-a revenit un rol important în desfășurarea unui program vast de activitate în studiul socio-geografic al spațiului rural din Basarabia. Activitatea unor asemenea studii a fost axată pe următoarele subiecte:

- cunoașterea satelor și orașelor basarabene prin intermediul anchetelor sociologice;
- efectuarea unor serii de anchete sociologice în regiunile cu populație mixtă din nordul și sudul Basarabiei;
- organizarea unui muzeu sociologic al Basarabiei, care ar oglindi viața satelor și orașelor sub aspectul mijloacelor de producție, artei populare și a datinilor.

În perioada 1935-1938, conform metodologiei monografice de cercetare, elaborate de prof. D. Gusti, au fost cercetate 4 sate: 2 din regiunea Codrilor Centrali (satele Iurceni și Nișcani, jud. Lăpușna), un sat din regiunea Nistrului de Jos – Copanca, jud. Tighina și satul Popeștii de Sus, jud. Soroca, din regiunea de câmpie din nordul Basarabiei.

În anii care au urmat, au fost studiate, sub aspect sociologic, și alte sate din Basarabia. Așadar, studiile socio-geografice efectuate, în perioada interbelică, în spațiul rural din acest ținut, reprezintă un valoros patrimoniu științific despre colectivitățile rurale.

O lucrare de mare valoare științifică referitoare la studiul geo-demografic al spațiului rural din Basarabia interbelică aparține cunoscutului istoric contemporan din Republica Moldova, N. Enciu (2002). În acest studiu, de rând cu tratarea istoriografică în domeniul dat, a principalelor surse de documentare și aprecierea lor sub aspect ideologic, se caracterizează fenomenele geo-demografice ale populației rurale din Basarabia, precum sunt: mișcarea naturală și migratorie, bilanțul natural, structura populației după sex, vârstă, etnie, starea civilă și, în sfârșit, viața satului basarabean din perioada interbelică sub toate aspectele lui: activitatea economică, starea culturală și sanitară, regimul alimentar, locuințele rurale etc.

Studiul dat este efectuat, în temei, în baza datelor recensământului general al populației din România din anul 1930, dar sunt utilizate și alte date ale statisticii stării civile și a informației destul de variate, cuprinse în monografii cu caracter sanitar și ecologic și, în sfârșit, anchete științifice speciale. Conform datelor acestui recensământ, numărul populației rurale și mărimea demografică a satelor se deosebește în profil județean. Astfel, cele mai mari județe, în conformitate cu numărul de locuitori, sunt:

Hotin, Bălți, Lăpușna și Soroca, iar după mărimea demografică a așezărilor rurale se deosebesc județele: Ismail, Tighina și Hotin (tab. 2).

Tabelul 2

Populația rurală a Basarabiei conform datelor recensământul din 29 decembrie 1930

Județele	Populația rurală	Numărul satelor	Mărimea medie a unui sat după numărul de locuitori	Numărul de gospodării (menaje)
Bălți	355 809	343	1037	82 262
Cahul	177 756	190	935	36 292
Cetatea Albă	303807	189	1607	63 376
Hotin	380 058	208	1827	86 676
Ismail	148 876	70	2127	31 416
Lăpușna	300 105	247	1231	67 409
Orhei	262 204	214	1224	59 125
Soroca	301 113	242	1244	70 048
Tighina	263 572	144	1830	52 907
Total	2 493 300	1 847	1 350	549 511

O atenție deosebită, se acordă, în acest studiu, caracterizării proceselor migraționiste, care au căpătat proporții destul de mari în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX. S-a constatat că, până la 1918, fluxurile migratorii din Basarabia au avut două direcții principale: primul flux - spre regiunile estice ale Rusiei, unde au emigrat, în majoritate, agricultorii români basarabeni; al doilea flux era orientat spre SUA, unde a emigrat populația de origine ebraică. La începutul sec. XX, a sporit brusc numărul țăranilor basarabeni, care au emigrat, în special, în Siberia, Extremul Orient, Kazahstan. Totodată, s-au intensificat fluxurile imigraționiste, ca o consecință a promovării politicii de colonizare masivă a teritoriului Basarabiei de către Rusia țaristă.

Astfel, în decursul aflării sale în componența Imperiului Țarist, Basarabia a fost colonizată cu 27 sate cu populație germană (în regiunea Bugeacului), cu 1 sat de elvețieni, cu 30 sate de bulgari, cu 11 sate de ruși și cazaci, cu 2 sate de țigani și cu 16 sate de evrei. Deci, în total, colonizarea a avut cu 124 de sate, ceea ce constituia cca ½ din numărul târgurilor și satelor mari ale Basarabiei.

1.4. Studiul geografic al populației rurale din Republica Moldova după cel de-al doilea război mondial

În prima jumătate a sec. XX-lea, s-a acumulat un material informativ bogat referitor la studiul geografic al populației Basarabiei, care a fost realizat, în temei, de către reprezentanții școlii geografice românești, cu excepția câtorva lucrări ale savanților ruși N. Moghileanski (1913), V. Butovici (1916), L. Berg (1923).

După reanexarea teritoriului dintre Prut și Nistru de către URSS și formarea, împreună cu raioanele din stânga Nistrului, a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, în 1940, cercetările geo-demografice din acest spațiu s-au efectuat de către reprezentanții școlii geografice ruse din cadrul Institutului de Geografie al AȘ din URSS.

Deși, în perioada interbelică, în școala geografică românească, mulți specialiști de valoare din domeniul demografiei, sociologiei, statisticii (S. Manuilă, D. Gusti, Gh. Banu, Șt. Ciobanu, I. Pelivan ș.a.), au pus bazele teoretice ale studiilor demografice din Basarabia. Unii cercetători autohtoni, din perioada postbelică (V. Zelenciuc, 1973 ș.a.), afirmă că, după anul 1940, „noua” știință demografică din RSSM a fost, practic, lipsită de orice moștenire teoretică. Această constatare a permis unor demografi să afirme că „începutul elaborării, cu adevărat științifice, a problemelor dezvoltării demografice și etnice a populației Moldovei a fost pus abia în anii puterii sovietice”.

Cercetările geografice din Basarabia, din perioadă postbelică, au luat drept bază metodologică de cercetare teoria marxist-leninistă, căreia i-a fost conferit statutul oficial de ideologie de stat. De aici, reiese că interpretările științifice din această perioadă purtau un caracter tendențios, fiind lipsite de adevărul științific, conținând falsuri, fiind tratate în spirit antiromânesc.

Au fost invocate în acel an (1940) și unele date statistice referitoare la numărul total al populației Basarabiei interbelice și la mortalitatea acesteia, care vor fi preluate, ulterior, în lucrări pretins științifice. Bunăoară, o oarecare profesoară moscovită, V. Grinevskaia, susținea că, în decursul anilor 1925-1930, populația Basarabiei s-ar fi redus cu 30%, iar mortalitatea populației ar fi fost de 2-3 ori mai mare față de media întregii

Românii și de 6-7 ori mai mare față de media pe URSS, fapt ce nici pe departe nu corespunde realității (N.Enciu, 2002). Deja, la finele celui de-al Doilea Război Mondial, un alt „cercetător” sovietic, maiorul rus M. Tulin (1944), afirmă că: „triburile ruse-slave au fost primii locuitori ai acestui pământ”, iar referindu-se la perioada interbelică susținea, că populația Basarabiei s-ar fi redus cu cca 12%.

Este de remarcat faptul că primele lucrări din perioada postbelică despre populația R.S.S.M. se elaborau în condițiile unei baze statistice imprecise și, de aceea, ele purtau mai mult un caracter descriptiv. În anul 1947, în cadrul Institutului de Geografie din URSS, a fost editată o culegere de articole științifice cu conținut geografic, în care, de rând cu condițiile și resursele naturale, ale ramurilor economiei, era descrisă și populația republicii. Articolul referitor la geografia populației RSSM aparține cunoscutului savant rus, geograful V. Pokșișevski (1947). În articolul dat, se analizează atât repartiția și densitatea populației, în raport cu condițiile și resursele naturale, cât și rețeaua de așezări rurale. Mai detaliat se descrie structura etnică a populației, amplasarea geografică a diferitelor etnii și migrația lor pe parcursul mai multor secole.

Însă, această lucrare nu este lipsită de unele aspecte ideologizate, unele fenomene fiind tratate tendențios, în spirit antiromânesc. Astfel, autorul consideră că „statistica ocupanților români este cu totul nesigură, de multe ori întâlnim în ea falsificări” (V. Pokșișevski, op.citată). Autorul, însă, nu a considerat necesar să-și argumenteze afirmațiile.

Într-o altă lucrare referitoare la populația RSSM, din perioada respectivă, editată la Moscova de către cercetătorul rus A. L. Odud (1955), care era tratată în spiritul „demografiei moldovenești”, se conțineau și referiri la populația Basarabiei din perioada dintre cele două războaie mondiale. În lucrarea dată, se aduc unele date false, potrivit cărora, în decursul perioadei interbelice din Basarabia, au emigrat sau „au fugit în alte țări” circa 300000 de persoane, ceea ce reprezenta aproximativ 10% din totalul populației. Tot în această lucrare se aduc date la fel de false, precum că „creșterea numărului populației Basarabiei a încetat odată cu ocuparea acesteia de către trupele

armatei române”. Unele falsuri și erori de acest fel se conțin și în lucrarea lui V. S. Zelenciuc (1973), în care autorul afirmă că și-a propus „să demaște născocirile despre evoluția etnică a populației Moldovei”, bazându-se pe date nedocumentate.

În primele decenii ale perioadei postbelice (anii '60-'70 ai sec. XX), au fost realizate un șir de investigații, de către savanții economiști și geografi din cadrul Academiei de Științe a RSSM, în cele mai diverse aspecte ale geografiei populației, precum sunt: mișcarea naturală și migraționistă a populației, formarea resurselor umane de muncă din mediul rural și urban și distribuția lor pe ramuri. Aceste cercetări s-au bazat pe materialele Recensămintelor populației din URSS din anii 1959, 1970, 1979.

Odată cu fondarea Sectorului de Geografie, în cadrul Academiei de Științe a RSSM, s-au pus bazele studiilor geografice ale populației: analiza fenomenelor geo-demografice ale populației și așezărilor umane, utilizarea pe larg a metodelor de cartografiere a populației, practicarea metodelor de expediție în colectarea și prelucrarea informației statistice despre populație.

În perioada anilor '70-'85, studiile din domeniul geografiei populației republicii, inclusiv a celei rurale, s-au finalizat cu câteva lucrări științifice în domeniul dat. În anul 1974, apare prima monografie a lui M. Mâtcu, consacrată studiului geografic al populației rurale și rețelei de așezări din RSSM. În lucrare, se analizează dinamica, structura demografică și etnică a populației rurale, resursele umane de muncă și distribuția lor pe principalele sectoare ale economiei. Este analizată evoluția demografică a așezărilor rurale în decursul a două decenii (1950-1970) și factorii care o determină. Cea mai mare parte din lucrare este consacrată caracterizării așezărilor rurale, răspândirea lor în spațiul geografic, amplasarea lor în raport cu elementele mediului înconjurător, dinamica așezărilor rurale în conformitate cu numărul de locuitori. Este elaborată clasificarea funcțională a așezărilor rurale, în raport cu activitatea economică a populației. Se analizează, de asemenea, modul de grupare a gospodăriilor în perimetrul vetrei satului (sate adunate, risipite, răsfirate). Rețeaua de așezări rurale se analizează din punct de vedere al conceptului sistemic, fiind evidențiate și caracterizate

sistemele de aşezări rurale de diferit rang și legăturile ce asigură unitatea acestor sisteme, precum sunt cele economice, organizatorice, ale sectorului serviciilor și cele de utilizare ale forței de muncă – migrațiile pendulare din zonele periurbane ale orașelor mari – Chișinău, Bălți, Tighina, Tiraspol.

În lucrare, este abordată problematica amenajării teritoriului din spațiul rural, care, la rândul său, se ocupă cu studiul interdependenței dintre rețeaua de aşezări rurale cu teritoriul respectiv. Amenajarea și sistematizarea teritoriului din spațiul rural cuprind, practic, toate aspectele dezvoltării lui: analiza condițiilor și resurselor naturale, a parametrilor demografici, socio-economici, ecologici și utilizarea patrimoniului istoric și cultural al satului. În compartimentul dat, se sugerează ideea că, în dezvoltarea rețelei rurale în perspectivă, nu se va pune accent pe modificarea structurilor planimetrice ale satelor, ci pe dezvoltarea infrastructurii și amenajărilor lor.

Tot în această perioadă este editată monografia profesorului C. Matei, dedicată studiului geografic al populației și ale proceselor demografice din RSSM. Lucrarea conține un compartiment separat, în care se analizează dinamica și amplasarea populației din spațiul rural și evoluția aşezărilor rurale în baza datelor recensămintelor populației din ex-URSS, din 1959, 1970 și 1979. Lucrarea vizează procesele migraționiste din mediul rural, inclusiv cele cu republicile din fosta URSS. Este caracterizat, de asemenea, fluxul masiv de migranți în direcția „sat-oraș”, caracterizând cauzele ce determină aceste fenomene.

Un alt subiect de cercetare, din lucrarea citată, din domeniul geografiei populației Republicii Moldova, inclusiv a celei rurale, constă în analiza proceselor demografice și etnice a populației pe parcursul sec. al XIX-lea și până în anii '70 ai sec. XX. Evoluția proceselor etnice se analizează, în lucrarea dată, în contextul evenimentelor istorice din perioada indicată.

O direcție de cercetare aplicativă, din domeniul geografiei populației rurale, a fost consacrată caracterizării aşezărilor rurale și sănătății populației, în corelație cu factorul mediului înconjurător și măsurile de ameliorare a situației ecologice din spațiul rural al

Republicii (M. Mâtcu, C. Matei, P. Iarovoi, N. Opopol). Rezultatele acestui studiu au fost incluse în Proiectul elaborat de Sectorul de Geografie al Academiei de Științe din RSSM, referitor la prognoza modificărilor mediului natural sub influența activității omului pe teritoriul RSSM (Прогноз... 1981-1985).

Evoluția indicatorului natalității populației rurale din Republic, pentru perioada 1950-1970, și structura pe grupe de vârstă a populației rurale conform datelor din 1989 și până în 1997, sunt analizate în lucrarea „Problemele metodologice ale prognozei demografice” (C. Matei, 2002). În studiul dat, s-a constatat, că pe tot parcursul perioadei indicate, rata natalității populației rurale a fost superioară celei urbane. Această depășire a variat între 37% și 46%. Urmărind evoluția indicatorului mortalității pe cele două medii de trai autorul constată că mortalitatea, în mediul rural, devansează, în general, nivelul fenomenelor respective din mediul urban, ca urmare a unor diferențe în organizarea sistemului de ocrotire a sănătății și în accesul populației la asistență medicală, gradului de cultură sanitară, a modului de viață diferit, dar și ca urmare a procesului de îmbătrânire demografică a populației rurale. Sunt analizate fluxurile migratorii ale populației din mediul rural pentru perioada 1950-1995.

Un studiu geografic, consacrat migrației populației rurale, a fost realizat în monografia lui V. Sainsus (2006). Autorul analizează evoluția fenomenelor migraționiste din spațiul rural pe parcursul unei perioade de 40 de ani. În lucrare, sunt analizate mai multe probleme ce țin de fenomenul migraționist, precum sunt: tendințele generale ale procesului migraționar rural, analiza rolului factorilor economici, sociali, demografici și istorici asupra procesului migrațional rural, precum și elaborarea unor pârghii de dirijare a migrațiilor rurale. Ca subiecte de studiu sunt cuprinse tipurile, direcțiile și formele de migrație ale populației rurale apărute ca o consecință a tranziției la economia de piață.

La începutul anilor 2000, apare o nouă direcție în studiul geografic al populației Republicii Moldova – modul de trai al ei, care reprezintă un indicator de bază al dezvoltării sociale. Baza metodologică a conceptului „mod de trai”, tratată sub aspect

geografic, a fost fondată în școala geografică sovietică și rusă din perioada postbelică (V. Pokșișevski, T. Ratviir, S. Kovaliov, A. Alexeev, sursele citate).

În monografia lui M. Hachi (2005), este abordată problematica modului de trai al populației, cea mai mare parte a lucrării fiind destinată analizei modului de trai al populației din mediul rural. Este caracterizată locuința și gospodăria individuală din mediul rural, drept componente de bază ale vieții rurale și care, la rândul său, reflectă aspectele vieții materiale și spirituale. Modul de viață rural, în studiul dat, este tratat în funcție de factorii economici, sociali, geografici, ecologici. Un loc important în studiul dat revine ocupațiilor populației rurale, care se înscrie printre componentele de bază ale modului de trai, acestea având mai multe semnificații. De rând cu principala ocupație a populației rurale – agricultura, se analizează și practicarea altor îndeletniciri tradiționale – meșteșugurile, care se mai păstrează în unele sate, precum sunt olăritul, vărăritul, lucrul în piatră, ghips etc.

O altă componentă a modului de trai rural, abordată în lucrare, este consumul alimentar al populației, care este determinat, la modul general, de trei factori principali: geografici (fizici), socio-economici și socio-culturali. Conform acestui studiu, consumul alimentar, în mediul rural, diferă de cel urban. Astfel, în cadrul consumului alimentar, în mediul rural al Republicii, autoconsumul participă cu o pondere mai mare de 80%, iar contribuția pieței fiind mai mică de 20% (M.Hachi, ibidem).

Studiile socio-geografice ale consumului alimentar arată că preferințele gastronomice ale populației rurale din Republică diferă pe regiuni geografice. În lucrare, este reflectată o temă mai puțin abordată în literatura de specialitate, precum este cea a consumului informațional. Este cunoscut faptul că mediul informațional, aflat într-o continuă diversificare, are o influență, din ce în ce mai mare, asupra diferitelor laturi ale vieții economice, politice, sociale și culturale.

Capitolul II. DEFINIREA SPAȚIULUI RURAL

2.1. Criteriile de bază pentru definirea spațiului rural

Spațiul rural joacă un rol destul de mare în viața socio-economică a lumii contemporane, deoarece, în mediul rural, trăiește și activează mai mult de 50 la sută din populația Terrei.

În afară de noțiunea de „sat”, „comună”, tot mai des, în literatura geografică și sociologică, se utilizează termenul științific de spațiu rural, care reprezintă o noțiune cu mult mai amplă, ce reflectă structura și interdependența tuturor elementelor din mediul rural. Spațiul rural constituie o expresie a influenței îndelungate a omului asupra mediului în scopul utilizării componentelor mediului natural în funcție de nevoile sale, care se modifică de la o epocă la alta.

Spațiul rural s-a format și a evoluat pe suprafața Terrei, odată cu apariția primelor locuințe și a primelor amenajări în vederea dezvoltării agriculturii și a altor exploatari ale pământului. Diversitatea activităților umane în peisajele naturale, la diferite etape de dezvoltare a omenirii, a avut drept consecință formarea diferitelor tipuri de spații rurale. Utilizarea mai intensă a resurselor naturale, extinderea fenomenului urbanizării, modernizarea căilor de comunicație și a diverselor infrastructuri, sporirea gradului de mecanizare a agriculturii, au dus la completarea spațiului rural cu noi elemente și, corespunzător, cu noi relații între ele.

Criteriile pentru definirea caracterului rural al unui spațiu relevă diferite concepții adoptate (M.Cândeș, F. Bran, 2001):

- în Franța, spațiul rural este considerat acel teritoriu unde predomină producția agricolă, iar elementele spațiului (naturii) se găsesc în stare mai pură;
- în Belgia, se consideră că spațiul rural definește, în primul rând, un anumit gen de peisaj, fiind vorba de un teritoriu cultivat de către om;
- în Germania, sunt considerate spații rurale toate spațiile care se găsesc în afara zonelor de mare densitate;
- în SUA, în funcție de ponderea populației agricole, se vorbește despre un rural agricol (rural form) și un rural neagricol (rural non-form) etc.

În statele Uniunii Europene, la definirea spațiului rural, pe lângă numărul și densitatea populației, se mai iau în considerare și alte criterii: modificarea indicatorilor demografici, ponderea agriculturii în PIB, rata șomajului, ponderea populației economic active ocupate în agricultură. În baza acestor criterii, s-a efectuat următoarea clasificare:

- a) spații predominant rurale, unde peste 50% din populație locuiește în sate;
- b) spații semnificativ rurale, unde 15-50% din populație locuiește la sate;
- c) spații predominant urbane, unde mai puțin de 15% din populație locuiește în comunități rurale.

Conform Proiectului Cartei Europene a spațiului rural, elaborată de Comisia de Agricultură și dezvoltare rurală a Consiliului Europei, prin spațiul rural se subînțelege: spațiul aferent culturilor și creșterii animalelor și spațiul funciar neagricol destinat altor întreprinderi decât agricultura, și anume, locuirea sau activitățile oamenilor care trăiesc în mediul rural.

În conformitate cu criteriile sus-numite, spațiul rural din Republica Moldova poate fi atribuit categoriei „A”, pentru care este caracteristic un număr al populației mai mare de 50 la sută, care locuiește în sate. Indiferent de regiunea geografică în care se află, de sistemul economic și nivelul de dezvoltare a infrastructurii, spațiile rurale au câteva componente (elemente) fundamentale comune:

- a) terenul cultivat, pășunile și fânețele, care se constituie, de fapt, în spațiu agricol;
- b) așezarea rurală – ca o celulă de bază a vieții rurale, care, în corespundere cu condițiile naturale și activitățile agricole, poate fi de diferite tipuri;
- c) grupul uman (populația) – alături de care apar și alte componente socio-economice specifice spațiului rural.

Odată cu urbanizarea spațiilor rurale, are loc pătrunderea, în acest mediu, a unor activități nonagricole, care, în cele din urmă, pot afecta treptat caracteristicile fundamentale ale acestuia, determinând, în cele din urmă, deruralizarea spațiilor respective fiind transferate treptat în spații periurbane. În aceste spații, se manifestă atât

activitățile specifice urbane, cât și cele rurale, iar economia, în ansamblu, este mai diversificată, o mare parte din populație practică navetismul, rețelele de comunicații sunt relativ mai dezvoltate, iar agricultura poartă un caracter mai intensiv de dezvoltare fiind orientată la satisfacerea cerințelor pieței urbane. Astfel de spații rurale sunt caracteristice teritoriilor din zonele periurbane ale orașelor Chișinău, Bălți, Tighina și Tiraspol. Influența centrelor mari urbane din Republică asupra spațiilor rurale se manifestă pe o rază de aproximativ 40-50 km.

În funcție de factorul natural, economic și istoric, spațiile rurale se caracterizează printr-o diversitate mare de funcții. Profesorul S. Kovaliov (2003) evidențiază următoarele tipuri de spații rurale în conformitate cu funcțiile lor:

1. Funcția ramurilor agricole și de prelucrare a materiilor prime agricole;
2. Funcția recreativă de care beneficiază, în cea mai mare parte, populația urbană din apropiere;
3. Funcția comunicațională legată de dezvoltarea transporturilor și a altor mijloace de comunicație;
4. Funcția istorico-culturală;
5. Funcții forestiere legate de prelucrarea lemnului și executarea lucrărilor de ameliorare a fondului forestier;
6. Funcții de extragere și prelucrare a materialelor de construcție;
7. Funcții ale micii industrii prezentă prin întreprinderile mici și filiale ale întreprinderilor mari amplasate în orașe;
8. Funcții legate de prezența rezervațiilor naturale și administrarea lor;
9. Funcții legate de utilizarea resurselor piscicole și a celor cinegetice.

În corespundere cu îmbinarea acestor funcții în diferite regiuni geografice ale Terrei sunt prezente diferite tipuri de spații rurale.

În spațiul rural, predomină diverse activități economice, în primul rând, cele axate pe exploatarea resurselor primare – agricultură, silvicultură, pescuit și unele industrii

extractive și alimentare bazate pe materiile prime locale de origine vegetală și animalieră.

În administrarea comunelor ce configurează spațiul rural al Republicii Moldova, se regăsesc 92,3% din suprafața totală a țării, 62,6% din suprafața agricolă și 58% din numărul populației totale.

În vederea elaborării unor strategii de dezvoltare rurală, este absolut necesară realizarea unor evaluări reale ale situației socio-economice și ecologice din spațiul dat, care, la rândul său, se bazează pe metode, precum sunt:

- a) analiza sistemului de indicatori statistici, care, în final, oferă o diagnoză asupra spațiului;
- b) analiza SWOT (M. Câdea, F. Bran, 2001).

Sistemul de indicatori statistici utilizați în evaluarea socio-economică a spațiului rural include următorii indicatori:

- fizico-geografici (factori de risc natural);
- demografici – densitatea populației, evoluția fenomenelor demografice și a factorilor de creștere a populației;
- economici – potențialul agricol, forestier, turistic, industrial;
- tehnico-edilitari – suprafețe locuibile, materiale de construcție utilizate, dotarea locuințelor cu instalații de apă, încălzire centralizată, canalizate, gaz natural etc.;
- sociali – sănătate, învățământ, mortalitate infantilă, șomaj etc.;
- ecologici – calitatea factorilor de mediu (a aerului, apei, solurilor, vegetației).

Analiza SWOT* este o metodă importantă a managementului strategic contemporan utilizat în diverse proiecte de dezvoltare economică. Prima fază a elaborării acestei strategii este evaluarea situației și definirea problemei. Această metodă prevede ca elaborarea ideilor privind realizarea și controlul dezvoltării spațiului rural să se desfășoare cu antrenarea grupurilor afectate de anumiți factori de risc. Această metodă

---

* Denumirea provine din inițialele în limba engleză a cuvintelor: Strengths – puncte tari, Weaknesses – puncte slabe; Opportunities – posibilități, Threats – pericole.

permite evaluarea situației interne a unui spațiu rural, în paralel cu analiza influențelor „externe” cauzată de factorii de rang regional.

2.2. Conceptele: așezări umane, habitat rural, ecosisteme rurale

Pentru geografi, termenul de așezare umană a fost și este similar cu cel de habitat. Așezările umane constă în grupări de locuințe și oameni, care-și desfășoară activitatea pe un anumit teritoriu, de regulă, favorabil pentru condițiile de viață. Comunitatea umană se bazează pe unitatea factorilor sociali, materiali, spirituali și organizatorici, incluzând necesitățile referitoare la locuință, muncă, aprovizionarea cu energie, transporturi și diverse servicii. După specificul și ponderea activității economice dominante, mărimea și conținutul fondului construit, nivelul de echipare tehnică, comunitățile umane sunt reprezentate de așezările urbane și rurale.

Concomitent cu noțiunea „așezare rurală”, „comună”, „sat”, se mai utilizează și noțiunea comunitate (sau colectivitate) rurală, care cuprinde, în temei, efectivul uman din teritoriul dat. Analiza sintetică a comunităților rurale relevă faptul că acestea, luate în ansamblu, au un șir de trăsături, probleme și obiective comune, ceea ce ne dă temei să vorbim despre o societate rurală distinctă, în multe privințe, față de cea orășenească. Fiecare comunitate rurală este structurată în baza unor criterii economice, sociale, demografice, cultural-spirituale, politice etc.

Habitat uman este o categorie geografică ce include totalitatea comunităților umane - orașe și sate - indiferent de mărimea sau funcțiile acestora, fiind, totodată, parte componentă a peisajului geografic. Habitatul uman depășește limitele perimetrului construibil al localităților, incluzând și importante suprafețe în care se desfășoară diverse activități umane: de muncă, recreare, circulație. În definitiv, el este expresia condițiilor de viață umană, a realității socio-economice existente. Între termenii „așezare umană” și „habitat”, există un raport de subordonare, de la parte la întreg, habitatul incluzând și așezările respective. Dar și una și alta au în conținutul lor necesități referitoare la locuință, muncă, diverse servicii, asigurări sociale.

Există două tipuri majore de habitat: rural și urban, care au atât asemănări (funcția de adăpost), cât și deosebiri, ce au condus la diferențierea lor după astfel de criterii, precum sunt: numărul de locuitori, caracterul muncii populației, infrastructura, servicii etc. Habitatul rural - așezarea rurală presupune prezența și intercondiționarea unor componente teritoriale și sociale.

Principalele criterii de definire a unui sat sunt: efectivul numeric și organizarea socială. Cât privește numărul locuitorilor satele diferă foarte mult între ele, de la o țară la alta. Spre exemplu, în India, pragul de sus constituie 5 mii de locuitori, iar în Japonia 30 mii. În Republica Moldova, satele diferă între ele, după numărul de locuitori, de la câteva zeci de persoane până la peste 10 mii persoane.

Satul, ca parte componentă a habitatului rural, are trei componente fundamentale:

- vatra – pe care sunt repartizate locuințele, construcțiile aferente (servicii, depozite, adăposturi pentru animale);
- locul de muncă (moșia, țarina), în care populația își desfășoară activitatea de bază;
- populația – ce modelează, la rândul ei, celelalte două componente.

Factorii care acționează asupra vetrei satului sunt:

- elementele mediului natural care influențează forma vetrei satului (mărimea, structură);
- elementele de natură socială, economică sau politică, ce pot fi implicați în formarea fizionomiei vetrei și relația cu mediul.

Simion Mehedinți (1931), citate de E. Matei (2007), spunea, în această accepțiune, că „satele își scot mijloacele lor de existență dintr-un spațiu social determinat, iar concentrarea locuințelor în vatra satului este impusă de „felul muncii, pentru a lăsa toată țarina liberă pentru necesitățile asolamentului”.

Sub influența factorilor socio-economici și a așezării geografice, spațiul rural se diferențiază în următoarele categorii:

- *spațiul rural periurban*, care se află în zona de influență a centrelor mari industriale, aici manifestându-se atât activități specifice rurale, cât și urbane, iar o mare parte a populației practică navetismul;
- *spații rurale intermediare (agrare)*, ce reprezintă zona agrară a spațiului rural, aici agricultura, în cea mai mare, parte are caracter intensiv;
- *spațiul rural periferic* reprezintă acea parte a spațiului rural, care se află la „periferia” zonei cu productivitate înaltă și este considerată o zonă defavorizată.

Ecosistemul unei așezări, îndeosebi ale orașului, este un sistem deschis, cu schimb de materie, energie și informație între acestea și mediu. (P. Găștescu, 1998). Destinația unui habitat uman, ca și a unei așezări, este de a satisface cerințele omului, dar a unui ecosistem uman este de a asigura condiții optime de viață, fără a prejudicia mediul înconjurător. Noțiunea de ecosistem uman reflectă diversitatea interacțiunilor socio-economice, cerințele echilibrului ecologic, protecția mediului etc. Cu alte cuvinte, „habitatul este scheletul, ecosistemul - fizionomia organismului, întregului, iar așezarea umană ar reprezenta „celula” țesuturilor” (E. Matei, 2007).

Satul, ca ecosistem rural, este produsul funcțional socio-economic, stabilit prin relațiile dintre om și mediul înconjurător, prin interacțiunea componentelor sale materiale și biologice. Satul are nevoie de o astfel de organizare, care să satisfacă necesitățile sociale, economice și cele de relație cu mediul. Așezarea rurală are o funcție de bază, cea economică, care determină modul de utilizare a teritoriului (moșia), pe care populația își desfășoară activitatea sa de bază. Totodată, satul are și o funcție socială, deoarece reprezintă spațiul pe care se desfășoară întreaga acțiune a societății.

În contextul dezvoltării durabile a ecosistemelor umane, a apărut conceptul de *ecostat*, prin care se subînțelege o astfel de așezare rurală, în care activitățile umane sunt integrate armonios, în mediul natural, sau au un impact extrem de redus, într-un mod suportabil pentru dezvoltarea umană, putând asigura continuitatea lui în viitor, la infinit. Într-o astfel de așezare rurală (ecostat), este necesar să se respecte astfel de principii (E. Matei, 2007):

- realizarea de trăsături depline de așezare are ca punct de reper integrarea deplină a utilizării terenului;
- asigurarea echilibrată a tuturor funcțiilor majore ale unui trai normal (locuire, aprovizionare cu alimente, petrecerea timpului liber, viață socială);
- activitățile umane să fie integrate armonios cu mediul, respectând procedurile de reciclare, utilizarea resurselor energetice alternative;
- să se realizeze suportul pentru sănătatea umană prin implicarea echilibrată și integrată a tuturor aspectelor de viață (fizice, emoționale, spirituale).

Din punct de vedere al conceptului durabilității, ecoașezările se caracterizează prin trei dimensiuni de bază: ecologică, social-economică și cultural-spirituală.

2.3. Trăsăturile specifice ale spațiului rural din Republica Moldova

Spațiului rural din Republica Moldova îi revine cea mai mare parte a teritoriului Republicii – 3123,4 mii ha, ori 92,3% din suprafața totală. Acest teritoriu se caracterizează printr-un grad înalt de valorificare. Partea predominantă a spațiului rural revine terenurilor cu destinație agricolă, care ocupă 62,6% din suprafața totală, 13,7% revine terenurilor ocupate cu păduri și celor destinate protecției mediului (tab. 3). Fondul de rezervă din spațiul rural constituie 553,8 mii ha, ori 17,7% și este destinat scopurilor sociale ale localităților, în primul rând, celor de folosință generală, precum sunt pășunile obștești.

Tabelul 3

Structura terenurilor din spațiul rural al Republicii Moldova conform destinației, anul 2005

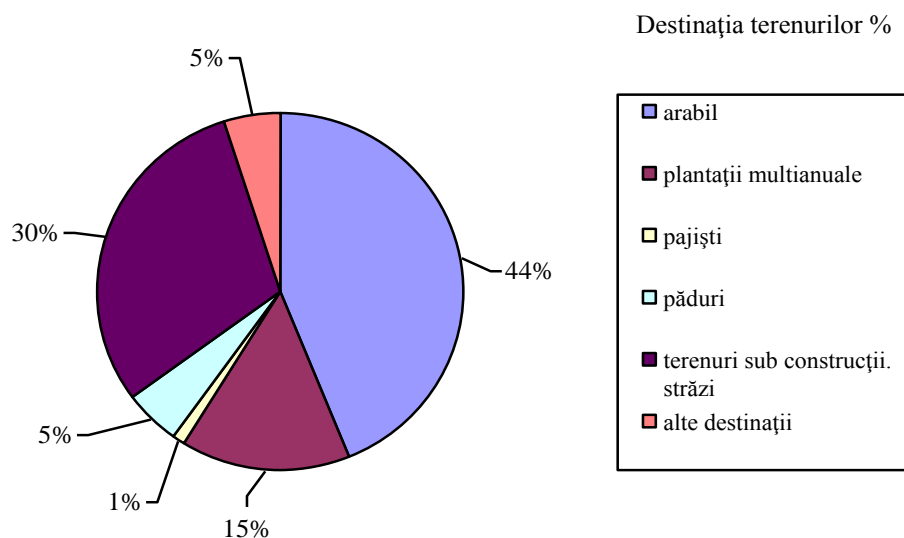
Nr. crt.	Destinația terenurilor	Suprafața (mii ha)	În % față de total
1.	Terenuri-total Terenuri cu destinație agricolă	3123,4 1951,8	100,0 62,6
2.	Terenuri ale fondului silvic și destinate		

	protecției naturii	428,5	13,7
3.	Fondul de rezervă (terenuri destinate dezvoltării sociale a localităților și de folosință generală-pășuni obștești)	553,8	17,7
4.	Terenuri ale fondului apelor	83,4	2,6
5.	Terenuri destinate industriei, transporturilor, comunicațiilor sub construcții și alte destinații speciale	105,9	3,4

Sursa: Calculat după: Cadastrul funciar al R. Moldova de la 1.01.2005, Agenția de Stat pentru Relații Funciare și Cadastru, Chișinău, 2005

Alte terenuri sunt cele destinate întreprinderilor industriale, transporturilor, sistemelor de comunicație – linii electrice de înaltă tensiune, linii de telegraf, gazoducte etc. Dintre terenurile cu destinație agricolă, cea mai mare parte revine suprafețelor arabile, fiind urmate de pășuni și culturi multianuale.

Suprafața intravilanului rural constituie 257 mii ha, revenindu-i 83,3% din totalul pe Republică. Conform Codului Funciar al Republicii Moldova, din structura intravilanului fac parte terenurile aflate sub construcții, cele destinate transporturilor (rutier, feroviar, prin conducte), pentru liniile de comunicație. Teritoriul care nu se include în intravilanul rural formează extravilanul, care mai poartă denumirea de moșia satului și cuprinde terenurile cu destinație agricolă, cele cu păduri și suprafețele cu terenuri neproductive. Intravilanul rural îndeplinește cele mai diverse funcții: rezidențială, agricolă socio-culturală, de transport, depozitare etc. Pe parcursul dezvoltării istorice, intravilanul rural al Republicii Moldova a căpătat cele mai diverse forme (configurații): dreptunghiulară (liniară), condiționate, de regulă, de relief și rețeaua hidrografică, cu structura răsfirată, adunată etc. În structura intravilanului rural al Republicii predomină suprafețele agricole, dintre care cea mai mare parte revine terenurilor arabile - 121,5 mii ha, apoi urmează plantațiile multianuale - 42,3 mii ha, pajiștile - 13,8 mii ha. Suprafețele sub construcții și străzi sunt destul de însemnate – 65,4 mii ha (fig. 1).

Figura 1. Structura intravilanului rural (în % față de totalul pe Republică)

În funcție de mărimea suprafeței intravilanului în republică, se evidențiază mai multe categorii de localități (tabelul 4): așezări mici rurale, localități mijlocii și localități mari, care au diferite areale de răspândire. Mărimea și forma intravilanului rural sunt determinate de către formele de relief și rețeaua hidrografică (M. Mâtcu, I. Bejan, 2008).

Tabelul 4

Clasificarea localităților în funcție de mărimea intravilanului

Nr. crt.	Suprafața intravilanului, ha	Numărul de localități	Suprafața intravilanului în % din total
1.	1,5 - 18,0	54	0,2
2.	18,1 - 25,0	49	0,3
3.	25,1-45,0	155	1,7
4.	45,1-80,0	249	4,6
5.	80,1-140,0	357	11,7
6.	140,1-200,0	239	11,9
7.	200,1-350,0	352	28,1
8.	350,1-8136,0	224	41,5

Sursa: Calculat de Iurie Bejan după Landsaf, 2001

Din punct de vedere administrativ, spațiul rural al Republicii este divizat în 37 de raioane rurale, inclusiv 5 în parte stângă a Nistrului (Camenca, Râbnița, Dubăsari, Grigoriopol, Slobozia) și UTA Găgăuzia, care include fostele raioane: Comrat, Vulcănești, Ciadâr-Lunga.

Potențialul demografic din spațiul rural al Republicii Moldova constituie 2319,5 mii de locuitori, sau 56% din totalul populației. Din întreaga populație antrenată în principalele tipuri de activități economice, care constituie 1505 mii persoane, 745 mii, ori 49,5% sunt ocupate în agricultură, fapt ce ne demonstrează caracterul agrar destul de pronunțat al acestui spațiu. Densitatea populației rurale constituie 68,6 oameni pe km², fiind mai mare decât în statele vecine – România și Ucraina. Cea mai mare densitate a populației rurale este înregistrată în regiunea de Centru (85 oameni pe km²), urmată mai apoi de regiunea de Nord. Iar asigurarea populației rurale cu terenuri agricole constituie în medie pe republică 1,08 ha pe 1 locuitor, fiind cea mai mare în raioanele din stânga Nistrului (1.70 ha/loc.) și regiunea de Nord – 1.17 ha/loc. (tab. 5).

Tabelul 5

**Unele caracteristici ale spațiului rural din Republica Moldova
în profil regional (anul 2005)**

Denumirea regiunii	Suprafața totală, mii ha	Numărul populației rurale (mii oameni)	Populația rurală, în % față de totalul pe Republică	Densitatea populației rurale locuitori la 1 km²	Terenuri cu destinație agricolă, în % față de total pe regiune	Asigurarea populației cu terenuri agricole, ha pe loc.
1. Regiunea de Nord	1123,5	748,6	32,3	66,5	78,3	1,17
2. Regiunea Centrală	998,4	849,8	36,6	85,4	63,4	0,47
3. Regiunea de Sud	822,8	505,1	21,7	60,7	77,8	0,73
4. Regiunea din stânga Nistrului	439,9	216,0	9,4	49,1	83,7	1,70
Total pe Republică	3384,6	2319,5	100,0	68,6	74,5	1,08

Sursa: Tabelul este întocmit în baza:

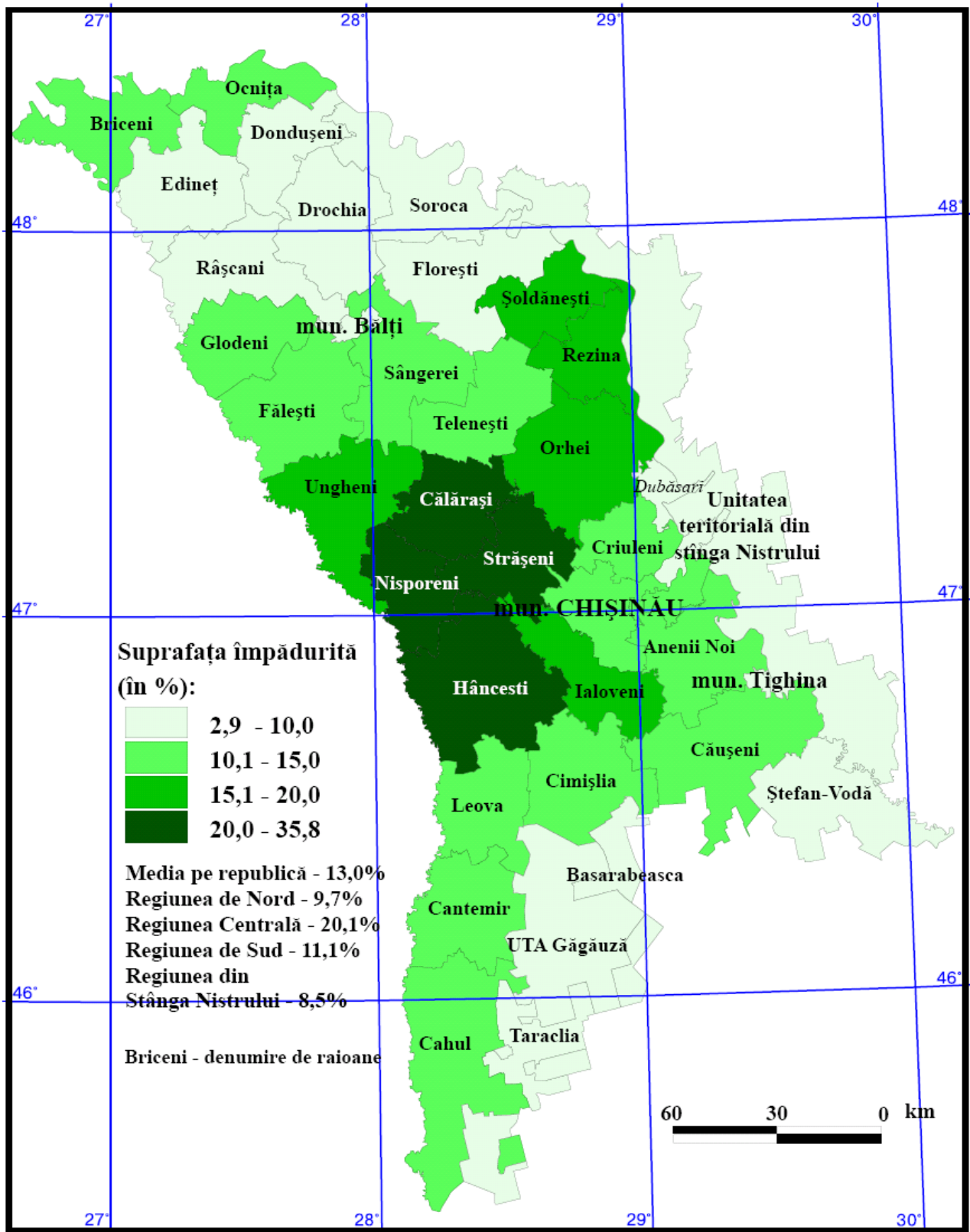
1. Anuarul statistic al Republicii Moldova, 2006

2. Cadastru funciar al Republicii Moldova la 01.01.2005, Chișinău, 2005, p.6-7.

Analiza indicatorilor populației rurale în corelație cu structura terenurilor agricole și suprafețelor silvice ne demonstrează gradul destul de înalt de valorificare a spațiului

rural și existența unor diferențieri regionale referitor la aceiași indicatori. Gradul de împădurire din spațiul rural al Republicii diferă mult în profil regional (fig. 2).

sursa: Cadastrul funciar..., 2005, Anuarul statistic al R.M., 2006

Fig. 2. Suprafețele silvice din spațiul rural în profil teritorial (în % față de suprafața totală), anul 2006

Populația rurală a Republicii este concentrată în 1621 de sate, dintre care din punct de vedere administrativ, 39 sunt incluse în componența orașelor și municipiilor, iar 26 din ele aparțin municipiului Chișinău.

Potențialul economic de bază din spațiul rural al Republicii îl constituie agricultura și ramurile de prelucrare a materiei prime vegetale și animaliere. Spațiul agricol, care este exploatat prin cultura plantelor și creșterea animalelor, este cea mai importantă componentă a spațiului rural din Republică, care beneficiază de condiții favorabile agroclimatice. Acest spațiu este exploatat de către om din cele mai vechi timpuri, iar activitatea omului în agricultură a devenit un anumit mod de viață pentru populația autohtonă. În această accepțiune, cunoscutul geograf francez, Pierre George (1961), menționa că „spațiul agricol constituie ansamblul terenurilor muncite de o colectivitate socială, unită prin legături familiale, culturale, prin tradiții – mai mult sau mai puțin vii”. Actualmente, și în viitorul previzibil se presupune că economia națională în sectorul de producție va păstra caracterul preponderent agroalimentar, iar mai mult de jumătate din populația Republicii, direct sau indirect, va avea drept sursă de existență activitatea agroindustrială.

Ponderea agriculturii împreună cu industria prelucrătoare de materie primă agricolă constituie cca 33% din PIB și 65% din volumul total al exporturilor (Comunitățile... 2005). Deși agricultura este o ramură riscantă a economiei, ponderea ei în valoarea PIB-ului, în opinia specialiștilor, se va păstra în următorul deceniu la nivel relativ înalt. În anul 2006, producția de cereale-boabe a constituit 2290,2 mii tone, de sfeclă de zahăr – 991,2 mii tone, de legume – 389,3 mii tone, de struguri – 518,5 mii tone (Anuarul... 2007). Comparativ cu anul 2000, producția de cereale-boabe, producția de sfeclă de zahăr s-a majorat, iar de legume, struguri s-a diminuat.

În baza materiilor prime agricole, s-a dezvoltat industria alimentară, mai multe întreprinderi fiind amplasate nemijlocit în mediul rural. Această formă de amplasare se referă, în primul rând, la întreprinderile de prelucrare primară a strugurilor, care sunt amplasate, preponderent, în mediul rural, unde suprafețele cultivate cu vița-de vie dețin

o pondere relativ mare. O astfel de amplasare este caracteristică mai multor raioane din regiunile de Centru și de Sud ale Republicii (Călărași, Nisporeni, Ungheni, Cahul, Cimișlia, UTA Găgăuzia). La începutul anului 2006, în Republică funcționau 316 întreprinderi ale industriei alimentare și băuturilor, inclusiv 120 de fabricare a vinului, 35 de prelucrare și conservare a fructelor și legumelor, 7 de prelucrare a zahărului, 15 de fabricare a produselor lactate, 13 unități de morărit, 50 de panificație (Anuarul... 2007).

O bună parte din producția industriei alimentare se fabrică și în secțiile auxiliare ale întreprinderilor agricole din Republică. Astfel, în anul 2000 la aceste întreprinderi, s-a produs un volum de producției în valoare de 109,8 mln.lei. La întreprinderile date, se fabrică o gamă largă de produse: carne, făină, cașcaval și brânzeturi grase, pâine și produse de panificație, ulei vegetal, vin din struguri (Agricultura... 2003).

Cele mai multe întreprinderi de prelucrare a produselor agricole se află în Regiunea de Nord (peste 400 de întreprinderi) și cele de Centru (278 de întreprinderi).

Indicatorii activității unităților auxiliare ale întreprinderilor agricole din Republică sunt reflectați în (tab. 6).

Tabelul 6

Indicatorii de bază ai întreprinderilor agroalimentare din Republica Moldova (2002)

	Numărul de secții auxiliare	Personalul anual încadrat în producția auxiliară	Volumul producției industriale	
			mln. lei	în % față de total
Republica Moldova – total	1000	3550	109,8	100,0
Regiunile:				
Nord	407	1130	39,1	35,6
Centru	325	1253	36,1	32,8
Sud	278	1167	34,6	31,6

Sursa: Tabelul este întocmit în conformitate cu datele din culegerea statistică: Agricultura Republicii Moldova, Chișinău, 2003, pag. 167.

Agricultura este completată de o economie rurală neagricolă (ERNA) slab dezvoltată. Aceasta se bazează pe întreprinderi mici și mijlocii puțin profitabile.

Ponderea veniturilor din activitățile neagricole, în anii 2003-2006, a fost de 1,8-5,2% (Raport ... 2007). De regulă, ERNA este reprezentată de activități conexe agriculturii, industria extractivă și comerțul cu amănuntul, iar activitățile tradiționale (artizanatul, meșteșugurile) joacă un rol relativ important în puține localități.

O componentă destul de importantă a spațiului rural, care determină, în mare măsură, calitatea vieții populației rurale, este *fondul locativ*. Suprafața totală a fondului locativ republican constituie 77,1 mln.m² sau cca 1250 mii locuințe constituind peste 27% din valoarea totală a capitalului fix al Republicii. Cea mai mare parte din fondul locativ revine celui din spațiul rural, care constituie 48,5 mln.m², ori 62,3%, din totalul pe Republică. Nivelul mediu de asigurare a populației cu spațiu locativ pentru o persoană este de 17 m² în orașe și 22 m² în sate. În pofida dificultăților socio-economice, în ultimii ani, acești indicatori au cunoscut o ușoară creștere. Astfel, din anul 1998, până în 2005, fondul locativ din spațiul rural a sporit de la 47,5 la 48,5 mln.m².

Nivelul de viață al populației rurale se situează cu mult sub cel al orășenilor, mai ales în privința accesului la serviciile necesare pentru inițierea și dezvoltarea unor afaceri moderne cu un potențial înalt de generare a veniturilor. Cu mult mai slab este dezvoltată și infrastructura gospodăriei comunale. De exemplu, în mediul rural, ponderea gospodăriilor aprovizionate cu gaze din rețeaua publică, apeduct și apă caldă este, respectiv de 15,5%, 10% și 6,6% (anul 2005), față de 71,2%, 81,3%, 74,6% în mediul urban (Raport... 2007).

Spațiul rural din Republica Moldova dispune de un potențial turistic valoros, care, prin atracția sa, este capabil să orienteze fluxul de turiști cu predilecție spre așezările rurale, deoarece, anume, în preajma lor, se află majoritatea obiectelor de o mare valoare turistică. La ele, se referă: peisajele naturale atractive, rezervațiile științifice și naturale, minunatele parcuri, mii de stațiuni preistorice, cetăți medievale, monumente de arhitectură protejate de stat, practicarea diverselor meșteșuguri, prezența lăcașurilor de cult (biserici, complexuri monastice), renumite depozite subterane de vinuri, care, la rândul lor, sunt incluse în traseul turistic „Calea vinului”. Toate aceste resurse servesc

drept suport pentru dezvoltarea turismului rural, care, în viitor s-ar putea înscrie între genurile de activitate destul de profitabile.

În legătură cu aceasta, este important să menționăm faptul că cel mai mare număr de turiști europeni au ales satul drept destinație turistică (V. Miron, 2002).

CAPITOLUL III. DINAMICA ȘI DISTRIBUȚIA POPULAȚIEI RURALE

Mișcarea naturală a populației rurale

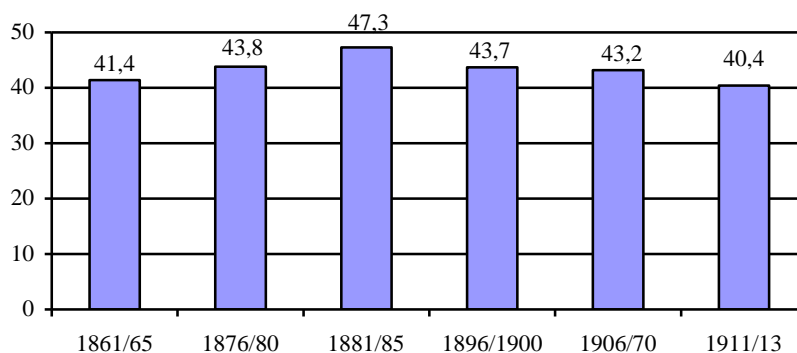
Una din caracteristicile de bază ale unei populații o constituie dinamica ei, care semnifică procesul general de schimbare a numărului populației ca urmare a nașterilor, a deceselor sau ca efect al imigrărilor ori emigrărilor. Elementul de bază al dinamicii numărului populației este bilanțul său natural, cu cele două componente ale sale – natalitatea și mortalitatea. În funcție de raportul dintre dimensiunile ratei de natalitate și mortalitate se stabilește un anumit tip de reproducere a populației, care se modifică în funcție de perioada istorică de dezvoltare a societății, pentru care sunt caracteristici anumiți factori socio-economici, care influențează fenomenele demografice din perioadele respective. În definitiv, modificările care determină în numărul populației totale reprezintă rezultatul a patru elemente: pe de o parte, natalitatea și imigrația, care aduc la creșterea numărului populației, iar pe de altă parte, mortalitatea și emigrația, care duc la scăderea numărului acesteia.

Pentru a analiza dinamica indicatorilor demografici ai populației din spațiul rural al Republicii Moldova, este necesară urmărirea evoluției acestor indicatori în Basarabia de la mijlocul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului XX.

3.1 Analiza indicatorilor demografici ai populației rurale din Basarabia

Studiile demografice ne confirmă faptul că indicatorul natalității populației în Basarabia, în decursul sec. al XIX-lea, era relativ înalt cu anumite oscilații de la o perioadă la alta. Astfel, dacă în anii 1866-1870 natalitatea populației Basarabiei era de 41‰, atunci la mijlocul anilor '80 ai sec. al XIX-lea acest indice atingea cota maximă de 47,3‰, pentru a se reduce la 40,4‰ în 1914. Între anii 1911-1913, natalitatea populației urbane era de 29,5‰, în timp ce în mediul rural acest indice constituia respectiv 41,8‰, fiind cu 42% mai mare, comparativ cu mediul urban (Рашин, 1956). Cu toate că, în perioada 1861-1913, s-a făcut resimțită o anumită tendință de diminuare a natalității, în

spațiul rural al Basarabiei, media acesteia rămânea destul de înaltă, oscilând în limita de 41-43‰.

Figura 3. Natalitatea populației Basarabiei în anii 1861-1913 (născuți vii la 1000 de locuitori)

Rata natalității, în mediul rural din Basarabia, în perioada interbelică, a fost una dintre cele mai ridicate, comparativ cu restul provinciilor țării. În timp ce rata medie a natalității, în România, a fost de 32,0‰, rată apreciată drept cea mai înaltă din Europa, în Basarabia, în aceeași perioadă a fost atestată o rată de peste 40.0‰.

O altă caracteristică specifică natalității populației rurale din Basarabia a fost o tendință generală, specifică pentru întreaga țară, de descreștere a ei. De la o rată medie a natalității de peste 40.0‰, în primii ani postbelici, s-a ajuns, în 1939, la o rată ce depășea cu puțin 30.0‰.

În sfârșit, cea de-a treia caracteristică a natalității populației rurale din Basarabia interbelică a constituit-o puternica diferențiere a acesteia între județe și o rată a natalității, în mediul rural net superioară celei din mediul urban, atât pe ansamblul provinciei, precum și al fiecărui județ în parte (N.Enciu, 2002). Fenomenul natalității în mediul rural din Basarabia, a fost profund afectat de consecințele Primului Război Mondial. În anul 1919, au fost înregistrați doar 71 391 nou-născuți la sate, față de peste 80 000 nou-născuți câți au fost înregistrați anual în perioada antebelică. În anii care au urmat, numărul născuților vii, în mediul rural, a sporit, apropiindu-se de cifra de 100 000. Dinamica acestui indicator pe județe este reflectată în tabelul 7.

Tabelul 7**Numărul născuților vii în primul deceniu postbelic din mediul rural al Basarabiei (1920-1926)**

Județele	1920	1922	1924	1926
Bălți	10.285	12.184	11.946	9.935
Cahul	5.668	6.350	6.724	6.447
C. Albă	12.926	12.791	14.279	12.973
Lăpușna	9.095	10.744	11.015	11.528
Hotin	10.053	12.977	13.549	12.023
Ismail	5.910	5.351	6.297	5.457
Orhei	9.695	10.678	10.375	9.168
Soroca	10.245	12.206	11.974	9.576
Tighina	10.482	11.579	12.880	8.767
Total	84.359	94.869	99.910	83.435

Sursa: Cazacu P., 1928, p.12

Analizând tabelul 7, observăm că, în anul 1924, în mediul rural basarabeian, numărul născuților vii se apropie de 100.000. De notat faptul că, pentru Basarabia, pe parcursul perioadei indicate, rata medie a natalității a constituit în permanență peste 40.0‰.

În următorul deceniu, indicatorul respectiv al natalității a manifestat o tendință de descreștere lentă, aflându-se în permanență sub cota de 40.0‰, pentru că în 1939 să ajungă la 30.6 născuți vii la mia de locuitori.

Una din principalele caracteristici ale mișcării naturale a populației rurale din Basarabia interbelică a constituit-o rata mortalității extrem de ridicată, depășind proporția de 20.0‰. Comparativ, însă, cu perioada antebelică, rata mortalității între anii 1918-1940, a fost cu mult mai redusă. Astfel, în perioada 1861-1913, în mediul rural din Basarabia rata mortalității a fost de 28.8‰, în 1910 – de 31.9‰, în 1911– de 29.8‰, în 1919, de 26.0‰, pentru a înregistra, pe parcursul perioadei interbelice, o tendință de diminuare sub rata de 20.0‰ (N. Enciu, op.citate) .

După cum reiese din tabel, acest indicator s-a micșorat, în valoare absolută, de la 58,5 mii de decese, în 1920, la 48.0 mii de decese, în 1926 sau cu 17,1% (tab. 8).

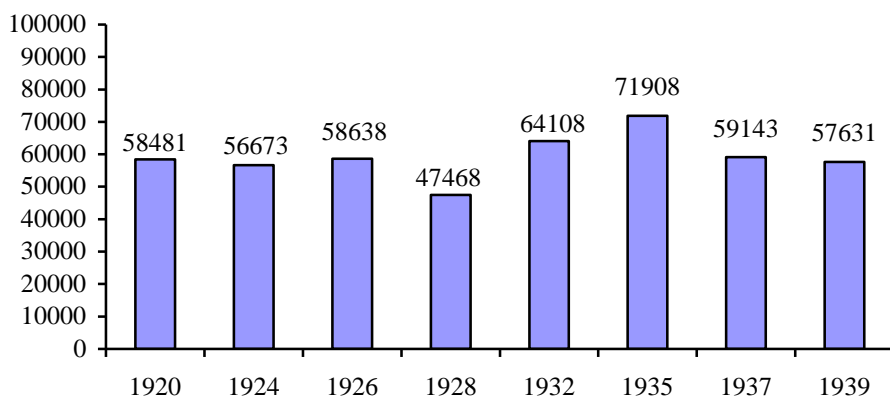
Tabelul 8**Mortalitatea populației rurale din Basarabia în anii 1920-1926**

Județele	1920	1922	1924	1926
Bălți	7.173	6.505	6.307	5.958

Cahul	3.281	3.155	3.818	4.004
C. Albă	8.181	8.676	8.819	5.775
Lăpușna	7.314	6.230	6.645	6.802
Hotin	7.314	7.577	7.735	6.047
Ismail	4.069	3.693	3.687	2.816
Orhei	8.239	5.352	8.486	4.369
Soroca	6.259	5.898	6.689	6.048
Tighina	6.772	6.276	6.690	5.702
Total	58.481	53.360	56.673	48.021

Sursa: N. Enciu, 2002, p. 81

O rată extrem de ridicată a mortalității, în mediul rural din Basarabia, s-a menținut și pe parcursul anilor '30 ai sec. al XX-lea. În anul 1934, rata mortalității, în mediul rural, era egală cu 24.5‰, pentru a ajunge, în anul 1935, la o cotă maximă de 26.7‰. Însă, după anul 1935, se atestă o tendință de descreștere a acestui indicator. Astfel, în 1936 el constituie 22.4 la mia de locuitori, în 1937 – 21.7, iar în 1939 – 20.7. Evoluția indicatorului mortalității populației rurale a Basarabiei, în perioada 1920-1939, este indicată în fig. 4. După cum reiese din grafic, indicatorul dat a evoluat neuniform înregistrând scăderi și ridicări în diferiți ani. Una din cele mai serioase probleme demografice, cu care s-a confruntat Basarabia în perioada dintre cele două războaie mondiale, a fost rata extrem de ridicată a mortalității infantile, comparativ cu restul țării, atingând cota de 23.7‰ (Mișcarea populației ... 1936, 1937).

Figura 4. Evoluția mortalității populației Basarabiei din mediul rural (1920-1939), numărul total al deceselor

Rata destul de înaltă a mortalității populației rurale din Basarabia a fost determinată de numeroasele cazuri de boli epidemice ce erau răspândite în acea perioadă. Printre maladiile cele mai răspândite, în acei ani, în mediul rural erau: febra tifoidă, tifosul exantematic, scarlatina, dizenteria, difteria etc.

Ca urmare a unui nivel atât de ridicat al natalității, în mediul rural al Basarabiei din perioada interbelică, bilanțul natural al populației s-a menținut la cote destul de înalte.

Astfel, în 1931, bilanțul natural al populației rurale a fost de 15.8 ‰, în 1932 – de 17.6‰, în 1933 – de 18.7‰. Totodată, acest spor se realiza în condițiile în care natalitatea atestă o scădere destul de mare, iar mortalitatea generală avea o foarte mică tendință de reducere. Astfel, în 1934, rata bilanțului natural al populației rurale din Basarabia a fost de 14.7‰, în 1935 – respectiv de 9‰, în 1936 – de 10.4‰, pentru a se coborî în 1939 la rata de 9.9‰ (N.Enciu, op.cit.).

Ratele destul de mari ale bilanțului natural au asigurat o creștere numerică stabilă a populației rurale în Basarabia între cele două războaie mondiale. Astfel, populația rurală a acestui ținut constituia în 1897 – 1.642.080 de locuitori sau 84.8% din totalul populației, iar către recensământul din 29 decembrie 1930 din România ea a sporit la 2.493.431 de locuitori, constituind 87.1% din numărul total al populației Basarabiei.

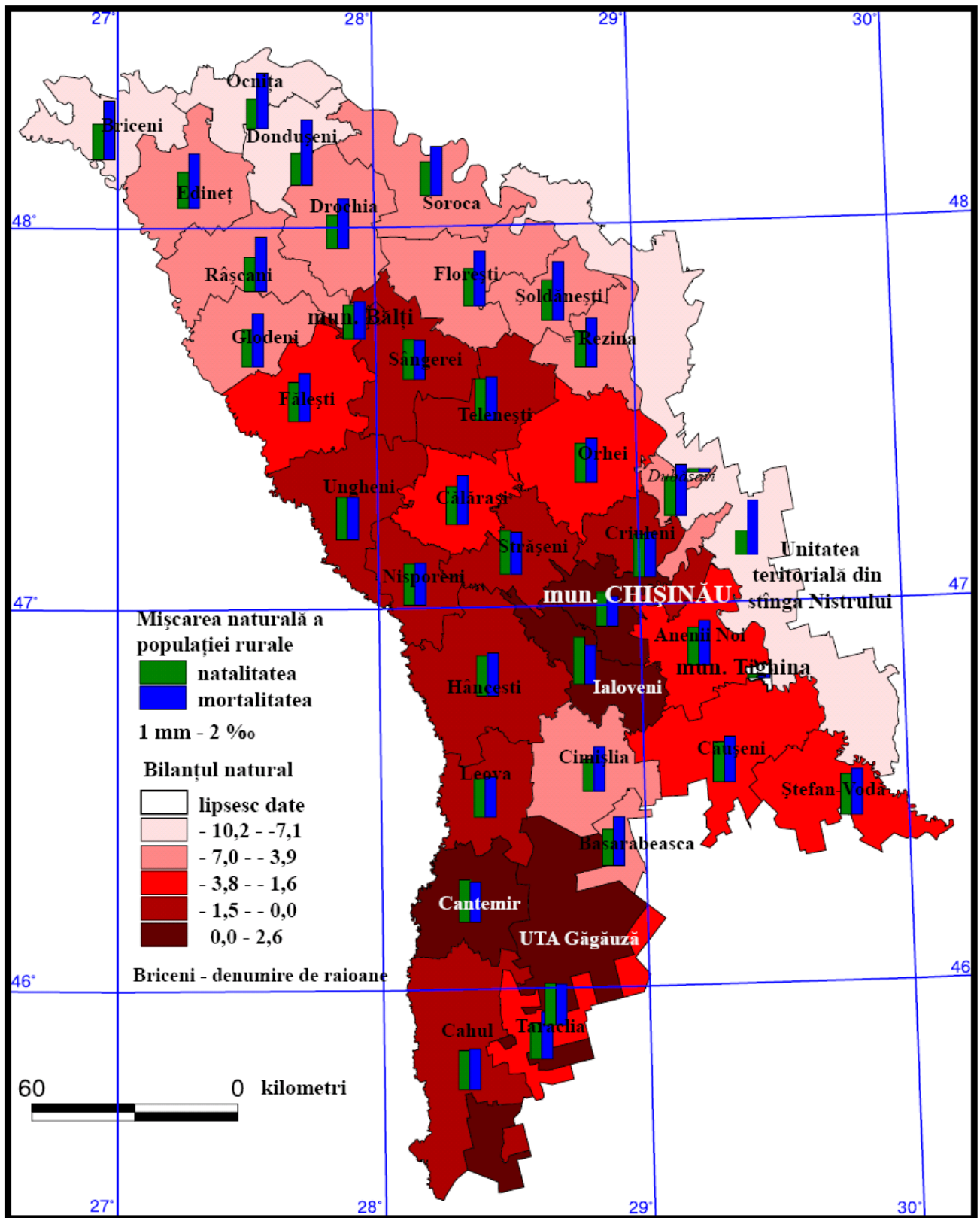
3.2. Evoluția fenomenelor demografice din spațiul rural al Republicii Moldova din perioada postbelică (1950-2007)

Principalele fenomene demografice care influențează numărul și structura populației sunt natalitatea, mortalitatea, nupțialitatea, divorțialitatea și migrația.

Mișcarea naturală a populației din spațiul rural al Republicii Moldova are unele trăsături specifice, comparativ cu cea din mediul urban. La începutul anilor '50 ai sec. XX-lea, spațiul rural al RSSM se caracteriza prin cel mai înalt nivel al natalității printre statele Europei și al fostelor republici unionale, aflându-se la nivelul indicatorilor caracteristici pentru populația Basarabiei din perioada sec. XIX - începutul sec. XX-lea. Aceasta se explică prin caracterul agrar al acestui ținut, pe parcursul perioadei indicate,

păstrarea tradițiilor de prolificitate moștenite din trecut și, totodată, nivelul scăzut de instruire și cultură al populației.

Evoluția principalelor fenomene demografice – *natalitatea și mortalitatea* populației din perioada postbelică, atât în mediul rural al Republicii, cât și în cel urban, a avut aceleași tendințe de reducere, însă ritmurile acestui fenomen demografic au fost diferite, de la o perioadă la alta. Pe parcursul întregii perioade postbelice, natalitatea rurală a fost întotdeauna mai mare, în raport cu cea urbană. Însă, cel mai mare decalaj, pe mediul de trai, s-a observat în primul deceniu din perioada postbelică (1950-1960) (tab. 9, fig. 5).

Fig. 5. Mișcarea naturală a populației rurale în profil teritorial (anul 2006)

Tabelul 9

Ratele mișcării naturale a populației din Republica Moldova
(‰)

Anii	Născuți – vii		Decedați		Bilanț natural	
	Rural	Urban	Rural	Urban	Rural	Urban
1950	40.8	29.7	11.6	9.8	29.2	9.9
1955	32.3	23.1	8.8	6.5	23.5	16.6
1960	31.6	21.7	6.6	5.8	25.0	15.9
1965	21.5	17.4	6.2	6.1	15.3	11.3
1970	19.8	18.5	7.8	6.6	12.0	11.9
1975	20.9	20.2	10.4	7.4	10.5	12.8
1980	20.1	19.4	11.5	8.1	8.6	11.3
1985	22.1	20.7	13.2	8.0	8.9	12.7
1990	18.5	16.7	11.9	7.4	6.6	9.3
1995	14.9	10.8	14.7	9.3	0.2	1.5
2000	11.4	8.4	13.2	8.8	1.8	-0.4
2006	11.4	9.2	14.0	9.3	-2.6	-0.1
UTA din stânga Nistrului și municipiul Tighina						
2002	7	7,4	15,4	11,5	-8,4	-4,1

Sursa: Anuarele statistice ale Republicii Moldova pe anii respectivi; Datele statistice referitor la UTA din stânga Nistrului și municipiul Tighina.

Численность, состав и движение населения МССР, Кишинев, 1974, стр.38-39.

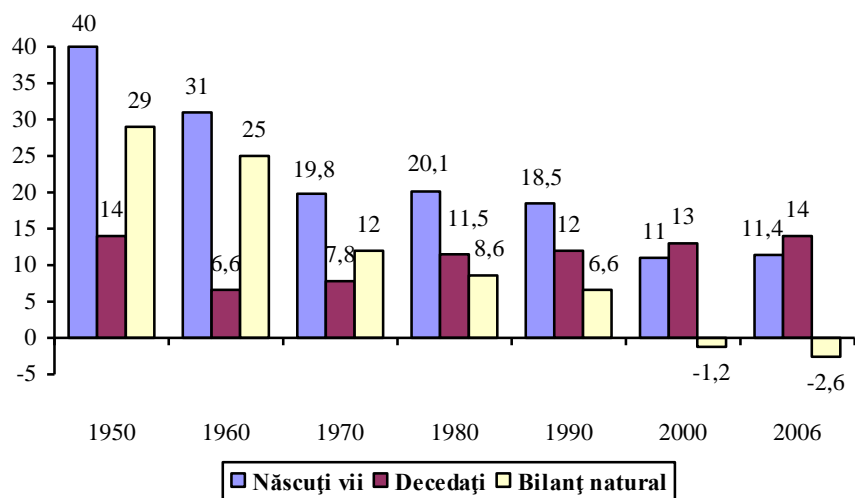
Astfel, în anul 1950, rata natalității populației din mediul rural din Republică a atins cea mai înaltă cotă și constituia 40.8‰, iar în cel urban – 29,7‰, pentru ca apoi, către anul 1960, acest indicator să se reducă corespunzător la 31.6 și 21.7‰. Pe parcursul următoarelor două decenii (1960-1980), indicatorul natalității din mediul rural a scăzut brusc de la 72,8 mii născuți vii la 48,5 mii, ori cu 33,3%, iar valoarea relativă a acestui indicator s-a redus de la 31.6‰ la 20.1‰, apropiindu-se cu mult de indicatorul respectiv din mediul urban.

Reducerea natalității populației rurale, din perioada respectivă, s-a datorat unor transformări socio-economice și demografice, care au avut loc în mediul rural, și anume: modificările în structura pe vârste a populației rurale, intensificarea procesului migrațional al populației de vârstă tânără de la sat la oraș, ridicarea nivelului de cultură

a populației ș. a. Din anul 1980 și până în 2000, indicatorul nașterilor populației rurale se află într-o scădere continuă – de la 20.1‰ la 11.4, adică de 1.7 ori.

După anul 2000, acest indicator se stabilește la nivelul de 11.2-11.5‰, apropiindu-se de indicele respectiv din mediul urban.

Din anul 1999 și până în prezent, rata natalității populației rurale devine mai mică decât cea a mortalității înregistrând, astfel, un bilanț negativ, care oscilează în limita de – 1.2 și -2.6‰ (figura 6).

Figura 6. Ratele mișcării naturale a populației rurale din Republica Moldova în intervalul 1950-2006, ‰

Reducerea spectaculoasă a ratei natalității, din ultimul deceniu, este cauzată în temei, de criza economică generală din perioada de tranziție, care are drept consecință reducerea bruscă a nivelului de trai al populației. În perioada dată, s-au intensificat migrațiile masive ale populației rurale peste hotarele Republicii (în Federația Rusă și țările Europei de Vest), în căutarea mijloacelor de existență.

Conform datelor Organizației Internaționale a Muncii (OIM), până la 600 mii de cetățeni din Republica Moldova sunt plecați din țară în căutare de lucru. Cea mai mare parte a lor ei au migrat din spațiul rural, drept consecință a șomajului și sărăciei.

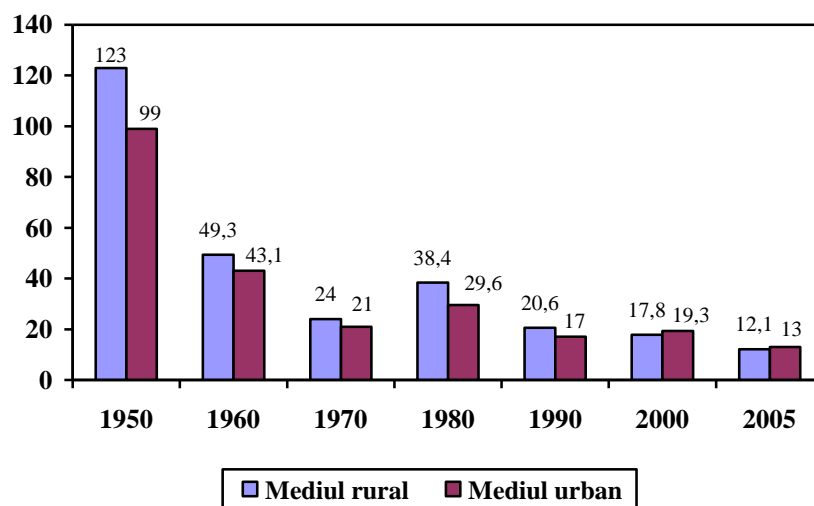
Mortalitatea este un fenomen demografic, care influențează direct sau indirect reproducerea populației. Este cunoscut faptul că, de indicatorul ratei de mortalitate, depinde sporul natural și corespunzător, ritmurile de creștere a numărului populației, speranța la viață și fenomenele migraționiste. Acest indicator este influențat de mai mulți factori, precum sunt cei geografici, ecologici, sociali, economici, culturali, psihologici etc. Dintre acești factori, pe prim-plan, se plasează cei economici, care, la rândul lor, determină nivelul de trai al populației, starea de sănătate, nivelul asistenței medicale, calitatea alimentării etc.

Influența acestor factori se manifestă, în mod diferențiat, asupra populației din mediul rural și cel urban. Astfel, mortalitatea, în mediul rural, devansează, în general, nivelul fenomenului din mediul urban, ca urmare a unor diferențe în organizarea ocrotirii sănătății și în accesul populației la asistență medicală, a gradului de cultură sanitară și de instruire, a modului de viață diferit, dar și ca urmare a unei îmbătrâniri demografice a populației rurale (C. Matei, 2002).

Rata indicatorului deceselor populației rurale, în anul 1950, avea valoarea de 11.6‰, având, mai apoi o tendință de micșorare până la 6.2‰ la mijlocul anilor '70 ai secolului al XX-lea. Evoluția acestui fenomen demografic în perioada indicată a fost determinată de anumite modificări în structura pe vârste a populației. În anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, acest indicator se stabilește la limita de 6-8‰, iar în anii '80-'90, din nou, se mărește atingând valoarea de 11-12‰. În ultimul deceniu, acest indicator a oscilat în limita de 12.8 și 14.5‰.

Un rol deosebit în evoluția mortalității populației îl prezintă indicatorul *mortalității infantile*. Acest indicator are o importanță demo-economică și reflectă nivelul de bunăstare și de cultură al populației, nivelul asistenței sociale și celei medicale și starea mediului înconjurător. El a atins cel mai înalt nivel, în anul 1950, constituind 123 la mie de născuți vii pentru populația rurală și 99 pentru cea urbană. Însă, în următorul deceniu (1950-1960), indicatorul respectiv s-a redus mai mult decât de 2 ori, continuând această tendință și în următoarele decenii (figura 7).

Figura 7. Mortalitatea infantilă din mediul rural și urban al Republicii Moldova (1950-2005), %

Rata mortalității infantile a populației rurale și urbane are aceleași tendințe în evoluția sa pe parcursul perioadei postbelice, însă, ea diferă pe medii, fiind, de regulă, mai ridicată în mediul rural, comparativ cu cel urban. Însă, după anul 2000, indicatorul respectiv din mediul rural a devenit mai mic, în raport cu cel din mediul urban. În profil teritorial, mortalitatea infantilă înregistrează mari diferențe: de la 3-5‰ în raioanele Dondușeni, Dubăsari, Taraclia la 20-23‰ în raioanele Fălești, Ungheni, Hâncești.

Căsătoria și divorțul, ca fenomene demografice de mare importanță, corelează reciproc cu ceilalți indicatori de caracter economic, social și demografic, care, împreună, determină evoluția mișcării naturale a populației. După cum urmează în tabel, anul 1950 se caracteriza printr-o rată relativ înaltă de nupțialitate, atât în mediul urban, cât și în cel rural – corespunzător 15.7 și 10.9‰ (tab. 10). Din anul 1950 până în 2000, rata căsătoriilor în mediul urban a scăzut cu peste 30 la sută, în timp ce, în mediul rural, indicatorul respectiv s-a diminuat aproximativ de două ori. Rata divorțialității în mediul rural a crescut față de anul 1950, însă, pe parcursul următoarelor decenii și până în anul 1995 a rămas în limitele de 0.4-0.5‰. În următorii ani, acest indicator s-a aflat în creștere.

Evoluția ratei de nupțialitate și divorțialitate (la 1000 locuitori)

Anul	Toată populația		Mediul rural		Mediul urban	
	Căsătorii	Divorțuri	Căsătorii	Divorțuri	Căsătorii	Divorțuri
1950	11.7	10.2	10.9	0.1	15.7	0.8
1960	9.3	0.9	8.7	0.3	11.4	2.9
1970	9.4	2.1	8.1	0.7	12.1	5.1
1980	11.5	2.8	11.6	0.5	11.4	6.1
1990	9.4	3.0	8.5	0.5	10.3	5.8
2000	6.0	2.7	5.9	1.1	6.3	4.3
2005	7.6	4.0	7.0	1.8	8.4	7.3
UTA din stânga Nistrului și mun. Bender						
2001	6,0	4,1	4,7	-	6,6	6,0

Sursa: Anuarul Statistic al R. Moldova, 2007; Problemele metodologice ale prognozei demografice, Chișinău, 2002, p. 134

După cum reiese din tabel, rata de nupțialitate și divorțialitate din mediul rural, pe parcursul întregii perioade postbelice, este mai mică, comparativ cu cea din mediul urban. Pe parcursul următoarelor decenii și până în anul 2000 rata de *nupțialitate*, atât în mediul rural, cât și în cel urban a avut o tendință de micșorare, atingând la această dată valoarea minimă de 5.9 și 6.3‰ și constituind rezultatul factorilor de influență cu caracter economic, social, psihologic etc. După anul 2000, se observă o sporire a ratei de nupțialitate și divorțialitate atât la populația rurală, cât și la cea urbană.

În decursul unei perioade istorice îndelungate, căsătoria rurală s-a caracterizat, în mod tradițional, prin statornicie și respectarea normelor tradiționale. Astăzi, putem constata, cu regret, că familiile sătenilor se destramă ca și familiile din mediul urban. Datele statistice demonstrează că atât în sate, cât și în orașe, aproape jumătate din cuplurile conjugale (48,2% și 49,3%) divorțează după 10 și mai mulți ani de viață în comun, 16% din numărul cuplurilor au avut o experiență de viață familială de 20 de ani și peste. Mai mult de jumătate (55,4%) din cuplurile conjugale care divorțează au în întreținere 1 sau 2 copii și 56% – 3-4 (Comunitățile... 2005).

O influență negativă asupra relațiilor familiale, care, în definitiv, se răsfrânge asupra gradului de divorțialitate, se datorează nivelului înalt al șomajului în rândurile populației rurale și, drept consecință, migrațiile masive ale populației, îndeosebi ale femeilor care,

părăsind căminul familial și lăsând copiii în grija soților, bunicilor, pleacă la muncă peste hotare. Investigațiile sociologice au stabilit consecințele negative ale migrațiunii forței de muncă: înrăutățirea relațiilor familiale a fost constatată de 68,4% din respondenți, destrămarea familiei – de 5,3%, lipsa timpului pentru educația copiilor – de 12,3%, iar înrăutățire sănătății de 14% din respondenți (Comunitățile... 2005).

Evoluția indicatorilor demografici din ultimul deceniu a dus la extinderea „crizei demografice” caracterizată printr-un bilanț negativ în dinamica populației. Aceste tendințe sunt caracteristice atât populației rurale, cât și celei urbane. În ultimii 5 ani, bilanțul natural negativ al populației rurale se află în continuă creștere. Astfel, în anul 1999, acest indicator constituia -1.2‰, în 2002 -2.7‰, iar în 2006 -3.0‰. În mediul urban, acest declin demografic are valori mai mici – oscilând în limita de 0.1- 0.4‰.

Comparând indicatorii demografici din spațiul rural al Republicii Moldova cu cei din spațiul rural al României, putem face următoarele constatări (tab. 11).

Tabelul 11

Ratele mișcării naturale ale populației din mediul rural al României și Republicii Moldova

Anul	Natalitatea		Mortalitatea		Bilanțul natural	
	România	R.Moldova	România	R.Moldova	România	R.Moldova
1990	14,3	18,5	13,4	11,9	0,9	6,6
1992	12,9	16,0	14,8	10,2	-1,9	5,8
1994	12,7	14,3	15,1	11,8	-2,4	2,5
1996	12,0	13,8	16,5	13,4	-4,5	0,4
1998	12,4	12,8	15,3	12,6	-2,9	0,2
2000	12,3	11,9	14,4	13,2	-2,1	-1,8
2001	11,5	11,2	14,6	12,8	-3,1	-1,6
2002	11,0	10,0	15,3	13,5	-4,3	-2,7
2003	11,0	11,2	15,2	13,9	-4,2	-2,7
2006	-	11,5	-	14,5	-	-3,0

Sursa: Anuarul Demografic al României, 2001; Anuarul Statistic al României, 2003; Anuarul Statistic al Republicii Moldova, Chișinău, 2007.

- din anul 1990 până în anul 1996, indicatorul natalității populației rurale din Republica Moldova era mai mare decât cel al României, în timp ce, începând cu anul 2000, valorile acestor indicatori erau aproximativ identice;

- pe parcursul perioadei indicate, rata mortalității din spațiul rural al Republicii Moldova este mai mic decât indicatorul respectiv din România;
- bilanțul natural al populației rurale din Republica Moldova are valori mai mici decât a celui din România.

Indicatorii demografici din mediul rural al Republicii diferă mult în profil teritorial. Conform datelor din anul 2006 rata natalității variază pe unități administrative (raioane) de la 7.9 la 12.3‰, având cele mai mici valori în raioanele de nord: Ocnîța (7.9‰), Dondușeni (8.6‰), Soroca (9.3‰). Valori mai mari s-au înregistrat în raioanele din Centrul și Sudul Republicii: UTA Găgăuzia (11.8‰), Ungheni (12.0‰), Ialoveni (13.4‰), Criuleni (13.7‰). Aceste deosebiri sunt cauzate, în mare parte, de menținerea unei cote înalte a populației de vârstă reproductivă, precum și de tradițiile și modul de viață specific fiecărei etnii.

În același mod, diferă pe unități administrative și indicatorii deceselor. Astfel, rate mai mari se înregistrează în raioanele din Regiunea de Nord a Republicii: Edineț (16.2‰), Florești și Ocnîța (16.4‰), Șoldănești (16.8‰), Briceni (16.9‰), iar valorile minime sunt caracteristice raioanelor Cantemir (10.7‰), Cahul (10.8‰), Ialoveni (11.6‰).

Aceste diferențieri regionale sunt cauzate de particularitățile structurii de vârstă ale populației. Astfel, în regiunea de Nord a Republicii, ponderea populației de vârstă înaintată este mai mare, comparativ cu celelalte regiuni.

3.3. Dinamica efectivului populației rurale

Structura populației pe mediul de trai constituie unul din criteriile de bază în studiile geo-demografice ale populației. Pe teritoriul actual al Republicii Moldova, populației rurale îi revine un loc predominant, atât pe parcursul secolului al XIX-lea, cât și în prima jumătate a secolului al XX-lea, fapt ce se explică prin caracterul pur agrar al economiei și specificul fenomenelor demografice ale acestui ținut din perioada respectivă.

Conform datelor unicului recensământ general al populației Basarabiei, efectuat de administrația rusească în 1897, populația totală a acesteia era de 1.935.412 locuitori dintre care 1.642.080 sau 84,8% constituia populația rurală a guberniei, iar 293.332 sau 15,2% cea urbană. Potrivit datelor aceluiași recensământ, în totalul populației rurale a Basarabiei, românii-moldoveni dețineau majoritatea absolută cu 879.370 locuitori sau 53,6% din total. Potrivit datelor Directorului de Statistică a Basarabiei, populația rurală a acesteia, în anul 1918, alcătua circa 2.274.000 locuitori sau 85% din totalul populației.

În conformitate cu Recensământul General al populației României, din 29 decembrie 1930, populația rurală a Basarabiei constituia 87.1% din total, în timp ce populația urbană – doar 12.9%. Ponderea populației rurale a Basarabiei interbelice fost în continuă creștere, ajungând, în anul 1941, la cota de 91,9%. În unele județe, ponderea populației rurale era mult mai ridicată față de media indicată. Astfel, în județul Orhei populația rurală constituia 96.3% din total, în județul Bălți – 96.6%, în județul Tighina – 97.3%, iar în județul Lăpușna – 98.9%.

Din anul 1950 până în 1980, populația rurală a Republicii s-a aflat într-o continuă creștere, însă proporția de creștere a acestui indicator s-a diferențiat pe mai multe perioade. Cel mai mare spor s-a înregistrat în primul deceniu al acestei perioade (1950-1960), când populația rurală a sporit cu 395 mii sau cu 19.7% (tab. 12).

Tabelul 12

Dinamica efectivului numeric al populației rurale a Republicii Moldova în perioada 1950-2007

Anii	Numărul populației rurale (mii)	Sporul populației comparativ cu perioada precedentă		Populația rurală, în % din total
		Sporul absolut (+, -)	În % (+, -)	
1950	1902.6	-	100.0	83
1955	2080.7	178.1	9.3	80
1960	2297.6	216.9	10.4	77
1965	2440.8	143.0	6.3	74
1970	2438.8	2.0	0.08	68
1975	2449.1	10.3	-0.4	64
1980	2381.7	-67.4	-2.7	60
1985	2385.8	4.1	0.1	57
1990	2292.3	-93.5	-3.9	52.6

1995	2314.9	22.6	0.9	58.0
2000	2114.3	-200.6	-8.6	58.0
2007	2103.1	-11.2	-0.5	58.7
2008				
2009				
2010				
2011				
2012				

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, Chișinău, 2007. Anuarele statistice ale RSSM și ale Republicii Moldova din anii respectivi; după anul 1995, datele sunt prezentate fără raioanele din stânga Nistrului și municipiul Tighina.

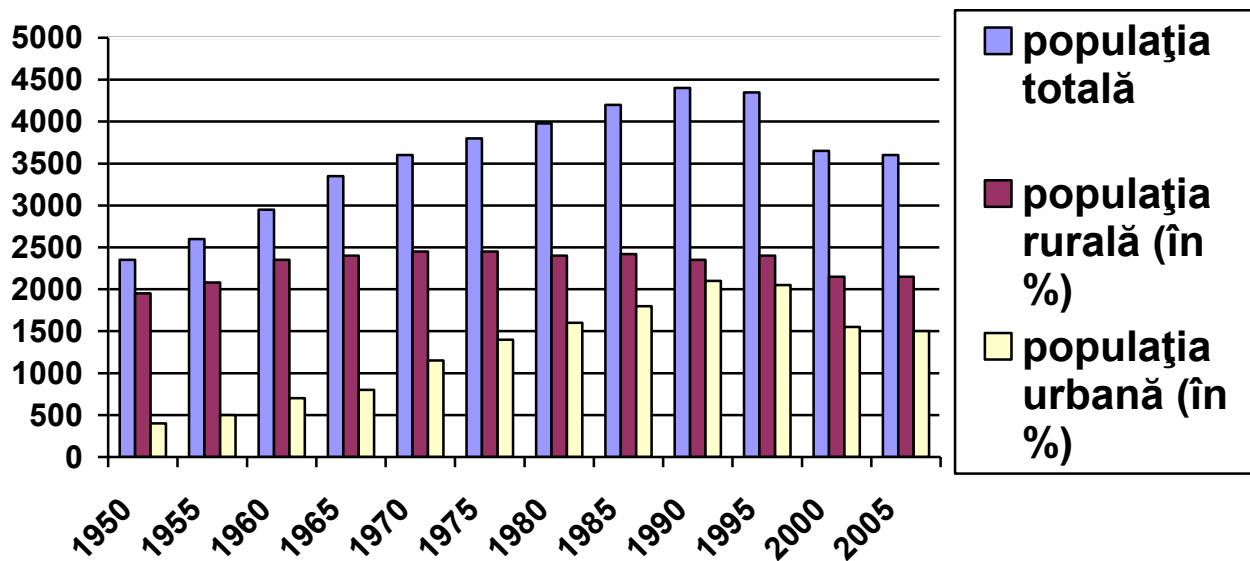
Din 1960 până în 1970, acest indicator a sporit cu 145.0 mii persoane sau cu 7.1%, iar din 1970 până în 1980, ritmul de creștere s-a diminuat esențial, constituind 57.1 mii persoane.

Deși numărul populației rurale a sporit în perioada indicată (1950-1980), ponderea ei în totalul populației s-a redus de la 83 la 60%. Acest fapt s-a datorat procesului de industrializare a Republicii și creșterii cu ritmuri mai mari a numărului populației urbane decât a celei rurale. Astfel, în acest interval de timp, numărul populației rurale a sporit de 1.3 ori, în timp ce populația urbană de 2.9 ori.

În perioada 1975-1995 caracterul evoluției efectivului populației rurale s-a modificat în direcția micșorării acestui indicator. În decursul perioadei indicate numărul populației rurale s-a redus cu 134,2 mii de locuitori sau cu 5,4%. Iar după anul 1995 se observă o diminuare stabilă a acestui indicator. Astfel, în perioada 1995-2000, numărul populației rurale s-a redus cu 211,8 mii de locuitori sau aproximativ cu 10%.

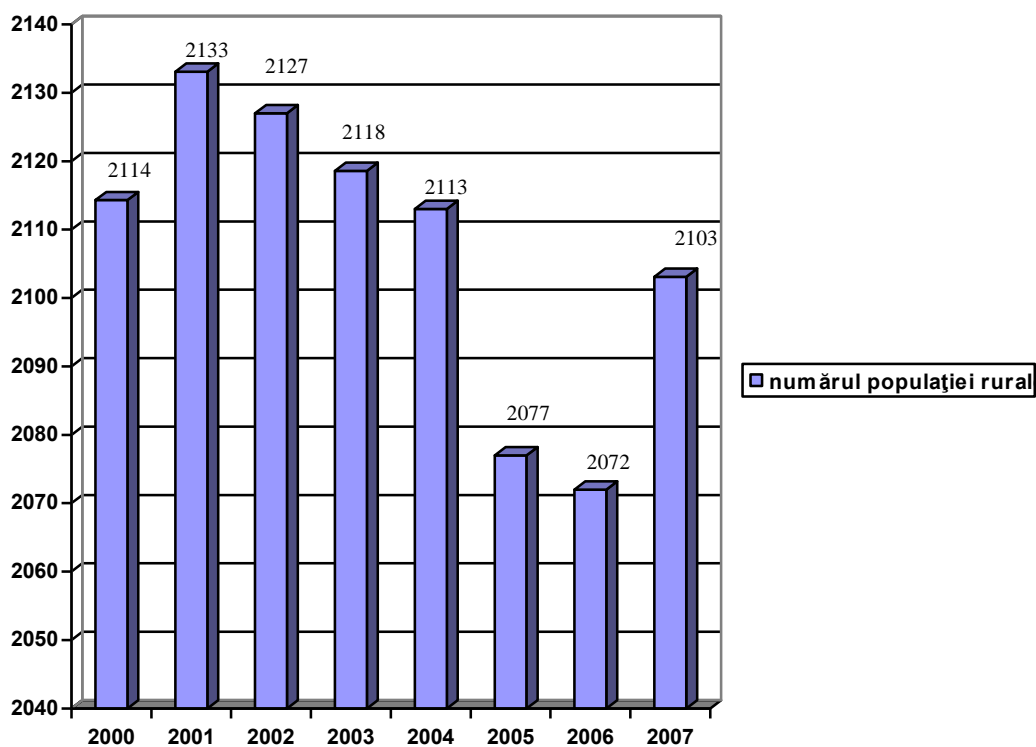
Diminuarea în perioada respectivă a numărului și ratei populației rurale se explică prin unele transformări socio-economice din Republică: se intensifică tot mai mult procesul urbanizării, iar în spațiul rural, are loc micșorarea valorilor bilanțului natural al populației cauzat de reducerea indicatorilor natalității și sporirea ratei mortalității. Odată cu dezvoltarea orașelor, se intensifică procesele migraționiste în direcția „sat-oraș”. Unele așezări rurale în perioada respectivă au beneficiat de statut de așezare urbană.

Dinamica numărului populației rurale comparativ cu cea urbană, atât în valoare absolută, cât și relativă, este reflectată în fig. 8,9.

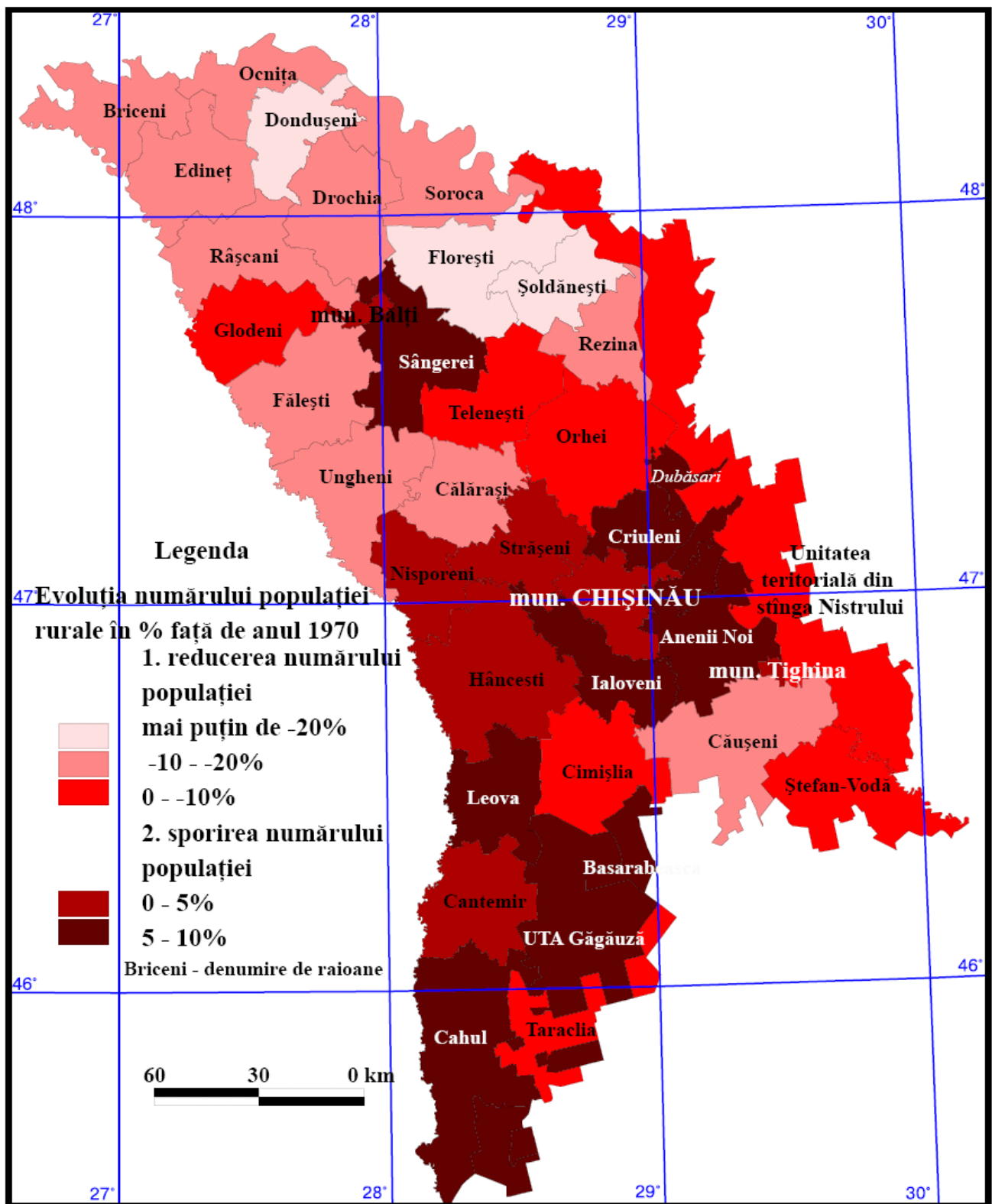

Sursa: Anuarul statistic al Republicii Moldova, Chișinău, 2007

Figura 8. Dinamica efectivului populației din Republica Moldova (mii. locuitori)

Figura 9. Dinamica efectivului populației rurale din Republica Moldova în perioada 2000-2007 (mii locuitori)

Fig. 10. Dinamica efectivului populației rurale a Republicii Moldova în profil teritorial (anii 1970-2007)

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, Chișinău, 2007

După cum reiese din figura 10, după anul 2001 și până în anul 2007, a avut loc o reducere, încontinuu, a numărului populației rurale, care a constituit o valoare de aproximativ 8,5 mii oameni anual. Ritmul (rata) mediu de creștere sau descreștere a numărului populației rurale, comparativ cu perioadele precedente, diferă mult de la o perioadă la alta.

Diminuarea în proporții mai mari a numărului populației rurale a fost înregistrată în anul 2005, când indicatorul respectiv s-a redus cu 36 mii de persoane, comparativ cu anul precedent, după care, în anii care au urmat a avut loc o diminuare mai lentă. Cauzele acestui fenomen demografic sunt puse pe seama crizei economice declanșate după anul 1991 și corespunzător a declinului economic și a sferei sociale din perioada dată.

După cum menționează demografii G. Paladi și C. Matei (2007), micșorarea considerabilă a numărului populației în localitățile rurale și urbane a influențat negativ evoluția fenomenelor economice (deficitul de resurse umane), sociale (insuficiența de cadre calificate în toate domeniile de activitate în mediul rural), demografice (deficitul populației de vârstă reproductivă). Fenomenul de depopulare a mediului rural, înregistrat recent în Republica Moldova, evoluează foarte intens și, în următorii ani va avea drept consecință catastrofele pentru dezvoltarea localităților rurale.

Dinamica populației rurale se deosebește esențial în profil teritorial. O diminuare de proporții mai mari a acestui indicator (cu 15-21%) a avut loc în raioanele din Regiunea de Nord a Republicii, precum sunt Dondușeni, Florești, Rezina, Șoldănești, Edineț etc. (figura 10). Un anumit spor al efectivului populației rurale în limita de 13-23% s-a înregistrat în unitățile administrative din Regiunea de Sud – Leova, Basarabeasca, UTA Găgăuzia, Cantemir, Cahul. Aceste deosebiri regionale în dinamica numărului populației rurale se explică, în primul rând, prin specificul procesului de reproducere a populației și consecințele crizei economice, care au avut un impact negativ asupra proceselor demografice.

3.4. Diferențieri geo-demografice în spațiul rural al Republicii Moldova

3.4.1 Distribuția teritorială a populației rurale

Pe parcursul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, populația rurală a Basarabiei s-a menținut la o cotă destul de înaltă oscilând între valorile de 85-92% din totalul populației. Ponderea populației rurale a Basarabiei interbelice a fost în continuă creștere constituind în anul 1941 circa 91.9%. În unele județe, ponderea ei era mult mai ridicată față de media indicată. Astfel, în județul Orhei, populația rurală constituia 96.3% din totalul populației județului, în județul Bălți – 96.6%, în județul Tighina – 97.3 %, iar în județul Lăpușna – 98.9% (tab. 13).

Tabelul 13

Distribuția populației rurale din Basarabia pe județe

(cifre absolute și procente)

Județele	1930		1941	
	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%
Bălți	331.477	85.7	376.353	96.6
Soroca	269.283	85.1	296.493	95.6
Orhei	246.229	88.1	266.381	96.3
Lăpușna	292.954	69.7	306.976	98.0
Tighina	257.308	84.0	268.315	97.3
C. Albă	285.986	83.8	153.750	94.5
Cahul	178.155	90.6	193.127	95.5
Ismail	166.405	73.8	168.157	82.4
Chilia*			123.763	90.7

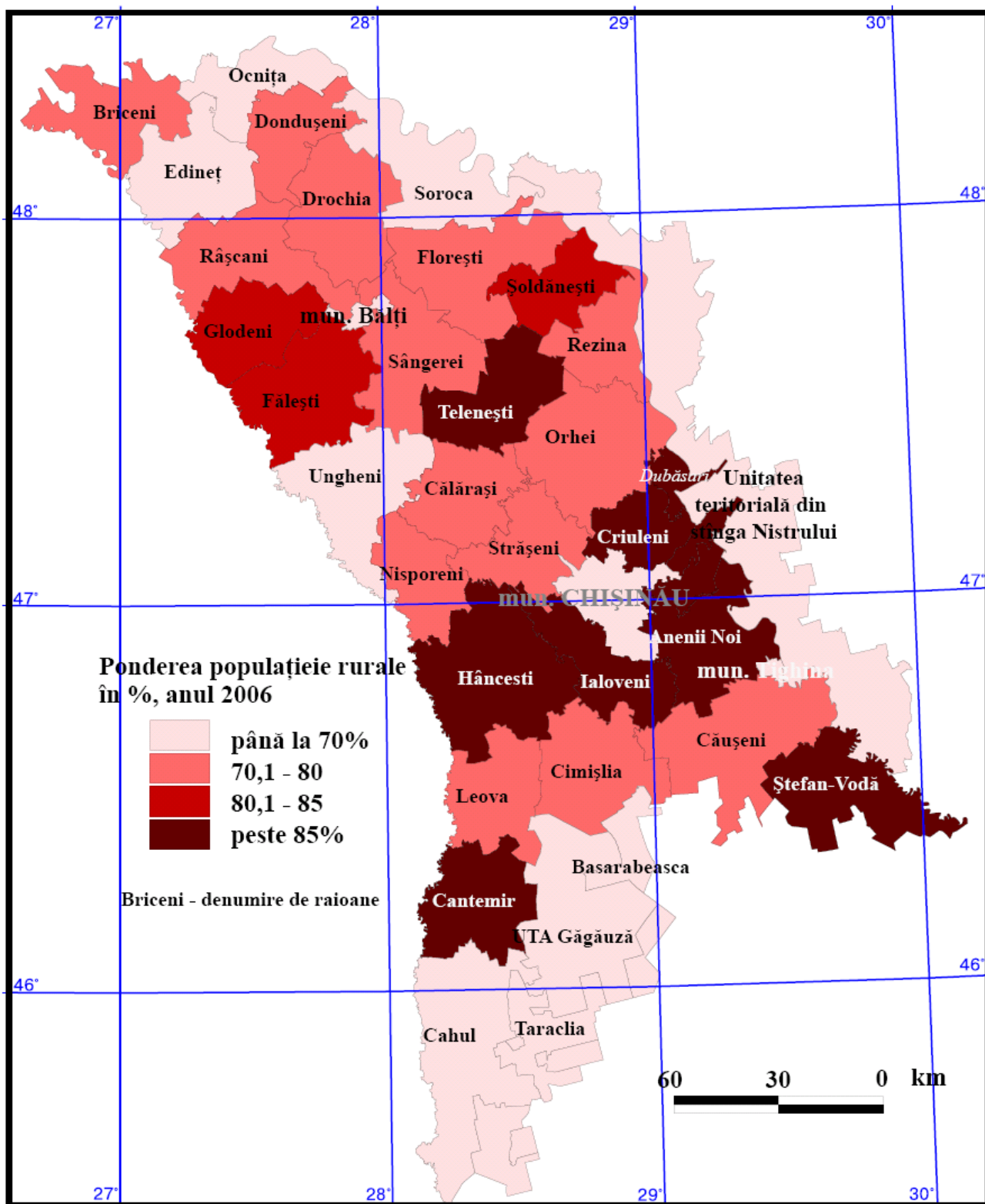
Sursa: Enciu N., 2002, p.91

La ora actuală, ponderea populației rurale variază mult în profil teritorial. Astfel, media pe Republică a acestui indicator constituie 58.6%, în timp ce în unele raioane rurale indicii respectivi ating valori cu mult mai mari: Anenii Noi – 89.7%, Cantemir – 89.4%, Telenești – 88.9%, Criuleni – 88.0%, Ștefan-Vodă – 87.9%. Valori mai mici s-au

---

Pentru anul 1930, cifrele referitoare la județul Chilia sunt cuprinse în județele Cetatea Albă și Ismail

înregistrat în raionul Basarabeasca – 57.1% și în UTA Găgăuzia – 59.4%. În cadrul municipiilor Chișinău și Bălți, indicatorilor respectivi le revin 8.8%, respectiv 3.3% din totalul populației. În mediul rural din stânga Nistrului, ponderea populației rurale constituie 31,7% din total. Acest indicator, este cu mult mai mic decât media pe Republică, fapt ce se datorează nivelului relativ înalt de urbanizare în regiunea dată datorită prezenței centrelor mari urbane.

Fig. 11. Pondereea populației rurale (în %), anul 2006

După cum reiese din figura 11 cei mai mari indicatori ai ponderii populației rurale sunt caracteristici raioanelor din Regiunea de Nord a Republicii (Briceni, Fălești, Glodeni), după care urmează cea de Centru (Criuleni, Hâncești, Ialoveni), iar cei mai mici indicatori în limita de 59-67% sunt caracteristici pentru Regiunea de Sud (Taraclia, Cahul, UTA Găgăuzia). Aceste particularități regionale sunt influențate de factorii economici de dezvoltare, care, la rândul lor, au determinat specificul rețelei de așezări urbane și, în definitiv, nivelul de urbanizare a spațiului rural.

Dintre cele 33 de unități administrative ale Republicii, 11 dețin o pondere a populației rurale mai mare de 80 %, 12 în limita de 70-80%, 6 între 60-70% și numai 4 sub 60%

(UTA Găgăuzia, raionul Basarabeasca, raioanele din stânga Nistrului și municipiile Chișinău și Bălți).

În orașele mici din Republică, care dețin, de regulă, o proporție sub 10 mii de locuitori și dispun de o bază industrială limitată, o parte relativ mare a populației este antrenată nemijlocit în sectorul agrar. În unele cazuri aceste orașele includ din punct de vedere administrativ, și câteva așezări rurale limitrofe, care sunt legate între ele atât din punct de vedere economic, cât și socio-cultural. Conform evidenței statistice curente populația acestor orașele este delimitată în populație urbană și cea rurală.

Din cele 54 de orașele din Republică, în 32 este delimitată populația urbană și rurală, iar proporția între aceste categorii de populație diferă destul de mult. În unele orașele, precum Bucovăț, Ghindești, proporția populației rurale depășește 50 la sută. O cotă destul de mare a populației rurale este înregistrată în orașelele Costești (45.7%), Frunze (44.1%) Rezina (30.3%), Mărculești (30.0%), Anenii Noi (24.8%), Iargara (23.9%).

Distribuția și dinamica populației rurale diferă mult în profil regional. Conform datelor statistice în intervalul dintre anii 1970-2007, numărul populației rurale din Republică s-a redus de la 2438.8 mii persoane la 2103.1 mii persoane, adică cu 335.7 mii persoane respectiv 13.7 %. Dacă ne referim la intervalul 2000-2007, putem afirma că scăderea este mult mai mică și anume de la 2114.3 la 2103.1, adică cu 11.2 mii

persoane, iar media anuală fiind de 1.8 mii oameni. Referitor la dinamica populației rurale pe regiuni, în perioada anilor 1970-2007, datele relevă o situație destul de diversificată. Astfel, numărul populației rurale a scăzut în 20 de unități administrative ale spațiului rural și a crescut în 13 unități. Cele mai mari scăderi ale numărului populației rurale din perioada indicată au fost înregistrate în raioanele: Șoldănești (28.4%), Dondușeni (28.2%), Ocnîța (22.4%), Florești (21.8%), Soroca (19.2%) (tab. 14).

Tabelul 14

**DINAMICA POPULAȚIEI RURALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN
PROFIL TERITORIAL (MII LOCUITORI)**

Raioanele administrative		Anii				Sporul populației în perioada 1970-2007	
		1970	1979	1989	2007	Sporul absolut (mii persoane)	În %
Regiunea Nord:							
1.	Briceni	69.0	67.3	70.4	61.4	-7.6	-11.0
2.	Dondușeni	50.2	47.8	42.5	36.1	-14.1	-28.2
3.	Drochia	82.5	79.6	75.6	71.7	-10.8	-13.1
4.	Edineț	66.8	66.8	64.9	58.4	-8.4	-12.5
5.	Fălești	85.8	85.1	80.0	76.3	-9.5	-11.0
6.	Florești	93.2	85.9	82.1	72.8	-20.4	-21.8
7.	Glodeni	54.8	55.1	51.5	51.5	-3.3	-6.0
8.	Ocnîța	48.6	45.8	42.8	37.7	-10.9	-22.7
9.	Rezina	49.7	46.0	40.3	39.9	-9.8	-19.7
10.	Râșcani	63.0	59.8	54.9	55.7	-7.3	-11.6
11.	Sângerei	70.6	73.6	70.2	76.0	+5.4	+7.6
12.	Soroca	79.2	75.6	65.5	64.0	-15.2	-19.2
13.	Șoldănești	51.7	48.1	39.2	37.0	-14.7	-28.4
Regiunea Centru							
1.	Anenii Noi	60.3	68.7	73.6	74.6	+14.3	+23.7
2.	Călărași	78.1	73.2	66.7	63.9	-14.2	-18.2
3.	Criuleni	59.9	60.5	61.8	64.3	+4.4	+7.3
4.	Dubăsari	31.8	31.1	31.4	35.4	+3.6	+11.3
5.	Hâncești	106.6	108.7	107.2	107.1	+0.5	+0.4
6.	Ialoveni	76.9	74.6	78.1	82.8	+5.9	+7.6
7.	Nisporeni	50.6	51.6	51.7	52.6	+2.0	+3.9
8.	Orhei	100.4	98.2	93.4	92.9	-7.5	-7.4
9.	Strășeni	69.7	73.4	72.0	70.0	+0.3	+0.4
10.	Telenești	70.2	67.5	65.1	67.2	-3.0	-4.2
11.	Ungheni	87.3	84.4	79.5	76.7	-10.6	-12.1
Regiunea Sud:							

1.	Basarabeasca	16.0	16.7	17.1	16.9	+0.9	+5.6
2.	Cahul	74.7	81.3	79.1	84.9	+10.2	+13.6
3.	Cantemir	56.4	55.8	57.5	57.6	+1.2	+2.1
4.	Căușeni	76.2	76.2	75.7	68.5	-7.7	-10.11
5.	Leova	35.7	37.0	37.6	38.4	+2.7	+7.5
6.	Ștefan Vodă	68.1	66.8	65.5	64.5	-3.6	-5.3
7.	Taraclia	32.6	31.5	33.2	29.8	-2.8	-8.6
8.	Cimișlia	52.1	51.6	48.6	48.9	-3.2	-6.1
9.	UTA Găgăuzia	85.5	88.8	96.5	94.5	+9	+10.5

Sursa: Tabelul este întocmit în baza datelor recensămintelor populației din anii: 1970, 1979, 1989 și a culegerii statistice a Republicii Moldova, ediția 2006.

Scăderea numărului populației rurale s-a înscris pe un evantai mult mai larg, pe de o parte, între 28.2%, în Dondușeni și 18,4%, în Șoldănești, iar, pe de altă parte, în limita de 4,2% în raionul Telenеști și 6.0% în Glodeni. Dintre unitățile administrative, cu o creștere mai mare a populației rurale, în acest interval de timp, se evidențiază raioanele: Anenii Noi (cu 23.7%), Cahul (11.3%), UTA Găgăuzia (10.5%). Creșteri mai mici ale acestui indicator s-au înregistrat în raioanele Strășeni, Hâncești (câte 0.4%), Cantemir (2.1%), Nisporeni – (3.9%).

Datele din tabelul 14 ne relevă faptul că diferențele existente pe unități administrative în ceea ce privește scăderea sau creșterea numărului populației în perioada 1970-2007 sunt foarte diferite, și în conformitate cu acest criteriu, putem grupa raioanele Republicii astfel:

1) raioane, în care numărul populației rurale s-a redus în proporții mari, în limita de 18-23%: Dondușeni, Șoldănești, Soroca, Călărași;

2) raioane, în care numărul populației rurale s-a redus în proporții mai mici (10-15%): Edineț, Fălești, Râșcani, Căușeni;

3) raioane, în care numărul populației a crescut în proporții relativ mari (10-24%): Anenii Noi, Cahul, Dubăsari, UTA Găgăuzia;

4) raioane în care numărul populației a sporit în proporții relativ mici (0,5 până la 8 %): Hâncești, Nisporeni, Basarabeasca, Ialoveni.

Analizând dinamica populației rurale, sub aspect regional, putem face următoarea constatare: cele mai mari reduceri ale numărului populației rurale s-au înregistrat în raioanele din Regiunea de Nord, unde a avut loc o diminuare a populației, practic, în

toate unitățile administrative cu excepția raionului Sângerei. În raioanele rurale din Centru și Sudul Republicii s-au înregistrat atât creșteri cât și reduceri a numărului populației. O creștere mai mare a populației rurale a avut loc în Regiunea de Sud a Republicii (raionul Cahul și UTA Găgăuzia. Deosebit de concludentă apare situația din unitățile administrative din Regiunea de Sud, unde, în mod tradițional, nivelul fertilității și natalității populației rurale au fost relativ mai mari decât media pe Republică, spre deosebire de cele din Regiunea de Nord, care, la rândul lor, cunosc niveluri mai scăzute de fertilitate și natalitate.

Reducerea semnificativă a populației rurale în unele unități administrative poate fi pusă, în primul rând, pe seama crizei economice profunde cauzate de perioada de tranziție, care a afectat grav atât agricultura, cât și întreprinderile de prelucrare a materiilor prime agricole. Un rol important, în reducerea numărului populației rurale în unele unități administrative, îi revine indicatorului migrației interne și externe a populației rurale, care, spre deosebire de trecut, în anii tranziției, a cunoscut solduri negative cu mult mai mari. Un rol nu mai puțin important îl joacă, de asemenea și factorul așezării economico–geografice a teritoriului.

Populația rurală a Republicii este distribuită neuniform și în profil regional (tab.15). Cea mai mare parte a ei (36.6%) se află în Regiunea de Centru, unde și este înregistrată cea mai mare densitate a populației rurale (85.4 loc./km²). Pe locul doi, se află Regiunea de Nord a Republicii, care deține 32.4% din totalul populației rurale, iar pe locul trei – Regiunea de Sud, cu o pondere mai mică a acestui indicator – de 21.7% și cea mai mică densitate a populației rurale – 60.7 loc. /km².

Tabelul 15

Distribuția populației rurale a Republicii Moldova pe regiuni (anul 2007)

Denumirea regiunii	Suprafața (mii km ²)	Numărul de unități administrative din spațiul rural	Numărul populației rurale (mii oameni)	În % față de total pe Republică	Densitatea populației rurale (oameni la km ²)	Suprafața de terenuri agricole, calculată la 1 locuitor
1. Regiunea de Nord	11.2	13	748.6	32.4	66.5	0.81-1.1
2. Regiunea de Centru	9.9	11	849.8	36.6	85.4	0.39-0.85
3. Regiunea de Sud	8.3	9	505.1	21.7	60.7	0.80-1.09
UAT din stânga Nistrului și municipiul Tighina	4.4	4	197,60	9.3	49.1	0.59
Total pe Republică	33.8	37	2311.0	100.0	68.6	-

Sursa: Tabelul este întocmit în baza informației statistice, care se conține în Anuarul Statistic al Republicii Moldova, edițiile 2006, 2007.

Conform datelor aproximative, în mediul rural al UAT din stânga Nistrului și municipiul Tighina, în anul 2003, locuiau 197,6 mii de persoane sau 9.3% din totalul populației rurale a Republicii, iar densitatea populației rurale constituia 49 loc./km²).

3.4.2. Densitatea populației rurale

Densitatea populației rurale a Republicii Moldova este determinată de mai mulți factori cu caracter economico-geografic, precum sunt: așezarea geografică și condițiile naturale ale teritoriului, factorul istoric (vechimea populării teritoriului), caracterul agrar al acestui ținut și predominarea culturilor care solicită multe brațe de muncă și, totodată, specificul fenomenelor demografice și migraționiste. Factorul istoric, în mare măsură, a influențat creșterea populației pe parcursul secolului XIX. După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (1812), guvernul țarist a organizat colonizarea, în masă a acestui teritoriu, în temei în sudul Basarabiei. Ca urmare a acestei politici de colonizare numărul

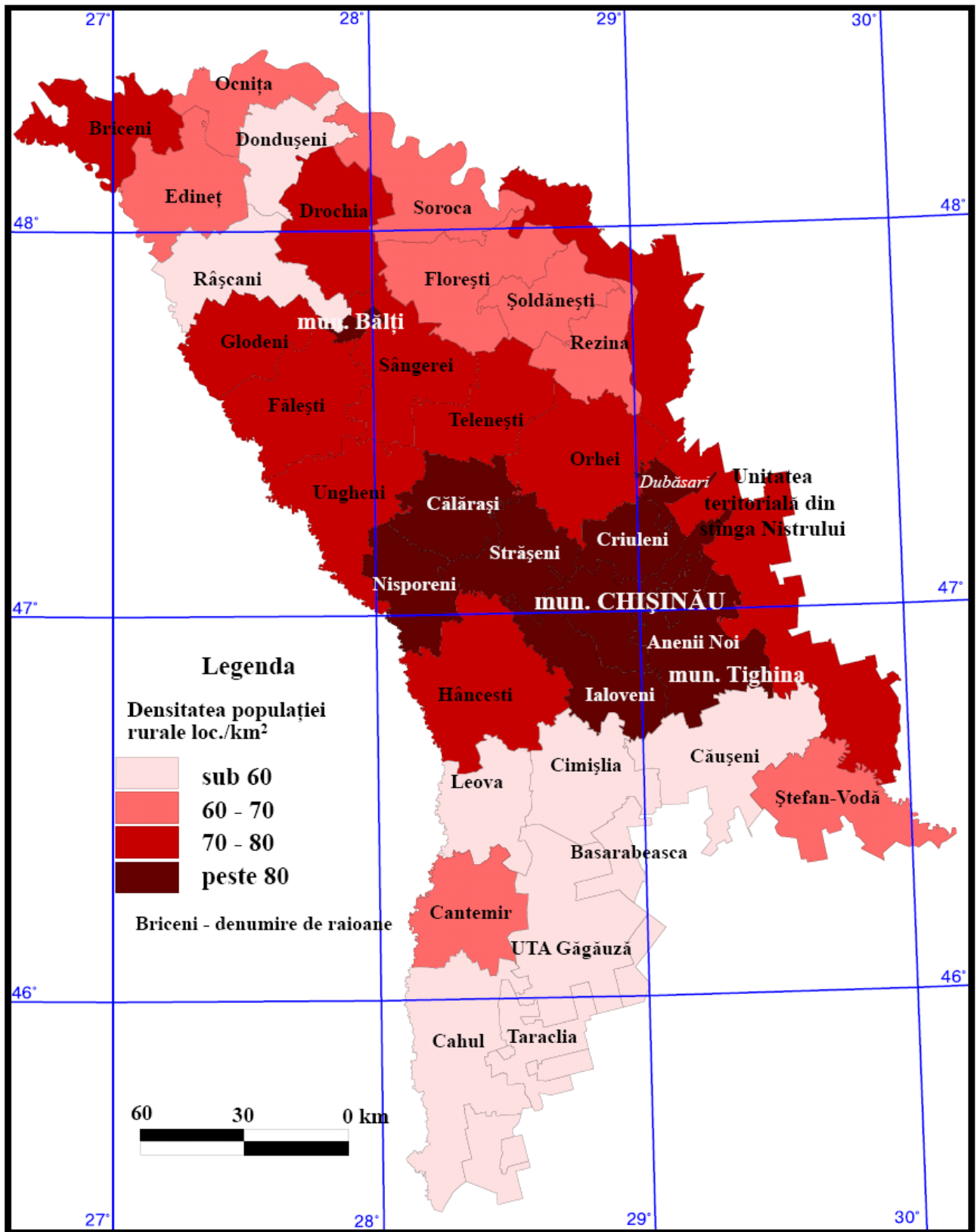
bulgarilor și găgăuzilor care au emigrat în Basarabia, venind de dincolo de Dunăre, a atins, la sfârșitul secolului al XIX-lea, cifra de peste 160 mii de persoane.

În prezent, Republica Moldova are o densitate relativ mare a populației rurale. Din anul 1950, până la ora actuală, acest indicator a sporit de la 56 la 68 locuitori la 1 km², adică cu 22 %. Acest fenomen a fost determinat de sporul natural mare al populației rurale din primele decenii ale perioadei postbelice. În funcție de factorii istorici, naturali, economici și ai așezării economico-geografice densitatea populației rurale în Republică diferă de la o regiune la alta, oscilând pe unități administrative în limita de la 44 la 114 persoane la 1 km².

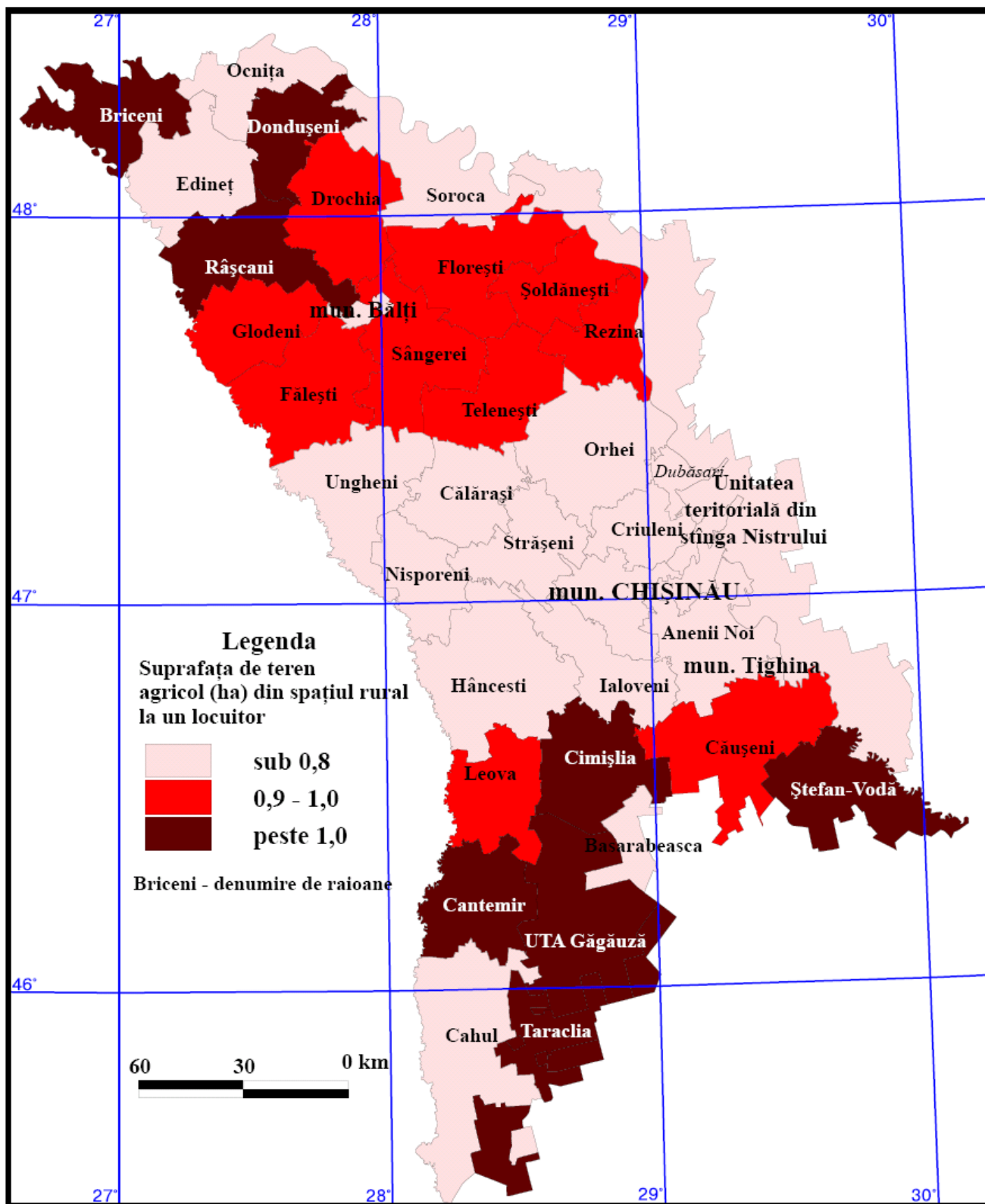
Cel mai dens populate (cca 95-100 loc. km²) sunt raioanele rurale din Regiunea Centrală (Ialoveni, Strășeni, Criuleni, Dubăsari) (fig. 12).

O densitate relativ mare (65-75 loc. km²) este caracteristică raioanelor din Regiunea de Nord (Briceni, Drochia, Edineț, Fălești, Glodeni). Cea mai mică densitate a populației rurale este caracteristică raioanelor din sudul Republicii – Taraclia, Leova, Căușeni, Cimișlia, UTA Găgăuzia. În regiunea dată, s-au manifestat mai slab procesele de urbanizare și industrializare, iar din punct de vedere al factorului istoric, acest spațiu geografic a fost valorificat mai târziu.

Un rol important în analiza raportului dintre populația rurală și agricultură revine indicatorului ce reflectă suprafața de terenuri agricole, calculate la 1 locuitor din spațiul rural. În medie pe Republică, acest indicator constituie 1,09 ha de teren agricol cu mari diferențieri de la o unitate administrativă la alta (fig. 13).

Fig. 12. Densitatea populației rurale

Fig. 13. Suprafața de teren agricol (ha) la 1 locuitor

Sub aspect regional, acest indicator oscilează de la 0.39 ha în raionul Strășeni, la 1.1 ha în raionul Briceni. Cel mai înalt grad de asigurare a populației rurale cu terenuri agricole se înregistrează în raioanele: Briceni (1.1 ha), Dondușeni (1.1 ha), Râșcani (1.0 ha), Ștefan Vodă (1.09 ha), Taraclia (1.07 ha), UTA Găgăuzia (1.02 ha). Indicatori corespunzători mai mici le sunt caracteristici unor raioane din Regiunea de Centru, îndeosebi celor din zonele periurbane, precum sunt Strășeni (0.39 ha la 1 locuitor), Călărași (0.49 ha), Ialoveni (0.5 ha), Orhei (0.6 ha), Ungheni (0.6 ha). În aceste raioane, se înregistrează și indicatori relativ mari ai densității populației rurale. În raioanele din stânga Nistrului, acest indicator constituie 0,59 ha. Din punct de vedere metodologic, o importanță deosebită revine analizei în complex a factorilor ce determină diferențierile regionale în densitatea populației din mediul rural. La acești factori se referă: condițiile și resursele naturale, destinația terenurilor agricole, diferențieri în cheltuielile de muncă pentru diferite culturi agricole și ramuri ale zootehniei. La aceasta se mai adaugă gradul de antrenare a populației din mediul rural în activitățile nonagricole și fluxul migrațiilor pendulare de la sat la oraș.

În continuare, vom analiza câteva areale cu densitatea relativ mare a populației rurale și, respectiv, cu densitatea mică, în care se va pune accent pe analiza factorilor de influență asupra diferențierilor regionale ale densităților populației din spațiul rural¹.

1. Arealul din partea Centrală a Podișului Codrilor (în limita raioanelor Călărași-Strășeni-Ialoveni). Aici densitatea populației rurale oscilează, în cadrul comunelor, în limitele de 85-100 oameni la 1 km², fiind cu mult mai mare, comparativ cu media pe Republică. Factorii de influență a densității relativ mari a populației rurale din arealul dat sunt: procentul relativ înalt al suprafețelor cultivate cu viță-de-vie și livezi și a celor cultivate cu tutun, care necesită mari cheltuieli de muncă. O parte a populației rurale este antrenată în activități nonagricole rezultate în urma efectuării migrațiilor pendulare în direcția „sat-oraș”. Un factor important de menținere a densității relativ mari a populației

---

¹ Arealele indicate au fost evidențiate și analizate în studiul monografic al autorului Mățu M.A. „Сельское расселение в Молдавской ССР». Издательство „Штиинца” Кишинев 1974. стр. 16-18.

rurale, în acest areal este și așezarea geografică în zona periurbană a orașului Chișinău, care are o influență atractivă destul de mare asupra spațiului rural din apropiere.

2. Arealul din nord-estul Podișului Codrilor, care cuprinde partea de est a raionului Orhei. Densitatea populației rurale în limita comunelor, constituie 100-150 de persoane pe 1 km². Spre deosebire de alte areale, aici acționează un singur factor de stimulare a densității mari a populației – prezența suprafețelor mari de tutun cărora le revin 8-11% din suprafața totală cultivată. De asemenea, este dezvoltată creșterea vitelor de carne și lapte. Aceste ramuri solicită multe brațe de muncă.

3. Arealul din Podișul Nistrului în limita raionului Rezina (partea nordică). Densitatea populației rurale oscilează în arealul dat în limita de 90-170 de persoane pe 1 km². Sporul populației rurale, în arealul, dat este destul de lent. În arealul menționat, se îmbină mai mulți factori de influență asupra densității populației, inclusiv prezența culturii sfecelei de zahăr, care, în alte areale lipsește.

4. Arealul din Podișul Moldovei de Nord, în limita raionului Briceni. Densitatea populației, în arealul dat, oscilează în limita 80-120 persoane pe 1 km². Drept factori de influență, care mențin o densitate relativ mare a populației rurale sunt ramurile agriculturii care necesită un număr mare de brațe de muncă – prezența culturilor tehnice, inclusiv a sfecelei de zahăr și dezvoltarea creșterii vitelor de carne și lapte. Un rol important în menținerea densității mari a populației în arealul dat i-a revenit și factorului istoric – emigrațiile populației din raioanele limitrofe ale Ucrainei pe parcursul secolelor trecute (18-19).

5. Arealul din zona periurbană a or. Tiraspol (nordul raionului Slobozia). În această zonă densitatea populației este mai mică decât în celelalte areale și variază între 70-105 persoane pe 1 km². În arealul, dat se evidențiază trei factori de influență asupra densității mari a populației: suprafețele mari de culturi multianuale (15-30% din totalul suprafețelor agricole), de legume (6-17%) și fluxul mare al migranților pendulari („sat-oraș”).

Dintre arealele cu densitate mică a populației rurale se evidențiază:

1. **Arealul din Podișul Cogâlnicului de Mijloc (UTA Găgăuzia).** Densitatea populației rurale oscilează între 40 și 55 de persoane pe 1km². Culturile care solicită mari cheltuieli de brațe de muncă ocupă un loc mai modest în gospodăriile respective (tutunul, legumele). Dezvoltarea vităritului, în arealul dat, a devenit un factor mai important de stimulare a densității populației.

2. **Arealul din Depresiunea Săratei** (cuprinde integral raionul Leova). Densitatea populației oscilează în limita 45-65 de persoane pe 1 km², în această zonă numărul populației crescând foarte lent. Specializarea agriculturii este asemănătoare cu arealul descris mai sus, iar culturile, care necesită multe brațe de muncă, le revin, un loc cu mult mai modest decât în alte regiuni.

3.4.3 Diferențieri regionale ale fenomenelor demografice din spațiul rural

La baza diferențierii regionale a fenomenelor demografice, stau mai mulți factori: tendința generală a fenomenului demografic ce se manifestă în plan teritorial, deosebiri în nivelul de dezvoltare economică a teritoriului, în nivelul de trai al populației, structura etnică a ei cu tradițiile sale specifice, nivelul general de cultură, modul de viață etc.

Diferențierile demografice din spațiul rural al Republicii poartă un caracter mai pronunțat de la nord spre sud. Analiza datelor din figura 5 ne demonstrează că atât în unitățile administrative din Regiunea de Nord a republicii, cât și în cele din Regiunea de Centru și sud se observă distincții teritoriale bine pronunțate ale indicatorilor demografici.

Raioanele din Regiunea de Nord a Republicii se caracterizează prin cea mai scăzută rată de natalitate pe fondul celorlalte regiuni, constituind 8-10 nașteri la 1000 locuitori, aflându-se sub media pe Republică, fapt ce se explica prin specificul structurii pe vârste a populației, unde gradul de îmbătrânire a populației este destul de pronunțat. La aceasta, se mai adaugă consecințele crizei economice din perioada de tranziție. Cele mai mici valori ale acestui indicator sunt înregistrate în raioanele Ocnița (8.5‰), Dondușeni (9.3‰), Briceni (10.1‰).

În Regiunea de Centru, indicatorul respectiv este mai mare decât media pe Republică și oscilează pe unități administrative în limita de 10-12‰. Cea mai înaltă rată a natalității este înregistrată în localitățile rurale din raioanele: Ialoveni (12.8‰), Criuleni (12.1‰), Strășeni (11.9‰), Nisporeni (11.6‰).

În unitățile administrative din Regiunea de Sud, rata nașterilor întrece indicatorul mediu pe Republică, aflându-se în limita de 10.1-11.8‰. Cei mai înalți indicatori ai nașterilor la 1000 locuitori sunt caracteristici pentru raioanele Cantemir (11.0‰), Ștefan Vodă (11.4‰), UTA Găgăuzia (11.8‰). În regiunea dată, concomitent cu ceilalți factori care determină evoluția proceselor demografice, un rol important le revine tradițiilor populației moștenite din trecut de a avea mulți copii. Aceasta se referă, în primul rând, la populația de origine găgăuză și bulgară, care este destul de numeroasă în sudul Republicii.

Sub aspect geo-demografic, rata deceselor la 1000 locuitori scade de la nord spre sudul Republicii având explicația, în primul rând, în structura pe vârste a populației. În unitățile administrative din Regiunea de Nord, acest indicator oscilează pe unități administrative în limita de la 14 până la 17 ‰, fiind mai mare în raioanele Dondușeni (19.1‰), Briceni (17‰), Florești (16.4‰), Ocnița (15.9‰).

În raioanele din Regiunea Centrală, indicatorul respectiv scade cu 3 puncte, comparativ cu regiunea precedentă, constituind o valoare care oscilează între 10.8 și 14.5‰. Cel mai mic indicator al deceselor în regiunea dată este caracteristic pentru raioanele Dubăsari (14.5‰), Călărași (14.0‰), Orhei (12.7‰).

În sudul Republicii numărul deceselor la 1000 de locuitori continuă să scadă, oscilând în limita de 11.0-13.5‰. Cei mai mici indicatori ai deceselor au fost înregistrați în raioanele Cantemir (10.7‰), Cahul (11.4‰), UTA Găgăuzia (11.6‰).

În raioanele din partea stângă a Nistrului, indicatorul deceselor în mediul rural constituia, la începutul anului 2003, 15,3‰, fiind de 2 ori mai mare decât indicatorul nașterilor.

În majoritatea localităților rurale din toate regiunile Republicii, se observă, în ultimii ani, un bilanț negativ al populației. Astfel, în raioanele din Regiunea de Nord a Republicii, acest indicator are valori negative relativ mari, cuprinse în limita de - 4‰ și - 10‰. Cele mai mari valori ale bilanțului negativ sunt caracteristice pentru raioanele: Dondușeni (-10.4‰), Ocnița (-8‰), Edineț (-5.7‰), Glodeni (-5‰). În raioanele din stânga Nistrului, acest indicator constituie -9,2‰..

În raioanele din Regiunea de Centru, de asemenea se observă pretutindeni un bilanț natural negativ al populației rurale, cu excepția raionului Ialoveni, în care indicatorul respectiv a constituit, în anul 2005, 1.2‰. Spre deosebire de Regiunea de Nord indicatorul bilanțului natural, în regiunea dată, are valori cuprinse în limita de la 0.8 la - 5.8‰. Cele mai mari valori ale bilanțului negativ sunt caracteristice pentru raioanele: Dubăsari (-5.8‰), Călărași (-4.2‰), Orhei (-3.1‰), iar cele mai mici pentru raioanele Hâncești (-0.8‰), Nisporeni (-0.9‰), Telenești (-1.0‰).

Unitățile administrative din Regiunea de Sud a Republicii are atât valori pozitive, cât și negative ale bilanțului natural al populației. Din cele 9 unități administrative ale regiunii, doar două au înregistrat un bilanț pozitiv al populației (raioanele Cahul și UTA Găgăuzia), iar în celelalte, valorile bilanțului negativ oscilează în limitele -0.5-3.6‰.

Rata nupțialității oscilează în mediul rural al Republicii în limita de la 11.4 la 5.3 căsătorii la 1000 locuitori. Cei mai mari indicatori ai nupțialității sunt înregistrați în raioanele: Anenii Noi (10.0‰), UTA Găgăuzia (-11‰), Ialoveni (-8.7‰), Strășeni (-8.3‰), iar cei mai mici în raioanele Glodeni (-5.3‰), Dondușeni (-6.1‰), Leova (-6.2‰), Ocnița (-6.1‰).

Analiza în dinamică a indicatorilor demografici în unele raioane din diferite regiuni ale Republicii, pentru perioada 1990-2005, ne oferă posibilitatea de a face următoarele deduceri (tab. 16).

- pe parcursul perioadei indicate, în toate raioanele, rata natalității scade lent ori se stabilizează la un anumit nivel;

- în unele raioane ,se înregistrează o scădere mai esențială a acestui indicator. Dacă, în medie pe Republică, rata natalității a scăzut în perioada dată de la 18.5 la 11.5‰, adică cu 7 puncte, apoi în unele raioane, acest declin a fost cu mult mai mare: în UTA Găgăuzia cu 11 puncte în raionul Nisporeni cu 9.2 puncte, în raionul Cahul cu 9.4 puncte. În raioanele din Regiunea de Nord a Republicii indicatorul dat a avut în dinamica sa valori mai mici;

- rata deceselor capătă, în perioada indicată, o tendință de creștere lentă în toate raioanele, dar îndeosebi în cele din Regiunea de Nord (Briceni, Ocnîța, Dondușeni) și în raioanele din stânga Nistrului;

- indicatorul bilanțului natural, care se caracterizează în majoritatea unităților administrative prin valori negative, are atât tendința de creștere (Dondușeni, Briceni, Ocnîța), cât și de reducere (Nisporeni, Leova, UTA Găgăuzia);

- o reducere mai esențială a indicatorului bilanțului natural, în perioada 1995-2005, a avut loc în raioanele Cahul (de la +11.5‰ la 0.0‰), Nisporeni (de la 11.0‰ la 0.0‰), UTA Găgăuzia (de la 14.3‰ la 0.2‰), Briceni (de la +0.1‰ la – 7.9‰);

- în toate raioanele indicate în tabel, în perioada respectivă, s-a diminuat rata căsătoriilor, pe când cea a divorțurilor, în cele mai multe cazuri a sporit.

Tabelul 16

**Dinamica mișcării naturale a populației rurale în unele raioane
din Republica Moldova (la 1000 locuitori)**

Raioanele rurale / anii	Născuți-vii	Decedați	Bilanț natural	Căsătorii	Divorțuri
Media pe republică (spațiul rural)					
1990	18.5	11.9	6.6	8.5	0,5
1995	13.8	13.4	0.4	5.8	0,4
2005	11.5	14.5	-3.0	7.0	1,8
I.Reginea de Nord					
1. Briceni					
1990	13.9	13.8	0.1	8.1	0,1
1995	11.9	13.5	-1.6	7.1	0,4
2005	10.1	18.0	-7.9	6.9	0,7
2. Dondușeni					
1990	12.0	16.4	-4.4	8.6	0,8

1995	12.4	20.0	-7.6	6.8	0,8
2005	9.3	19.0	-9.7	5.8	2,0
3. Ocnița					
1990	13.0	16.4	-3.4	9.1	0,6
1995	11.0	21.7	-10.7	8.9	0,8
2005	8.5	19.2	-10.7	5.7	3,1
II. Regiunea de Centru					
1. Călărași					
1990	19.5	12.9	6.6	9.2	0,8
1995	16.0	19.4	-3.4	7.9	0,7
2005	12.2	16.4	-4.2	6.2	0,2
2. Nisporeni					
1990	21.8	10,8	11,0	7,8	0,3
1995	16,3	16,8	-0,5	7,5	0,3
2005	12,6	12,6	0,0	6,3	1,2
3. Orhei					
1990	17,8	11,8	6,0	8,1	0,6
1995	14,1	15,8	-1,7	6,1	0,2
2005	11,3	14,8	-3,5	6,6	0,4
III. Regiunea de Sud					
1. Cahul					
1990	21,3	9,8	11,5	7,8	0,5
1995	14,1	13,1	1,2	7,0	0,4
2005	11,9	11,9	0,0	6,9	1,2
2. Leova					
1990	18,9	11,0	7,9	8,9	0,4
1995	18,4	12,2	6,2	7,8	0,1
2005	12,9	12,9	0,0	6,0	2,1
3.UTA Găgăuzia					
1990	23,4	9,1	14,3	9,3	0,0
1995	13,5	10,9	2,6	7,6	3,8
2005	12,4	12,2	0,2	11,6	5,3
IV. Raioanele rurale din UAT din stânga Nistrului și municipiul Tighina					
1999	7,6	13,9	-6,3	5,1	-
2003	6,1	15,3	-9,2	3,7	-

Sursa: Tabelul este întocmit în baza materialelor de la Departamentul Statistic și Sociologie al Republicii Moldova.

Capitolul IV. Structura populației rurale

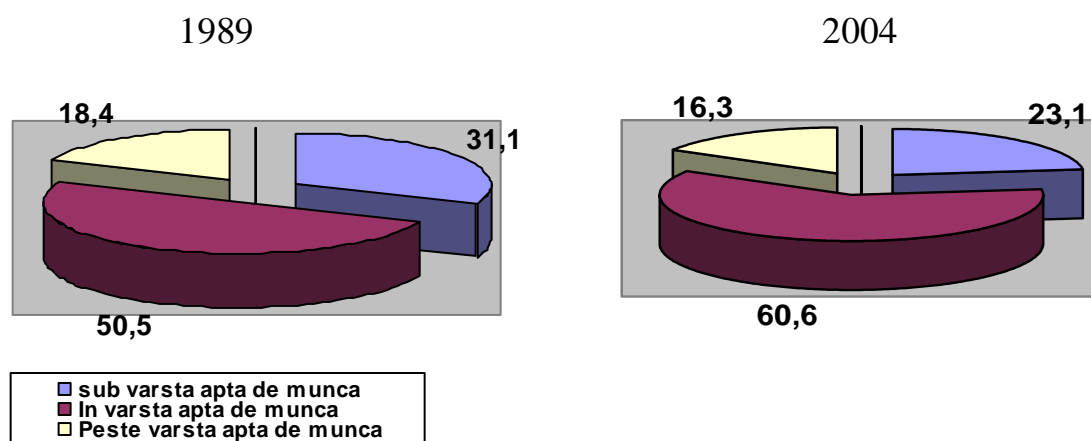
Caracteristicile populației constituie un element important de diferențiere a lor. Există mai multe criterii de structurare a populației, printre care se înscriu: structura demografică, socio-economică, socio-culturală, etnică etc. Între acestea, vârsta și sexul, numite și „caracteristici demografice fundamentale”, prezintă o importanță deosebită, dată fiind semnificația lor pentru analiza demografică, economică sau socială. Printre multiplele caracteristici culturale, un loc important îl deține structura religioasă, care determină, în mare măsură, modul de trai, dar și caracteristicile demografice și sociale ale populației. Structura etnică, deși reprezintă un element de structurare a populației extrem de sensibil, are o mare importanță, din punctul de vedere al studiului integrității populației, „descifrarea” căreia ar permite o mai bună și corectă interpretare a populației oricărui teritoriu.

4. 1. Structura pe grupe de vârstă și sexe

Printre caracteristicile demografice fundamentale cu o semnificație deosebită asupra analizei economice, sociale și demografice, se înscrie și *structura pe grupe de vârstă și sexe (gen)*. Apartenența la anumite standarde de vârstă și sex a populației rurale ne oferă o informație prețioasă referitoare la un șir de indicatori ce țin de piața forței de muncă, de politica socială, de mărimea și structura consumului etc. Structura pe sexe și, în special, pe grupe de vârstă are implicații și asupra unor elemente de ordin cultural, cum ar fi tradițiile și specificul local.

Structura populației pe grupe de vârstă constituie expresia divizării populației totale, în trei categorii semnificative, corespunzător populației tinere (până la 16 ani), adulți (17-60 ani) și vârstnici (peste 60 ani).

Pentru populația rurală a Republicii Moldova, în intervalul ultimelor două recensăminte efectuate, se atestă o majorare a ponderii vârstnicilor și a populației în vârstă aptă de muncă în detrimentul populației tinere (fig. 14).

Fig. 14. Structura populației rurale a R. Moldova pe grupe mari de vârstă, în anii 1989 și 2004

Ritmurile înalte de reducere a natalității în Republica Moldova, în perioada de după 1990, precum și migrația accentuată externă au avut drept consecință reducerea ponderii grupurilor de vârstă tânără și majorarea celei vârstnice, ceea ce corespunde tendințelor mondiale generale de îmbătrânire a populației (tab. 17).

Tabelul 17

Evoluția structurii pe grupe de vârstă a populației rurale în Republica Moldova, (%)

Grupa de vârstă (ani)	1959	1970	1979	1989	2004	2004, în % față de 1989
0 – 15	33,4	32,2	27,0	31,1	23,1	74,3
16 – 56(61)	58,9	58,1	62,2	50,6	60,6	119,8
57(62) ani și peste	7,7	9,7	10,8	18,4	16,3	88,6
Total	100	100	100	100	100	

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2004, p. 48.

Din analiza evoluției structurii populației rurale a Republicii Moldova, pe grupe de vârste, în intervalul 1959-2004, constatăm:

– o reducere considerabilă a ponderii grupei de vârstă tânără (0-15 ani), de la 33,4% în 1959, la 23,1% în 2004 sau cu 10,3 puncte procentuale, în mod deosebit, reducându-se grupa de la 0-9 ani cu 12,8 puncte procentuale;

– ponderea populației adulte n-a înregistrat modificări cantitative esențiale, dar se constată o diminuare a grupurilor de vârste tinere din cadrul acestei categorii de vârstă și majorarea ponderii grupurilor de vârstă mai mare (tab. 17), fapt ce ne vorbește despre îmbătrânirea demografică a forței de muncă. Randamentul acestor categorii de vârstă este mai mic, fapt pentru care putem presupune o eficiență economică mai mică în activitatea economică curentă și de perspectivă;

– o majorare continuă a ponderii populației vârstnice de la 7,7% în 1959, la 16,3% în 2004, corespunzător, ponderea a crescut de peste 2 ori. Trecerea pragului de îmbătrânire demografică (12%) nu ne vorbește atât de mărirea speranței de viață la naștere a populației, care rămâne una dintre cele mai mici din Europa, cât de majorarea artificială a grupei de vârstă înaintată, pe seama populației pensionate din fostele republici unionale și venite cu traiul în R. Moldova, ceea ce a condus la un dezechilibru demografic.

Populația rurală a Republicii Moldova se caracterizează printr-o îmbătrânire mult mai accentuată decât cea urbană. Satele au fost „donatoare” de forță de muncă în toate timpurile, procesele fiind intensificate, în ultima perioadă, de o migrație masivă a populației tinere din mediul rural. Astfel, analizând structura populației pe grupe de vârstă și medii, constatăm o îmbătrânire a populației rurale mult mai accentuată decât a celei urbane (tab. 18).

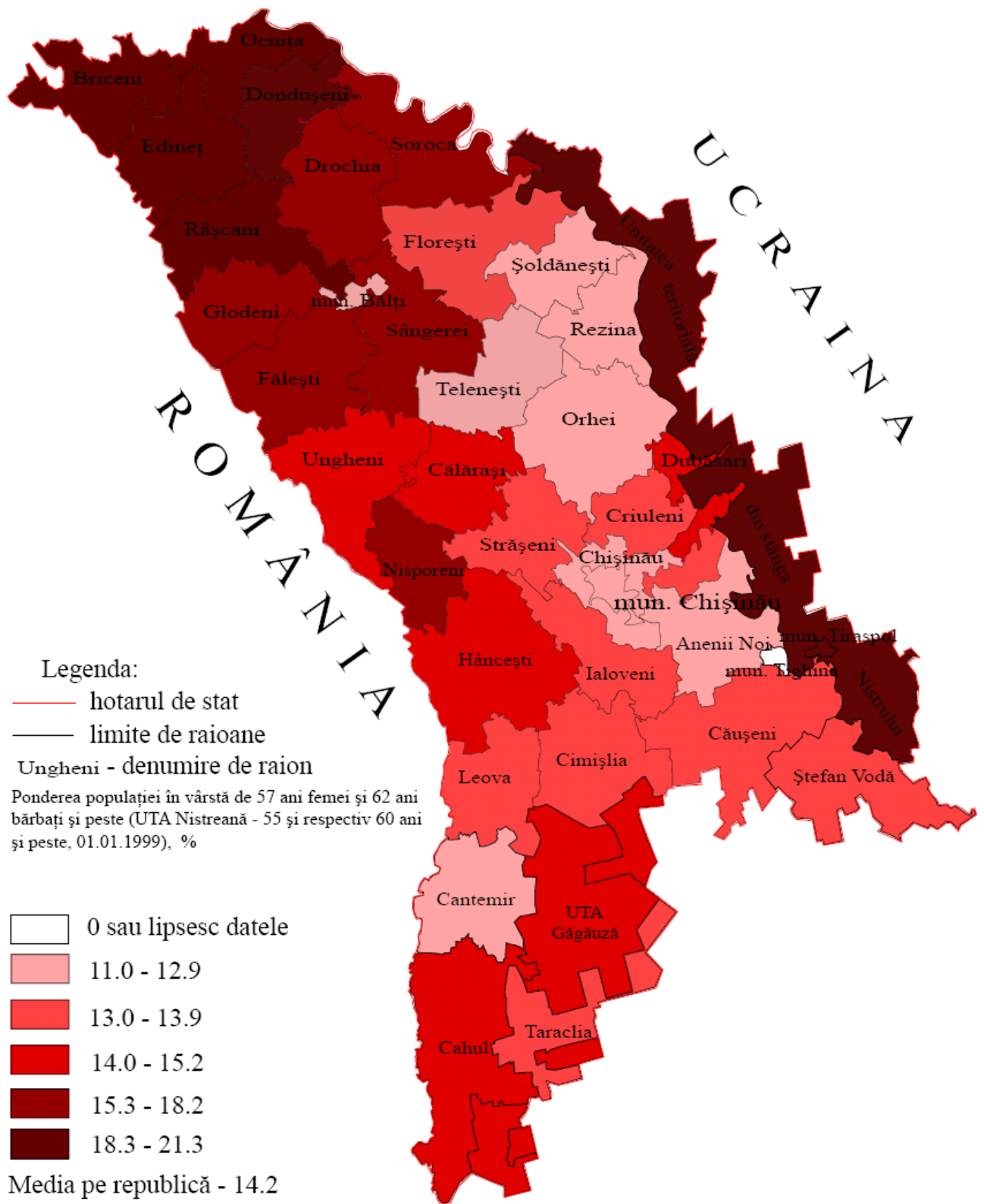
Tabelul 18
Structura pe grupe de vârstă și pe medii a populației Republicii Moldova,
(%)

Grupa de vârstă	1959		1989		2000		2004		2004, rural în % față de 1989
	urban	rural	urban	rural	urban	rural	urban	rural	
0 – 9	20,4	27,3	23,7	24,0	14,4	17,5	8,9	12,2	50,8
10 – 19	15,9	16,2	15,1	16,7	17,5	19,0	18,2	17,9	107,2
20 – 29	18,6	16,9	17,2	14,9	16,6	12,3	17,9	15,1	101,3
30 – 39	17,5	14,1	21,9	17,2	17,0	14,0	13,6	12,8	74,4
40 – 49	11,9	9,9	8,7	8,1	15,6	12,8	16,3	15,0	185,2
50 – 59	8,3	7,9	6,1	7,8	8,5	8,7	11,9	10,9	139,7
60 și peste	7,4	7,7	7,0	10,6	10,4	15,7	13,2	16,1	151,9
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	

Sursa: *Calculat în baza datelor DSS; „Totalurile recensământului unional al populației din R.S.S.Moldova” din anul 1989, vol. I, cartea II, partea II, p. 631; “Итоги Всесоюзной переписи населения 1959”.– М, 1962 p. 16-17, Recensământul populației din 2004.*

Populația Republicii Moldova, pe grupe de vârstă și mediu de trai, în ultima jumătate de secol, s-a caracterizat printr-o pronunțată diminuare a populației tinere și majorare a cotei vârstnicilor. Aceasta se explică atât prin micșorarea natalității în ambele medii, cât și prin migrarea populației tinere din sate în orașe și din ambele medii în exterior. Dacă, în 1959, populația vârstnică (60 de ani și mai mult), în ambele medii, avea valori aproximativ egale (7,4% și, respectiv, 7,7%), apoi, în anul 2004, populația vârstnică din mediul rural a crescut de peste 2 ori față de 1959 (8,4 p.p.), în timp ce în mediul urban această creștere a fost de 5,8 p.p. Aceasta ne relatează despre ritmul de îmbătrânire a populației rurale mult mai rapid în sate decât în orașe. Rata de îmbătrânire a populației a crescut cu 151,9% în intervalul ultimelor recensăminte efectuate în teritoriu. În ceea ce privește rata de îmbătrânire a populației pe unități teritorial-administrative, constatăm o îmbătrânire mult mai accentuată a populației rurale din nordul și nord-vestul Republicii, ceea ce corespunde tendinței generale de tranziție demografică începută în nordul țării și extinsă, ulterior, pe întreg teritoriul (fig.).

Scăderea semnificativă a populației sub vârsta aptă de muncă se datorează declinului natural, pe care l-a înregistrat constant mediul rural în perioada de tranziție. Deși, în date relative, observăm o creștere a populației aptă de muncă, în cifre absolute, în acest interval, populația rurală apte de muncă a scăzut cu 24 718 persoane. Dacă luăm în considerare și numărul foarte mare al migranților care, de facto, figurează în rândul populației rurale, dar, de fapt, aceștia nu mai sunt prezenți la domiciliu de foarte mult timp, atunci situația nu este deloc favorabilă mediului rural, depopularea căruia a atins cote alarmante.

Sursa : BNS

Fig. 15. Rata de îmbătrânire a populației Republicii Moldova

O altă componentă importantă a structurii demografice o reprezintă structura după sex, care, în mod direct, influențează alți indicatori demografici, întrucât evoluția mai multor fenomene demografice (natalitatea, mortalitatea, nupțialitatea, fertilitatea etc.) variază, în dependență de această structură. Determinarea structurii populației pe sexe are importanță la estimarea ponderii sexului feminin și masculin într-o populație nu numai la nivelul cel mai general, ci și conform grupelor de vârstă. Studiarea raportului dintre bărbați și femei ne oferă informații prețioase asupra vieții populației, comportamentului și modului său de trai.

Predominarea netă a bărbaților sau a femeilor într-o populație are consecințe nu numai sub aspect economic, dar și socio-cultural. Cunoașterea structurii pe sexe este necesară pentru fundamentarea unor măsuri de politică demografică, socială și economică. Dezechilibrele dintre sexe pot afecta relațiile sociale din cadrul colectivităților umane, rolul social și modelele culturale, gradul de ocupare a forței de muncă a celor două sexe.

Structura populației pe sexe poate fi caracterizată prin intermediul raportului de „masculinitate” și „feminitate”. Evoluția structurii pe sexe a populației rurale a Republicii Moldova a fost influențată în timp de fenomene și evenimente cu caracter politic, economic, social. Acest fapt poate fi dedus prin compararea raportului pe sexe în baza datelor ultimelor două recensăminte. Structura pe sexe a evoluat, în intervalul de 15 ani, în favoarea celei feminine:

- La nivelul anului 1989, populația masculină rurală era de 1094 mii persoane (45,3%), iar cea feminină - 1221 mii persoane (54,7%);
- La nivelul anului 2004, populația masculină era de 1015,9 mii persoane (48,9), iar cea feminină - 1061,7 mii persoane (51,1%).

Dezechilibrele dintre cele două sexe au constituit o trăsătură caracteristică întregii perioade postbelice (tab. 19).

Tabelul 19

Structura populației rurale pe sexe în Republica Moldova

Anii	Populația pe sexe, în % față de total		Diferența (+/-)
	masculin	feminin	
1959	46,5	53,6	7,4
1970	46,8	53,2	6,4
1979	45,5	52,5	7,0
1989	45,3	54,7	9,4
2004	48,9	51,1	2,2
2006	47,6	52,4	4,8

Sursa: Население СССР, 1987, статистический сборник, – М, 1988, Anuarul Statistic al Republicii Moldova. – Chișinău, 2007, Recensământul populației din 2004.

Datele statistice denotă un dezechilibru în structura pe sexe a populației rurale, cel mai mare dezechilibru fiind înregistrat în perioada postbelică, ca o consecință a celui de-al Doilea Război Mondial. Acest decalaj s-a micșorat treptat. Decalajul mai mare a subpopulației feminine, din mediul rural, se datorează procesului de îmbătrânire mai rapide a satului, în care aceasta deține o pondere mai mare, prin speranța de viață mai mare, în medie cu 5-9 ani. Această situație necesită o tratare aparte în cadrul programului de asistență socială.

În ultimii 10-15 ani, se constată o diminuare lentă a subpopulației feminine datorită migrației. Conform studiilor de migrație a populației pe sexe, se constată o depășire a numărului de femei, în totalul emigrației populației, acestea găsiindu-și de lucru mai ușor, având și o securitate mai mare în condițiile migrației ilegale, îndeosebi în țările occidentale.

4.2. Structura religioasă (confesională)

Printre numeroasele elemente culturale ce diferențiază populația, religia constituie un element de referință, aceasta ocupând un loc important în viața populației rurale. Credințele religioase au determinat, într-o anumită măsură, modul de trai al populației, precum și anumite caracteristici demografice și sociale.

Religia reprezintă una dintre componentele tradiționale ale vieții spirituale a populației Republicii Moldova. Rolul ei este major în formarea mentalității populației,

fiind apreciat ca „cel mai important element cultural care definește o civilizație” [Huntington, 1998]. Religia a jucat un rol mare și în consolidarea identității naționale, asigurând, pe parcursul secolelor, păstrarea și multiplicarea valorilor spirituale ale populației. Astfel, religia este un conservator al tradițiilor, obiceiurilor, ritualurilor, reprezentând un simbol al identității și conservabilității naționale. În condițiile unei structuri neomogene a populației Republicii, religia, ca institut social, a jucat un rol important în realizarea unității sociale, a consensului dintre reprezentanții diferitelor etnii conlocuitoare. În condițiile în care populația teritoriului, actualmente, se află într-o criză nu numai economică, dar și spirituală, determinată de criza identității naționale, de denaturarea conștiinței naționale, acestea fiind influențate de ideologia totalitaristă, de regimul ateist, „instaurat” timp de mai multe decenii, care a lipsit, în mod forțat, câteva generații de credință adevărată.

În timp, situația cultelor, bisericii, credințelor și a normelor morale – componente de bază ale religiei, s-a modificat mult. După o perioadă îndelungată de descurajări ale vieții religioase, cuprinsă în așa-numita perioadă a „ateismului militant”, în prezent, se înregistrează o înviorare și o revenire la religie, religiozitate, deși se recunoaște că sentimentul religiozității este încă unul superficial. Pe de altă parte, este dificil de cuantificarea acestui sentiment, gradul de religiozitate al unei populații, acesta ținând de intimitatea fiecărei persoane, totuși, luând în considerare rolul pe care îl are religia în viața populației, am încercat să apreciem acest fenomen prezent în viața populației, bazându-ne pe datele recensământului din 2004, unicul, de altfel, după cel din 1930, realizat pe teritoriul Basarabiei în cadrul României Mari, în care populația s-a recenzat și după criteriul apartenenței confesionale. Religia reprezintă unul dintre factorii de structurare a populației unui teritoriu, rolul geografiei în acest demers, este de a aduce dimensiunea specifică studiului – al spațialității (tab. 20).

Tabelul 20

Structura confesională a populației pe medii (2004)

Religia	Urban		Rural	
	Numărul, pers.	%	Numărul, pers.	%
Total	1305655	100,0	2077677	100,0
Ortodoxă	1173695	89,9	1984320	95,5
Baptistă	10764	0,8	21990	1,1
Adventistă de ziua a șaptea	4230	0,3	9273	0,4
Penticostală	2434	0,2	6745	0,3
Romano-catolică	3587	0,3	1058	0,05
Creștină după Evanghelie	2509	0,2	2566	0,1
Creștină de rit vechi	338	0,03	4756	0,2
Musulmană	1353	0,1	313	0,01
Alte religii	12 003	0,9	16143	0,8
Atei	12300	0,9	424	0,02
Fără religie	22151	1,7	11056	0,5
Nedeclarat	58571	4,5	17156	0,8

Sursa: calculat în baza datelor recensământului din 2004, Vol. 1.

Comparând structura confesională a populației pe medii de trai putem concluziona:

- deși există diferențieri în ceea ce privește cota persoanelor ce țin de alte confesiuni decât cea a populației titulare, cultele străine au pătruns în ambele medii de trai cu o intensitate diferită. Astfel, doar 4,5% din populația rurală aparține altor culte sau prezintă o altă situație în ceea ce privește „apartenența religioasă”, în timp ce 10,1% din populația urbană și-au declarat altă apartenență religioasă decât cea ortodoxă;

- populația rurală a conservat mai bine sentimentul religios și apartenența religioasă. Doar 0,5% din populația rurală s-a declarat fără religie și 0,02% atei, populația urbană fiind mult mai emancipată în acest sens;

- dintre alte culte înregistrate oficial în R. Moldova, în mediul rural, o pondere mai mare o au reprezentanții cultelor: baptist, penticostal și adventist de ziua a șaptea, culte neoprotestante, care au pătruns în mediul rural, în egală măsură cu cel urban.

Făcând o analiză comparativă a structurii confesionale realizate în cadrul ultimului recensământ și recensământul din 1930, constatăm schimbări doar în ceea ce privește structura cultelor netradiționale, cauzate, în mare parte, de frământările geopolitice prin care a trecut teritoriul actual al R. Moldova (tab. 21).

Tabelul 21

**Structura confesională a populației din Basarabia
după recensământul din 1930**

Nr. crt.	Denumirea cultelor	Numărul adeptilor	Total (%)
1	Ortodox	2 864 402	87,6
2	Mozaic	206 952	7,2
3	Evangheliști-luterani	74 870	2,6
4	Creștini de rit vechi (lipoveni)	31 344	1,1
5	Bapțiști	18 861	0,57
6	Romano-catolici	17 507	0,5
7	Advențiști	1 927	
8	Greco-catolici	983	
9	Armeano-grecorian	974	
10	Calviniști, reformatori	727	
11	Alte religii	3 288	1,1
12	Ateiști	676	
13	Nedeclarați	977	

Sursa: conform datelor Recensământului general al populației din 1930.

Conform analizei comparative a structurii confesionale, în intervalul 1930-2004, constatăm prezența curenților protestante de toate orientările (evangelist, luterani, unitarieni), precum și a celor neoprotestante (bapțiști, advențiști, penticostali). Alte culte s-au diminuat (ca număr de biserici) sau și-au redus, considerabil, numărul de adepți (inochențiștii, cultul mozaic, lipovenii etc.).

Actualmente, pe teritoriul Republicii Moldova sunt înregistrate 9 confesiuni (culte) și 13 asociații (organizații, societăți) religioase. În perioada tranziției aici au prins rădăcini atât culte din Occident, cât și din Orient (tab. 22).

Tabelul 22

Evoluția structurii confesionale a populației Republicii Moldova (1985-2004)

Nr. ctr.	Denumirea cultului	Biserici și comunități religioase				Numărul adeptilor	
		01.01. 1985	01.01. 1990	01.01. 1998	01.01. 2004	01.01. 1998	01.01. 2004
1	Biserica Ortodoxă din Republica Moldova	201	675	989	1145 ¹	*	*
2	Biserica Evanghelist-Baptistă din Republica Moldova	124	138	301	350	19000	30 000
3	Organizația Religioasă a Martorilor lui Iehova	51	51	130	147	16000	18 000-19 000
4	Cultul Penticostal	34	32	170	257	*	20 000
5	Biserica Adventiștilor de Ziua a Șaptea	41	56	113	147	*	16 000
6	Eparhia Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi	11	15	17	14	*	17
7	Administratura Apostolică a Bisericii Romano-Catolice	4	7	16	25	15000	25 000
8	Religia Mozaică	5	6	9	8	*	*
9	Sâmbotiștii	---	---	1	1	*	*
Asociații, comunități și societăți religioase							
10	Parohia Bisericii Apostolice Armenești	---	---	1	22	5 000	5 000
11	Uniunea Comunităților Creștinilor Spirituali Molocani	2	2	2	11	70	100
12	Biserica Nouă Apostolică	---	---	1	3	2000	2000
13	Societatea Conștiinței Krishna	---	---	1	1	41	35-50
14	Comunitatea „Biserica Păcii” (Presbiterieni)	---	---	1	1	60	50-100
15	Cultul Baha’i	---	---	1	3	250	200-250

16	Biserica Biblică	---	---	1	3	300	350-500
17	Biserica Ultimului Testament	---	---	3	1	100	100
18	Uniunea Comunităților Evreilor Mesianici	---	---	1	1	100	100
19	Cultul Harismatic (Uniunea Bisericilor Creștine libere)	---	---	2	11	500	1000
20	Biserica Evanghelică-Luterană	---	---	---	7	*	*
21	Comunitatea Religioasă „Armata Salvării”	---	---	---	2	*	*

* - lipsesc datele sau numărul adeptilor este mic; ¹ – 01.01.2003, din ele 30 mănăstiri și 7 schituri monastice.

Sursa: Serviciul de Stat pentru problemele Cultelor, Arhiva Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove; Datele slujitorilor cultelor.

Din cele 1681 localități ale Republicii, circa 400 de localități nu dispun, în prezent, de un lăcaș de cult, de aceea putem presupune că acestea, în primul rând, au fost ținta prozelitismului religios, la fel și orașele (în special, Chișinăul, cu cea mai mozaicată structură confesională la moment) cu o structură neomogenă a populației, cu modul de trai al populației dispus spre emancipare mult mai lejer decât ruralul, care este mai conservator în acest sens. Convertirea religioasă și afirmarea unui număr atât de mare de culte este condiționat, în mare măsură, și de scăderea nivelului de trai al populației, populația pauperizată fiind cel mai ușor de convertit, precum și sentimentul religios superficial la tineri și orășeni, la populația educată în „spiritul ateist”.

Din punct de vedere al răspândirii cultelor străine în aspect teritorial, distingem patru areale principale de concentrare a lor [Hachi M., 2005];

- *regiunea nordică* – situată în patruleterul Fălești-Sângerei-Edineț-Briceni. Această regiune a cunoscut o expansiune considerabilă a cultelor străine. Deși majoritatea comunităților religioase au fost înregistrate după anii '90 ai secolului XX, adeptii cultului Baptist, Adventist, Creștinii după Evanghelie erau cunoscuți aici încă de la sfârșitul secolului XIX, chiar dacă la recensământul populației din 1930, s-au

declarat adepți ai acestor confesiuni mai puțin de 2% din populația ținutului. Cele mai multe comunități, grupuri religioase sunt pe teritoriul raionului Briceni (71), dintre care: Organizația Martorilor lui Iehova – 38, Adventiști de Ziua a Șaptea – 14, Cultul Penticostal – 12 etc., fiind urmat de raionul Edineț cu 58 de comunități și Sângerei – 46 (tab. 23). Pe teritoriul unor sate, sunt înregistrate 7-9 comunități (în satul Corjeuți (Briceni), spre exemplu, există 5 comunități religioase ale Martorilor lui Iehova și câte o Biserică a Creștinilor Evangheliști-Baptiști, a cultului Penticostal, a Adventiștilor de Ziua a Șaptea și a Mitropoliei Moldovei);

- *regiunea sudică*, unde se evidențiază raionul Cahul cu 47 de comunități religioase străine, UTA Găgăuzia – 38, Cantemir – 20. Spre deosebire de regiunea nordică, aici se înregistrează cel mai mare număr al adepților Uniunii Bisericilor Creștine Evanghelist-Baptiste, a Adventiștilor de Ziua a Șaptea. Una dintre explicații ar putea fi transmiterea confesiunii lor de către foștii coloniști din Bugeac populației băștinașe, precum și minorităților găgăuză și bulgară;
- *regiunea cursului inferior al Nistrului* cu cel mai mare număr de adepți ai Bisericii Evanghelice-Luterane, ai cultului Penticostal și ai Bisericii Romano-Catolice, localizate, cu predilecție, în orașele Tighina, Tiraspol și fostul raion Grigoriopol;
- *regiunea centrală* a Republicii cu 2 mari contraste: pe de o parte, cel mai mic număr de comunități religioase în raioanele cu populație titulară majoritară (Criuleni – 6, Nisporeni – 7, Călărași – 11), iar pe de altă parte, Chișinăul, cu cea mai mozaică structură religioasă – peste 110 comunități înregistrate cu o tendință accentuată de extindere spre zona periurbană (Ialoveni – 19, Anenii-Noi – 20) (tab. 23).

Tabelul 23

Repartiția teritorială a cultelor, org., com. religioase netradiționale în R. M. 01.01.2004													
Unități teritorial-administrative	Uniunea Bisericilor Creștine Evanghelist-Baptiste	Org. rel. Martorii lui Iehova	Biserica Advent. de Ziua a Șaptea	Cultul Pent.	Episcopia Romano-Catolică	Biserica Evanghelică-Luterană	Fed. com. evreiești	Cultul Harism.	Biserica Nouă Apostolică	Eparhia Bisericii Ortodoxe de Rit Vechi	Alte culte	Total	Nr. ctr.
Chișinău	26	34	11	9	10	2	2	5	1	1	11	112	1
Briceni	7	38	14	12		-						71	2
Edineț	2	20	12	24								58	3

Cahul	24	2	12	5		-			3	1		47	4
Sângerei	10		12	18	2				2	2		46	5
Transnistria			2	32	3	5	2			2		46	6
UTA Găgăuzia	13	2	10	13								38	7
Bălți	5	16	5	2	2		1	1	2		2	36	8
Fălești	12	3	6	12				1		2		36	9
Hâncești	12		5	4								21	10
Cantemir	7		6	6				1				20	11
Ialoveni	5	3	4	7								19	12
Anenii-Noi	6	2	1	8	2	-						19	13
Râșcani	2	5		11	1							19	14
Glodeni	8	2	1	4	2							17	15
Ocnița	7	1	1	8								17	16
Drochia	4	1	1	10					1			17	17
Florești	4	3	7	2								16	18
Orhei	3	3	1	7			1			1		16	19
Ungheni	9	1	1	1				2			1	15	20
Strășeni	4	1	1	8								14	21
Ștefan-Vodă	5		1	6							1	13	22
Taraclia	6	2	1	3								12	23
Căușeni	1	1	3	7								12	24
Dondușeni	1	1	4	6								12	25
Cimișlia	2		5	4								11	26
Călărași	2	1	3	4			1					11	27
Telenești	3		5						1	1		10	28
Basarabeasca	5		3	2								10	29
Leova	3		3	2				1	1			10	30
Soroca		4	2	2			1				1	10	31
Rezina	5		1	1	1					1		9	32
Nisporeni	3		1	3								7	33
Criuleni	1	1	1	3								6	34
Șoldănești				4								4	35
Total	207	147	146	250	23	7	8	11	11	11	16	837	

Religia reprezintă un element de personificare a populației din Republica Moldova, care trebuie încurajat și întărit, în condițiile tot mai pronunțate de universalizare a elementelor vieții spirituale și materiale.

4.3. Structura etnică a populației rurale

R. Moldova este, în general, un stat cu o structură etnică foarte neomogenă. Actualmente, pe teritoriul Republicii locuiesc reprezentanții a peste 100 de naționalități, deși doar reprezentanții a 5 etnii au o pondere mai mare de 1% (românii care se mai autodenumesc moldoveni, ucrainenii, rușii, găgăuzii și bulgarii), restul fiind într-un număr destul de mic. Conjunctura economică, socială, dar mai ales politică a determinat caracterul neomogen al populației, R. Moldova fiind astăzi unul dintre statele multinaționale ale Europei. Numărul mare al etniilor din țară poate fi considerat atât ca un avantaj ce derivă din multitudinea culturilor etniilor conlocuitoare, care, prin contactele culturale contribuie la o diversitate etnoculturală. Benefice sunt considerate și căsătoriile mixte ale reprezentanților diferitelor etnii din punct de vedere biologic, fapt ce contribuie la întărirea genofondului populației. Prezența unor minorități naționale în componența structurii populației R. Moldova face mai lejer contactul acestora cu țările de origine ale conaționalilor, dovadă fiind intensitatea relațiilor moldo-ruse, moldo-ucrainene, moldo-poloneze etc. Problematika structurii etnice este din ce în ce mai pregnantă, deoarece o comunitate caracterizată de o omogenitate etnică poate fi mai stabilă social decât una eterogenă, deși multiculturalitatea oferă șanse mai bune pentru dezvoltare pe fondul respectării drepturilor omului și a minorităților naționale. Datele ultimului recensământ (2004) atestă o pondere majoritară a populației titulare (circa 80%), ceea ce permite interpretarea R. Moldova ca un stat național.

Din punct de vedere al structurii etnice, populația rurală nu cunoaște o mare diversitate, gradul de izolare mai mare a localităților rurale, precum și condițiile, nivelul de trai mai scăzut nu au atras un număr prea mare al populației străine, fapt ce a determinat caracterul mai omogen al populației rurale din punctul de vedere al structurii, comparativ cu orașul.

Structura populației R. Moldova este rezultatul mai multor evenimente istorice. Interesul pentru acest spațiu geografic din partea marilor puteri (Imperiul Rus, Imperiul Otoman, Imperiul Sovietic) au influențat, în mare măsură, structura etnică, reprezentanții

mai multor etnii fiind încurajați de acestea să populeze teritoriul dintre Nistru și Prut. Până în sec. XIX, componența demografică și etnică se modifica încet și neînsemnat. Apariția minorităților naționale pe teritoriul actual al R. Moldova (cu excepția ucrainenilor) a fost o consecință a proceselor de colonizare a teritoriului de către Imperiul Rus ce a avut loc în sec. XIX și a proceselor migraționale din perioada sovietică. Astfel, la sfârșitul sec. XVIII-lea, începutul sec. XIX sunt ademeniți prin politica de colonizare și prin beneficiile care li se ofereau precum libertăți religioase, terenuri agricole, eliberarea de obligațiunile militare: nemții, găgăuzii, bulgarii și alte etnii care și-au pus amprenta asupra structurii etnice a populației.

Pe parcursul sec. XIX, pe teritoriul Basarabiei au avut loc schimbări în componența etnică. Dacă, la începutul secolului, moldovenii alcătuiau 78,2% din întreaga populație, apoi către sfârșitul secolului se atestă o scădere a acestora la 52,0%, ca rezultat al politicii de deznaționalizare/asimilare de către Imperiul Rus. În același timp, ponderea unor minorități naționale a crescut: ucrainenii cu 4,6%, rușii cu 4,4%, evreii cu 10,6%, nemții cu 1,5%, găgăuzii și bulgarii cu câte 4,3%. Secolul XX, prin multitudinea evenimentelor care au avut loc și-a pus amprenta asupra structurii etnice. Printre aceste evenimente, pot fi menționate alipirea Basarabiei la România (1918-1940), ocuparea sovietică a Basarabiei din 1940-41, reanexarea teritoriului pentru o perioadă scurtă României (1941-1944), o nouă ocupare sovietică în 1944, deportările masive din anii '50, toate acestea producând refugii, în sens invers, de deportați și transferuri ale populației, precum și colonizarea sistematică a teritoriului cu reprezentanții altor etnii. Aceste fenomene și evenimente au contribuit la o diminuare a ponderii populației autohtone și creșterea ponderii alogenilor, situație ce avea să se mențină până la obținerea independenței statale din 1991. Astfel, structura etnică s-a modificat mult în timp (tab. 24)

Tabelul 24

Dinamica structurii etnice a populației R. Moldova
(în % din populația totală și rurală)

	1959	1970	1979	1989	2004¹
--	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------------------

Denumirea etniilor	Pop. totală	Pop. rurală	Pop. totală	Pop. rurală	Pop. totală	Pop. rurală	Pop. totală	Pop. rurală	Pop. totală	Pop. rurală
români (moldoveni)	65,4	76,1	64,6	78,1	63,9	79,1	64,5	80,0	78,0	85,1
ucraineni	14,6	13,2	14,2	10,7	14,2	8,5	13,8	9,6	8,4	6,6
ruși	10,2	4,4	11,6	3,2	12,8	2,7	13,0	3,4	5,9	1,7
găgăuzi	3,5	3,2	3,5	3,7	3,5	3,7	3,5	4,0	4,4	4,5
bulgari	2,1	2,2	2,1	2,2	2,0	2,1	2,0	2,1	1,9	1,7
evrei	3,3	0,3	2,7	0,1	2,0	*	1,5	*	*	*
Celelalte etnii	1,1	0,3	1,4	0,3	1,6	0,3	1,7	1,0	1,0	0,4

* - date ne semnificative;

¹ – fără populația raioanelor de Est și a municipiul Tighina

Sursa: prelucrare după datele Recensămintelor din 1959, 1970, 1979, 1989. 2004.

Datele tabelului ne permite să concluzionăm:

- până la obținerea independenței statale, structura etnică nu s-a modificat considerabil, după care a crescut ponderea populației titulare în detrimentul celorlalte minorități. Această modificare a structurii etnice este cauzată de un șir de factori printre care se poate menționa: migrația masivă specifică tuturor etniilor, dar, în mod special, au emigrat reprezentanții minorităților naționale; libertatea mai mare a opțiunilor etnice, identitatea populației titulare nefiind descurajată ca altădată, precum și prin structura etnică mai favorabilă populației băștinașe în teritoriul dintre Nistru și Prut (populația din autoproclamata republică nistreană a fost recenzată independent);
- în toate timpurile, populația rurală s-a caracterizat printr-un grad mai înalt al omogenității ca dovadă a continuității populației în acest teritoriu. Datorită unui spor natural mai mare, ponderea etniei titulare, în mediul rural, a fost în creștere permanentă, cea mai mare diferență în structura etnică dintre populația rurală și populația totală fiind de 15,2 p.p. în 1979, apogeul imigrației externe, după care se înregistrează o scădere până la 7,1 p.p. datorită factorilor menționați;
- ponderea maximală a minorităților naționale, în mediul rural, a fost în 1979 (36,1%) după care aceasta s-a diminuat considerabil, fiind, în prezent, sub 15%. Minoritatea ucraineană deține cea mai mare pondere printre minoritățile naționale în mediul rural (6,6% în 2004), dar se află într-un declin constant. Comparativ cu

anul 1989, minoritatea ucraineană s-a diminuat, în mediul rural, cu 38,3%, cea rusă cu 55,5%, bulgară – 24,9%, celelalte minorități cu 51,4%, doar etnia găgăuză a înregistrat o creștere cu 3,9%, în perioada de referință, ca expresie a unui spor natural mai ridicat, spor migratoriu mai redus, precum și traiul compact în spațiul dintre Nistru și Prut (tab. 25).

Tabelul 25

Structura populației rurale din R. Moldova după naționalitate la recensămintele din 1989, 2004

Naționalitatea	1989		2004		2004/1989	
	Nr. pers. din total	În % din total	Nr. pers. din total	În % din total	Diferența în pers. (+/-)	În %
Populația rurală, inclusiv români (moldoveni)	2 315240	100,0	2 078023	100,0	- 237217	90,0
ucraineni	1858802	80,3	1 767680	85,1	- 91122	95,1
ruși	221342	9,5	136516	6,6	- 74826	61,7
găgăuzi	78327	3,4	34823	1,7	- 43504	44,5
bulgari	90401	3,9	93887	4,5	+ 3486	103,9
celelalte etnii	48211	2,1	36215	1,7	- 11996	75,1
	17684	0,8	8590	0,4	- 9094	48,6

Sursa: calculat în baza datelor materialelor Recensămintelor din 1989, 2004

Populația titulară din mediul rural deși a înregistrat o majorare a ponderii sale de la 80,3% la 85,1%, numeric a avut un declin de 91 122 persoane. Cauzele principale au fost determinate de migrația internă și externă, de sporul natural negativ.

Cât privește ariile geografice de repartizare a etniilor conlocuitoare pe teritoriul Republicii, acestea nu s-au modificat mult pe parcursul anilor. Ucrainenii au populat din cele mai vechi timpuri Nordul și Estul Republicii, iar etnicii găgăuzi și bulgari - sudul ei, celelalte etnii fiind orientate, în mare parte, către orașele Republicii (tab. 26).

Tabelul 26

Structura etnică a populației rurale pe unități teritorial-administrative

Unitățile teritorial-administrative	Etniile de bază:					
	români	ucraineni	ruși	găgăuzi	bulgari	Alte etnii

Mun. Chişinău (rural)	92,6	2,9	3,2	*	*	*
Mun. Bălţi (rural)	82,9	12,7	3,8	*	*	*
1. Anenii Noi	87,8	6,0	3,6	*	*	*
2. Basarabeasca	94,2	1,1	1,1	1,5	1,4	*
3. Briceni	77,3	21,4	1,1	*	*	*
4. Cahul	85,6	4,7	1,9	3,0	2,2	*
5. Cantemir	90,6	1,5	*	*	6,0	*
6. Călăraşi	95,0	3,8	*	*	*	*
7. Căuşeni	92,3	2,1	3,3	*	1,2	*
8. Cimişlia	87,6	5,8	3,8	*	2,0	*
9. Criuleni	95,3	3,5	*	*	*	*
10. Donduşeni	84,7	10,4	4,3	*	*	*
11. Drochia	88,2	10,3	*	*	*	*
12. Dubăsari	96,3	1,5	1,8	*	*	*
13. Edineţ	77,7	19,9	1,7	*	*	*
14. Făleşti	86,4	10,9	4,3	*	*	*
15. Floreşti	86,4	8,6	4,6	*	*	*
16. Glodeni	80,0	17,9	1,3	*	*	*
17. Hânceşti	93,6	5,3	*	*	*	*
18. Ialoveni	97,1	*	*	*	1,1	*
19. Leova	88,4	2,1	*	*	7,7	*
20. Nisporeni	97,1	*	*	*	*	2,3
21. Ocniţa	71,9	26,0	1,5	*	*	*
22. Orhei	94,7	4,0	*	*	*	*
23. Rezina	97,0	2,2	*	*	*	*
24. Râşcani	74,5	21,0	1,2	*	*	*
25. Sângerei	86,5	10,0	3,2	*	*	*
26. Soroca	95,7	3,5	*	*	*	*
27. Străşeni	98,4	*	*	*	*	*
28. Şoldăneşti	96,9	2,3	*	*	*	*
29. Ştefan-Vodă	94,6	2,6	2,1	*	*	*
30. Taraclia	17,8	7,4	4,5	9,5	59,7	*
31. Teleneşti	98,5	1,1	*	*	*	*
32. Ungheni	92,1	6,8	*	*	*	*
33. UTA Găgăuzia	3,0	2,1	1,5	87,9	1,7	*
Total	85,1	6,6	1,7	4,5	1,7	0,4

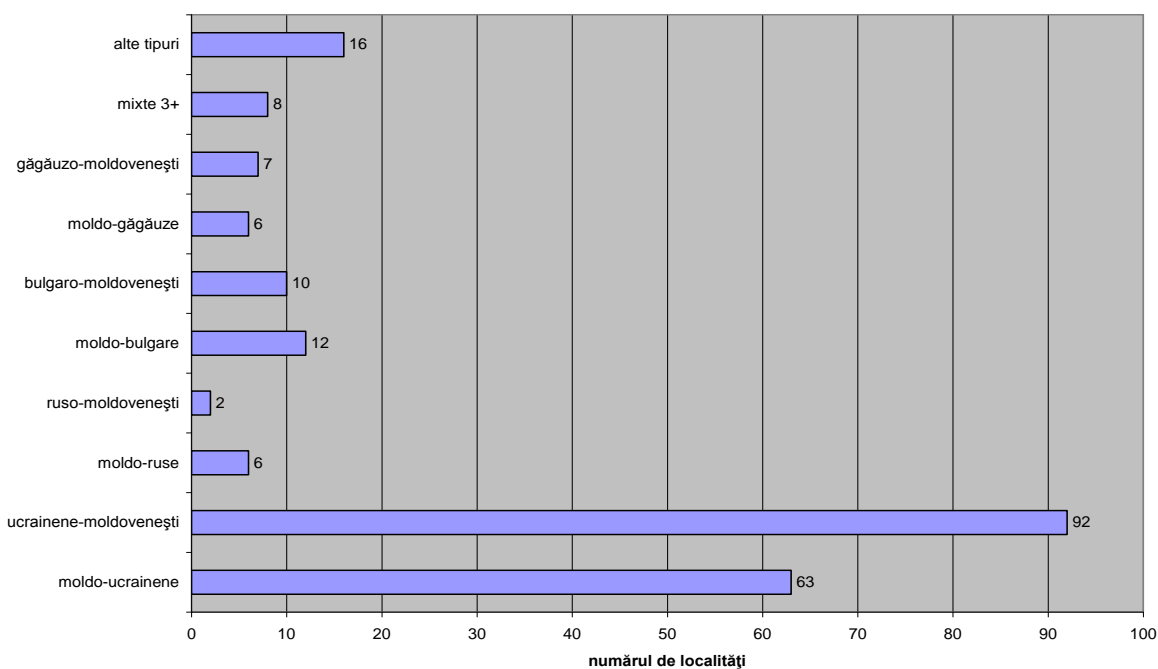
* - pondere nesemnificativă, sub 1%

Sursa: calculat în baza datelor recensământului din 2004, V. 1.

Populaţia autohtonă formează populaţia absolută (85,1%), ea fiind majoritară în toate unităţile teritorial-administrative, cu excepţia judeţelor Taraclia şi UTA Găgăuzia. În 18 unităţi, această pondere depăşeşte 90% (ponderea maximală fiind în raionul Teleneşti (98,5%), în alte 11 raioane, ponderea variază între 80%-90%. Putem constata că populaţia rurală a R. Moldova este preponderent băştinaşă. Satul moldovenesc nu a fost unul atractiv pentru imigranţii alogeni care au preferat oraşele ca mediu de trai. Ucrainenii, cea de-a doua etnie, ca mărime, în structura populaţiei rurale, este localizată cel mai mult în raioanele de nord ale Republicii, în 8 raioane aceştia

constituind 10-26% (ponderea maximală fiind în raionul Ocnița – 26%) din totalul populației rurale. Celelalte etnii au o pondere neînsemnată, excepție făcând etnicii găgăuzi și bulgari din UTA Găgăuziă și raionul Taraclia. Raioanele din sudul țării au o structură etnică mai diversificată decât restul teritoriului.

Populația rurală este în cea mai mare parte, autohtonă, alogenii preferând orașele mari și mijlocii. Totuși, pe teritoriul Republicii, există un număr mare de localități cu populație mixtă. Din cele 1530 de localități rurale 222, (14,5%) au o populație mixtă, iar 117 sunt populate omogen de reprezentanții etniilor conlocuitoare: 75 sate cu populație majoritar ucraineană, 8 sate cu populație rusă, 22 – găgăuze, 10- bulgare și 2 sate de țigani (fig. 16).

Fig. 16. Localitățile mixte din punctul de vedere al structurii etnice în R. Moldova, 2004

Capitolul 5. Mobilitatea populației din spațiul rural al Republicii Moldova

5.1. Tipurile migrației rurale și particularitățile lor

Mobilitatea teritorială a populației reprezintă una din caracteristicile esențiale ale acesteia care, la etapa contemporană, după modul de desfășurare și influența pe care o are asupra dinamicii populației, precum și prin intensitatea ei, poate fi comparată cu mișcarea naturală. Cercetările fenomenului migrațional ne permite să concludem că migrația populației are un rol major în schimbarea structurii și numărului populației, inclusiv ale celei rurale. Dat fiind faptul că, în cadrul migrației interne, prevalează migrația pe direcția sat-oraș, mediul rural a suferit schimbări cantitative și calitative esențiale în timp, în sensul diminuării efectivului numeric și al transformărilor structurale. Urmărind evoluția migrației în timp, putem aprecia gradul de stabilitate al populației sau, eventual putem prevedea o situație socio-economică problematică.

Problematica mobilității populației în Republica Moldova, în general, și a celei din spațiul rural, în particular, este una complexă, fiind cauzată de un șir de factori și fenomene ce au avut loc în Republică. În ultimii ani, fenomenului migrațional i s-a acordat o atenție deosebită atât din partea specialiștilor și experților preocupați de această problemă, cât și din partea autorităților, societății civile. Acest interes major este cauzat de dimensiunea pe care a căpătat-o migrația ca fenomen în perioada de tranziție, îndeosebi prin intensificarea fluxurilor migrației externe, care a luat proporții alarmante și care, pe fondul unui declin natural al populației, a determinat o depopulare accentuată. Tot mai mulți experți sunt de părerea că continuarea manifestării fenomenelor demografice negative poate conduce la un colaps demografic ireversibil, având în vedere multitudinea problemelor demografice pe care le însumează cadrul demografic al populației Republicii Moldova.

Migrația populației rurale a cunoscut, practic, toate formele migrației, însă forma principală care a condus la distribuția regională a populației a fost migrația internă. Deși nu este o componentă a creșterii demografice înregistrată la nivel național, migrația internă constituie, totuși, o sursă importantă a distribuirii populației realizată la nivel

regional. Migrația internă a fost plasată în plan secund, dat fiind faptul că aceasta nu influențează numărul total al populației. Se știe, însă, că schimbul de populație dintre localitățile rurale și urbane ale Republicii au contribuit, în mare măsură, la distribuirea populației în teritoriu, influențând fenomenele demografice, socio-economice și de altă natură. În cadrul procesului migrațional, migrația internă a constituit principala formă de mișcare teritorială a populației Republicii în tot intervalul de timp analizat (cu excepția începutului anilor '90, tab. 27).

Tabelul 27

Raportul dintre migrația internă și externă în intervalul 1960-2006

Anii	Acte migratorii interne (total sosiți-plecați, mii persoane)	Acte migratorii externe (total sosiți-plecați, mii persoane)	Ponderea actelor migratorii interne din total (%)	Ponderea actelor migratorii externe din total (%)
1960	44,6	30,0	59,7	40,3
1970	51,2	29,5	63,4	36,6
1980	68,2	58,0	54,0	46,0
1990	82,0	112,5	42,0	58,0
1995	39,4	48,5	44,8	55,2
2000	77,4	10,4	88,0	12,0
2001	70,4	7,7	90,0	10,0
2002	75,0	7,0	90,5	9,5
2003	76,0	9,0	89,4	10,6
2004	89,5	8,9	91,0	9,0
2005	144,0	8,9	94,0	6,0
2006	70,9	6,2	92,0	8,0

Sursa: calculat în baza datelor Ministerului Dezvoltării Informaționale;
Migrația populației R. Moldova, Buletin Statistic, Chișinău 1997; www.statistica.md

Analiza raportului dintre actele migratorii interne și externe în intervalul 1960-2006 ne permite să formulăm câteva concluzii:

- Migrația internă a fost mult mai pronunțată decât cea externă, exceptând perioada 1990-1995, diferența cea mai mare înregistrându-se după anul 2000, când raportul dintre migrația internă și externă a crescut de la 7,3 la 15,6 ori în favoarea celei interne (aici, luându-se în considerare doar actele migratorii definitive, cu acordarea sau retragerea vizei de reședință), în comparație cu intervalul 1960-1980, când raportul dat nu depășea coeficientul 2.

- La începutul anilor '90, migrația externă a depășit-o pe cea internă, motivul constând în transformările care au avut loc în R. Moldova condiționate de dezmembrarea URSS, obținerea independenței statale, „deschiderea hotarelor” către exterior, ceea ce a determinat un flux migratoriu activ în exterior, în principal, migrând reprezentanții minorităților naționale ce locuiau pe teritoriul R. Moldova, dar fenomenul a fost accentuat și de repatrierea unui număr mare de conaționali din fostele republici unionale;
- Începând cu anul 2000, se atestă cel mai mare număr de migranți în interior, în anul 2005 a fost înregistrat numărul maximal exceptând perioada 1990-1995, de acte migratorii (acordare și/sau retragere a vizei de reședință), numărul celor ce și-au schimbat domiciliul în interior fiind de 144 mii persoane, aceștia fiind încadrați în 2 fluxuri - sosiți și plecați (78 822 sosiți și 65 123 plecați), asigurându-se un schimb permanent de populație, antrenând în acest sens atât localitățile urbane, cât și cele rurale.

Migrația populației, până în anii '90 ai secolului trecut, a evoluat într-un spațiu închis, desfășurându-se în limitele spațiului geografic al ex-URSS. Populația Republicii a fost antrenată în diverse lucrări de construcții de importanță unională, precum și la valorificarea teritoriilor din estul și nordul Federației Ruse, ale Kazahstanului și ale altor republici, populația rurală fiind antrenată în procesul migrațional, în special, în perioada repausului agricol. Totuși, mobilitatea populației rurale s-a manifestat cel mai intens în spațiul intern. Aceasta își găsește reflectare în structura populației urbane constituită preponderent din descendenți rurali.

Începând cu anii '90 ai sec. XX, odată cu “deschiderea hotarelor” spre vest, a crescut intensitatea migrației externe. Este adevărat că ponderea migrației definitive în exterior este, deocamdată, mică, deși există un număr foarte mare de emigranți ilegali care sunt în afara hotarelor de mai mulți ani, aceștia, însă, nu figurează în lista migranților externi datorită faptului că nu și-au retras viza de reședință (fig. 17).

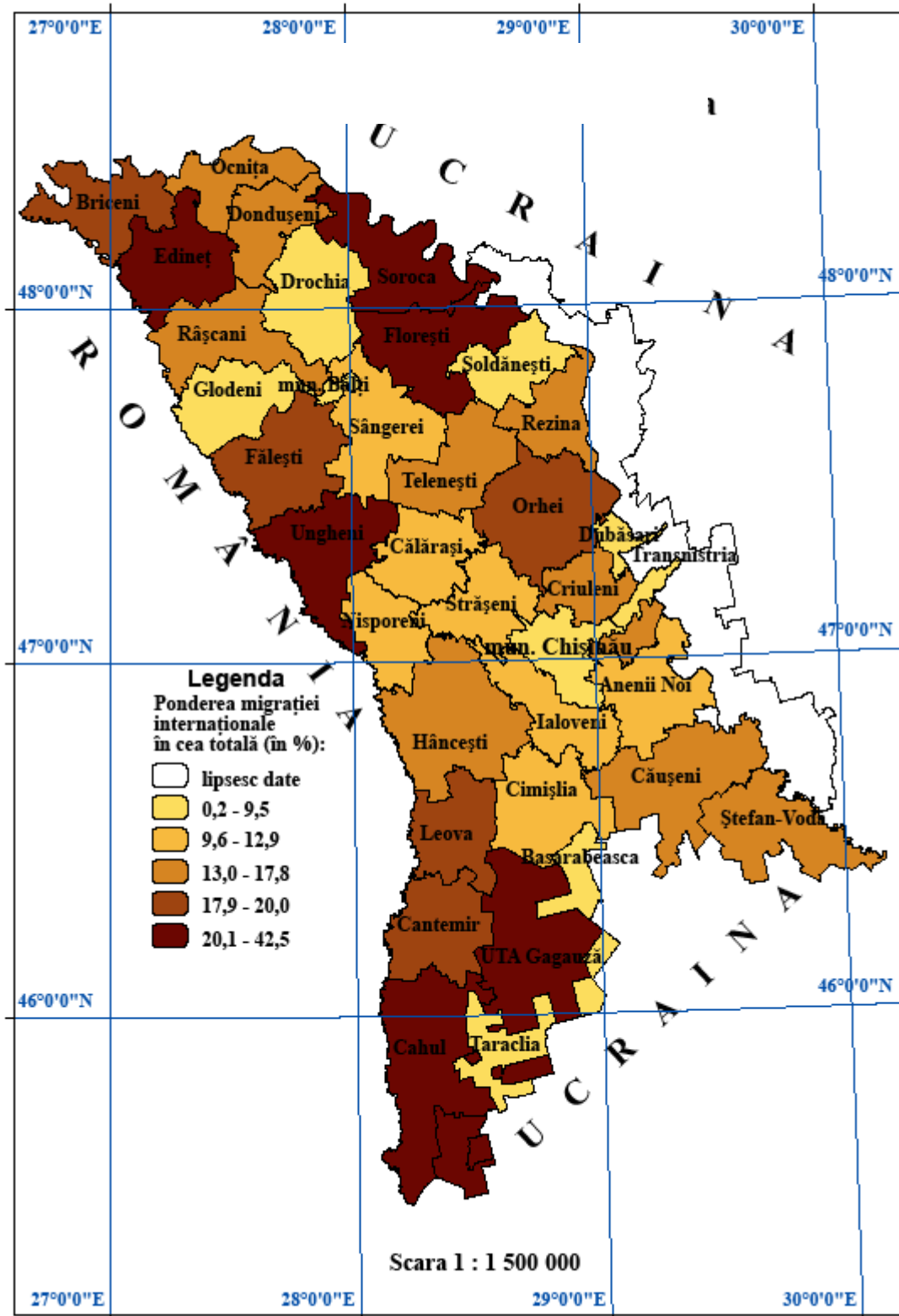

Fig. 17. Migrația externă a populației Republicii Moldova în profil teritorial (2004)

Deosebirile teritoriale în ponderea migrației externe sunt mai reprezentative în unele unități administrative din sudul și nordul Republicii, în care ponderea depășește 20%. Deosebirile regionale în ponderea migrației externe au explicații atât de ordin economic, cât și social. Ponderea mai mică a migranților în exterior din raioanele centrale și din zona periurbană a orașului Bălți se datorează gradului mai mare al migrației interne către aceste două orașe, care oferă mai multe oportunități populației raioanelor limitrofe.

Deosebirile regionale în R. Moldova, stat de dimensiuni mici, nu sunt atât de pronunțate, totuși, analiza datelor migrației în baza ultimului recensământ al populației din 2004, precum și a statisticii curente ne permite urmărirea evoluției transformărilor ce au avut loc în Republică, în plan migrațional, pe medii de trai, pe sexe și pe unități administrative. Astfel, cea mai mare parte a sporului migratoriu s-a constituit pe baza orașelor, acestea fiind principalele centre polarizatoare pentru populația Republicii în cadrul migrației interne. Orașele prezintă multiple oportunități, în plan social, economic, cultural, contrar satelor, care în perioada de tranziție, s-au distanțat și mai mult de orașe. Lipsa sau caracterul limitat al serviciilor sociale, calitatea nesatisfăcătoare a acestora, caracterul predominant al muncii agricole, lipsa infrastructurii educaționale, economice, culturale, sociale, informaționale și de altă natură au constituit motivul migrației populației rurale atât în interiorul țării, cât și în exterior. Deși, în perioada tranziției economice, hotarele statului au devenit mult mai transparente, deschiderea către exterior mult mai accentuată, o parte considerabilă a populației a migrat în interiorul țării, cea mai atractivă, în acest sens, fiind, evident, capitala. Deseori, migrația către orașele Republicii a constituit un punct de plecare către migrația în exterior.

În cadrul migrației interne, un rol important îl are schimbul de populații dintre cele două medii de trai distincte rural-urban, aceasta realizându-se pe câteva direcții distincte: sat-oraș, sat-sat, oraș-sat, evoluția migrației pe aceste direcții fiind diferită de la o etapă de dezvoltare la alta, având multiple explicații. Este foarte valoroasă reflectarea migrației interne prin semnalarea domiciliului stabil al populației (tab. 28).

Repartiția populației conform domiciliului stabil (1989)

Populația	Persoane	Locuiesc permanent la domiciliul stabil			
		De la naștere		Nu de la naștere	
		Persoane	%	persoane	%
Toată populația	4 335360	2 796438	64,5	1 538922	35,5
Populația urbană	202120	928011	45,9	1 092102	54,1
Populația rurală	2 315240	1 868427	80,7	446813	19,3

Sursa: prelucrare după datele recensământului din 1989.

Analiza datelor recensământului din 1989 atestă o mobilitate mai înaltă în cadrul populației urbane. Peste 50% din populația urbană a avut măcar o dată statutul de migrant, ceea ce confirmă faptul că populația urbană s-a format, în cea mai mare parte în urma migrației interne și externe. În medie, pe Republică, fiecare a cincea persoană a efectuat un act migratoriu sau a schimbat domiciliul. Acest fapt confirmă rolul migrației interne în distribuirea populației pe medii. O altă concluzie ce reiese din analiza datelor este că mobilitatea rurală e de 2-3 ori mai scăzută, în comparație cu mobilitatea teritorială urbană. Comparând datele ultimelor două recensăminte, constatăm o creștere a ponderii populației care și-a schimbat cel puțin o dată locul de trai (tab. 29).

Repartiția populației conform domiciliului stabil (2004)

Populația	Persoane	Locuiesc permanent la domiciliul stabil			
		De la naștere		Nu de la naștere	
		Persoane	%	persoane	%
Toată populația	3 383332	2 479583	73,3	903749	26,7
Populația urbană	1 305 655	723575	55,4	582082	44,6
Populația rurală	2 077 677	1756008	84,5	321669	15,5

Sursa: calculat în baza datelor recensământului din 2004.

Deosebirea dintre populația urbană, care și-a schimbat locul de trai în intervalul dintre cele două recensăminte este de circa trei ori mai mare față de cea rurală, explicația constând în diminuarea potențialului migratoriu din mediul rural.

Distribuția populației stabile a Republicii Moldova după domiciliul actual relevă că 2479,6 mii persoane (73,3%) locuiau în localitatea de recensare de la naștere. Situația

este diferită pentru cele două medii de trai. În mediul urban, în localitatea de recensare, locuiau de la naștere 55,4% din populație, ceea ce înseamnă că, practic, fiecare al doilea locuitor al orașelor R. Moldova are statutul de migrant, provenind ca rezultat al migrației interne sau externe. În mediul rural, ponderea populației stabile care locuiește de la naștere în localitatea de recensare este de 84,5%, diferența de 29,1% puncte procentuale față de oraș ne demonstrează caracterul sedentar mult mai accentuat al populației rurale. Satele au fost întotdeauna donatoare de populație, contrar orașelor care au recepționat populație, migrația în sens invers având un caracter sporadic și nesemnificativ din punct de vedere numeric. În intervalul dintre cele două recensăminte, intensitatea migrației interne s-a diminuat, fapt explicat și prin caracterul de tranziție al economiei, care s-a manifestat printr-o stagnare atât pe plan economic, cât și social.

Din rândul populației stabile, 903,7mii persoane (26,6) și-au schimbat domiciliul cel puțin o dată în viață, plasându-se, astfel, în categoria de migrant. Locuitorii urbelenor se caracterizează printr-o mobilitate mai mare, 44,6 % dintre locuitorii orașelor și-au schimbat cel puțin o dată domiciliul, față de numai 15,5% dintre locuitorii satelor. Din rândul acestora, marea majoritate - 723,0 mii persoane (80%) - sunt locuitorii din interiorul țării, constituind migrația internă, iar 180,3 mii persoane (20%) au sosit în diferite perioade din alte state pentru a se stabili cu domiciliul în R. Moldova, constituind migrația externă (tab. 30).

Tabelul 30

Populația totală migrată după domiciliul stabil

	Migrația totală		Migrația internă		Migrația externă	
	persoane	%	persoane	%	persoane	%
Total	903 749	100	723 000	80	180 300	20
Sub 2 ani	94 427	100	89 300	94,5	5127	4,5
2-5 ani	116 393	100	108 101	92,8	8292	7,2
6-9ani	69 451	100	61 467	88,5	7 984	11,5
10+	614 404	100	456 534	74,3	157 870	25,7

Sursa: calculat în baza datelor Recensământului populației din 2004.

Analiza informației cu privire la migrația populației în baza datelor ultimului recensământ ne permite să concluzionăm următoarele:

- Migrația internă a avut o intensitate mai mare în toată perioada de referință, fiind de circa 4 ori mai mare decât cea externă, însă, acest raport s-a modificat diferit în timp și spațiu. Numărul persoanelor care și-au schimbat domiciliul în intervalul de timp de peste 10 ani este cel mai numeros, acest fapt nu ne permite să credem că, actualmente, populația se caracterizează printr-un grad mai înalt de stabilitate, schimbarea locului de trai în interior sau exterior fiind o opțiune pentru un număr mare de familii și persoane. Astfel, în doar ultimii doi ani, și-au schimbat domiciliul permanent circa 95 000 persoane;

- În ceea ce privește imigrația, aceasta a scăzut foarte mult în ultimii doi ani, în Republică, stabilindu-se cu traiul doar 5127 persoane. R. Moldova nu mai este atractivă ca altădată, nivelul dezvoltării socio-economice fiind inferior statelor vecine.

Un indicator important, ce permite aprecierea fenomenului migrațional, îl reprezintă *intensitatea migrației*, care constituie indicele general de analiză demografică ce caracterizează ritmul de desfășurare al migrațiilor rurale. În plan intern, migrațiile rurale au avut o intensitate mai mare, față de cea externă în tot intervalul de timp analizat (tab. 30).

Tabelul 30

Intensitatea migrațiilor rurale în perioada 1960-2005

Perioada	Migrația rurală internă		Migrația rurală externă	
	În % față de populația rurală	În % față de populația totală	În % față de populația rurală	În % față de populația totală
1960-1965	10,1	7,5	8,6	6,4
1966-1970	10,0	7,1	5,6	3,9
1971-1975	12,7	8,3	5,9	3,8
1976-1980	14,1	8,8	6,2	3,8
1981-1985	17,2	9,9	10,6	6,1
1986-1990	26,9	14,4	14,0	7,9
1991-1995	10,6	6,5	6,4	2,1
1996-2000	9,6	5,2	4,9	2,0
2001-2005	6,7	5,0	4,7	1,9

Sursa: adaptare după V. Sainsus „Migrațiile populației rurale a populației R. Moldova, 2006

Intensitatea migrațiilor interne și externe a fost apropiată doar în intervalul 1960-1965, după care migrațiile interne au avut o evoluție în continuă ascensiune până în anii '90, perioadă ce coincide cu industrializarea și urbanizarea masivă, care a atras forța de muncă, în special din mediul rural.

5.2. Direcțiile migrației interne și factorii care o generează

Schimbul de populație dintre cele două medii de trai s-a realizat pe câteva direcții: sat-oraș, sat-sat și oraș-sat. Prima direcție a fost întotdeauna cea mai activă, orașele fiind centre polarizatoare pentru populația rurală, iar satele furnizoare permanente de populație (tab. 31).

Tabelul 31

Repartiția migranților interni pe medii de trai

	2000				2005				2006			
	Nr. de sosiri	%	Nr. de plecări	%	Nr. de sosiri	%	Nr. de plecări	%	Nr. de sosiri	%	Nr. de plecări	%
Total pe Republică	39669	100	37775	100	78822	100	65121	100	70954	100	41176	100
din care:												
urban	31431	79,2	29323	78,0	22246	72,0	41831	64,0	49099	69,0	24708	60,0
rural	8238	20,8	8452	22,0	56576	28,0	23290	36,0	21855	31,0	16468	40,0
mun. Chișinău	21060	53,1	17327	45,9	17327	22,0	21636	33,0	26366	37,2	11229	27,3
mun. Bălți	2364	6,0	2770	7,3	2770	3,5	3596	5,5	4718	6,6	1984	4,8

Sursa: calculat în baza datelor Departamentului Tehnologii Informaționale, tabela MG-03 pentru anii 2000, 2005, 2006.

Astfel, în anii de referință analizați, dar care reflectă tendințele din ultimii ani, migrația internă urbană depășește cu mult migrația rurală, atât la capitolul sosiți cât și plecați (tab. 31).

Orașul Chișinău reprezintă centrul cu cea mai mare intensitate a migrației persoanelor ce și-au schimbat domiciliul. În anul 2000, ponderea persoanelor ce și-au schimbat domiciliul în capitală a fost de circa 1/2 din totalul persoanelor ce și-au schimbat domiciliul în Republică. Schimbarea masivă a domiciliului în orașe se datorează ritmurilor înalte ale construcțiilor de locuințe în capitală, care întrece cu mult

media pe Republică, dar și transferurilor bănești de peste hotare, care, în mare parte, au creat decalajul mare existent între capitală și restul orașelor.

Mobilitatea populației, manifestată în diferite etape ale ciclului de viață are numeroase explicații și interpretări. Dată fiind lipsa informației referitoare la motivele acestora, putem presupune că populația, în schimbarea locului de trai, este ghidată de un șir de cauze, printre care cităm: munca, studiile, căsătoriile, pensionarea etc. Munca și studiile sunt cauzele principale ale migrației interne pe direcția sat-oraș, în timp ce căsătoriile și munca sunt cauzele principale ale direcției sat-sat, oraș-sat.

Direcția de migrare sat-oraș este mult mai accentuată, pe plan intern, decât pe plan extern, ei revenindu-i 55% din volumul migranților, iar în plan extern numai 34% (Sainsus V., 2006). Concomitent, putem constata o scădere a ponderii migrației sat-oraș în ultimul timp. Cauza constă în reducerea numărului potențialilor migranți din mediul rural. Rolul acestei direcții migraționiste a fost considerabilă în formarea populației urbane. Numai în anii 1969-1970, din mediul rural, au migrat în orașe peste 60 mii de persoane. Analiza acestui segment al migrației a confirmat migrația pe trepte a populației rurale spre orașe. Cea mai mare parte a migranților, mai întâi se strămută cu traiul în orașele mici (temporar), apoi procesul de migrație continuă cu cea de-a doua treaptă a acesteia, în care populația tindea să se stabilească în orașele mai mari, acomodându-se la ritmul și modul de viață urban. Migrarea populației rurale este și va fi izvorul principal de creștere a populației urbane în R. Moldova. Nu pot fi trecute cu vederea nici aspectele negative ale acestei migrații asupra satului. Plecarea masivă a forței de muncă din sate a înrăutățit structura demografică a acestora, creând dezechilibre demografice, diminuând capacitatea de reproducere și dezvoltare a lor.

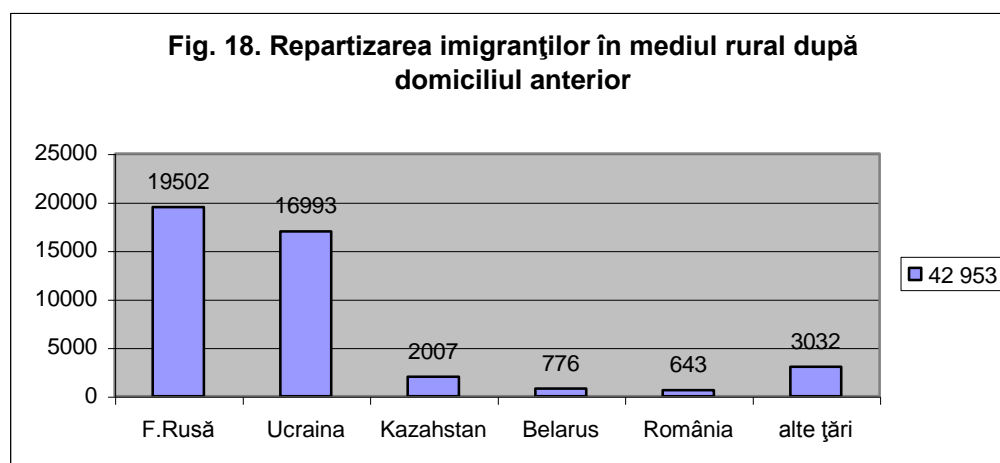
Direcția oraș-sat constituie a altă direcție a migrației interne. Este a doua, ca importanță, direcție de migrație în plan intern. Această direcție este inferioară numeric direcției de migrare sat-oraș. Fluxul migrațional intern pe direcția oraș-sat a avut o intensitate mult mai mică decât direcția sat-oraș, excepție fiind perioada 1990-1995, când a avut loc împrăștierea țăranilor cu pământ, fapt ce a determinat o parte a

populației urbane să-și schimbe locul de trai, fenomenul accentuându-se pe fondul crizei economice acute care s-a resimțit cel mai mult în orașele mici, acestea înregistrând cel mai mare sold negativ al migrației interne.

Direcția de migrație *sat-sat* are o evoluție specifică. Această direcție, pe de o parte, reflectă schimbări ale populației rurale în plan spațial, pe de altă parte, schimbări în distribuția populației, în funcție de structura demografică, ca rezultat al antrenării, în procesul migratoriu, a populației tinere. Migrația sat-sat contribuie la formarea și conturarea satelor „îmbătrânite demografic” și a satelor „tinere demografic”. De regulă, „satele tinere”, din punct de vedere al structurii demografice, sunt cele din apropierea orașelor și satelor mari. Majoritatea lor sunt situate în raza de până la 30 km în jurul orașului Chișinău și 15-20 km în jurul celorlalte orașe mari. Cu toate acestea, migrația pe direcția sat-sat în plan intern a fost puțin relevantă, ea constituind mai puțin de 1/5 din totalul migranților.

5.3. Migrația internă pe medii și sexe

Cât privește structura imigranților care s-au stabilit cu traiul în mediul rural al R. Moldova, aceasta este alcătuită, în cea mai mare parte, din conaționali care s-au repatriat din statele ex-URSS (fig. 18).

Sursa: prelucrare după datele Recensământului populației din 2004, vol. 2, Chișinău, 2006.

Datele prezentate ne permit să conchidem că:

cea mai mare parte a populației venite din exterior, în mediul rural, provine din țările ex-URSS (91%). Aceștia s-au stabilit cu traiul în satele Republicii Moldova, în cea mai mare parte, până în anii '90 ai secolului trecut. Cea mai mare parte dintre ei sunt descendenții băștinași care au emigrat sau au fost deportați, în perioada sovietică, în republicile ex-URSS, iar după obținerea independenței, o parte s-au repatriat în localitățile de origine. Din numărul total al imigranților de 180 255, în mediul rural, s-au stabilit cu traiul doar 42 953 sau 23,8%.

Este evident faptul că, cu cât localitățile sunt mai aproape de centrele urbane, cu atât legăturile migraționiste vor fi mai intense. În același timp, pentru fiecare localitate rurală, orașul apropiat va constitui un centru de polarizare a migrațiilor rurale. În Republică, cel mai important centru urban pentru toate localitățile rurale îl constituie orașul Chișinău, iar în plan regional orașul Bălți - pentru așezările rurale din Regiunea de Nord și orașul Cahul - pentru așezările rurale din Regiunea de Sud, Tighina și Tiraspol - pentru așezările rurale din Regiunile de Est și Sud-Est. Populația urbană crește pe baza migrației populației rurale. În intervalul dintre ultimele două recensăminte, creșterea populației urbane s-a produs în baza fluxului de migranți de proveniență rurală în proporție de 55-57%. Legăturile migraționiste ale satelor cu orașele sunt efectuate prin intermediul celor sosiți și plecați (tab. 32).

Pornind de la datele tabelului, putem identifica anumite legături ale legăturilor migraționiste rurale. Capitala antrenează cea mai mare parte a populației rurale migrate sau fiecare al doilea cetățean ce pleacă din așezările rurale se îndreaptă spre capitală, aceasta fiind urmată de municipiul Bălți. Celelalte orașe mari nu au o pondere însemnată în atragerea migranților în plan republican.

Schimbul de populație în profil teritorial a avut o intensitate diferită, orașele mari fiind cele mai atractive pentru populația Republicii în cadrul migrației interne. Mobilitatea teritorială în interiorul țării a fost condiționată de mai mulți factori: importanța economică a centrului urban, mărimea demografică a așezărilor umane, rolul economic, administrativ, cultural, social al acestora etc.

Municipiul Chişinău este principalul centru polarizator al populaţiei Republicii cu o pondere de 50,1% din totalul migranţilor, fiind cel mai atractiv centru pentru majoritatea unităţilor teritorial-administrative (exceptând raioanele Glodeni şi Sângerei) în ceea ce priveşte destinaţia migranţilor în interior (tab. 32).

Tabelul 32

Comportamentul migraţional al populaţiei cu oraşele şi centrele administrative ale R. Moldova

Nr. crt.	Unităţile teritorial-administrative	Schimbul de populaţie cu oraşele şi centrele raionale						Ponderea migranţilor din total (%)
		I centru	Pondere din total (%)	II centru	Pondere a din total (%)	Celelalte centre urbane	Migraţia intraraională	
1.	Total Mun. Chişinău	Ialoveni	12,8	Anenii Noi	8,4	71,6	7,2	100 48,2
2.	Mun. Bălţi	Chişinău	50,2	Făleşti	6,0	59,6	3,4	7,1
3.	Anenii Noi	Chişinău	66,0	Ştefan-Vodă	2,8	19,4	11,8	1,6
4.	Basarabeasca	Chişinău	59,0	U.T.A. Găgăuzia	7,0	29,5	4,5	0,5
5.	Briceni	Chişinău	49,0	Bălţi	10,0	21,0	20,0	1,1
6.	Cahul	Chişinău	36,0	U.T.A. Găgăuzia	3,9	17,6	42,5	3,8
7.	Cantemir	Chişinău	33,0	Cahul	25,0	24,0	18,0	1,0
8.	Călăraşi	Chişinău	61,0	Ungheni	4,4	22,6	12,0	1,1
9.	Căuşeni	Chişinău	59,2	Ştefan-Vodă	3,6	21,2	16,0	1,3
10.	Cimişlia	Chişinău	62,0	Basarab.	3,4	25,0	9,6	0,6
11.	Criuleni	Chişinău	61,7	Străşeni	3,1	19,9	15,3	1,7
12.	Donduşeni	Chişinău	37,8	Bălţi	14,4	30,0	17,8	1,0
13.	Drochia	Chişinău	44,2	Bălţi	26,4	23,2	6,2	0,9
14.	Dubăsari	Chişinău	65,0	Criuleni	12,7	18,1	4,2	0,7
15.	Edineţ	Chişinău	43,0	Bălţi	13,0	20,6	23,4	1,5
16.	Făleşti	Chişinău	33,0	Bălţi	27,7	21,3	18,0	1,3
17.	Floreşti	Chişinău	39,0	Bălţi	17,0	25,2	25,2	2,4
18.	Glodeni	Bălţi	38,7	Chişinău	31,7	21,9	7,7	0,6
19.	Hânceşti	Chişinău	62,6	Ialoveni	4,4	20,0	13,0	1,6
20.	Ialoveni	Chişinău	66,5	Străşeni	2,8	20,2	10,5	2,4
21.	Leova	Chişinău	51,4	Cahul	8,2	21,7	18,7	1,2
22.	Nisporeni	Chişinău	60,7	Ungheni	7,9	20,5	10,9	0,7
23.	Ocnia	Chişinău	42,3	Bălţi	15,0	27,8	14,9	0,7
24.	Orhei	Chişinău	58,9	Criuleni	2,6	19,5	19,0	2,6
25.	Rezina	Chişinău	54,3	Şoldăneşti	6,3	26,3	13,1	0,8
26.	Râşcani	Chişinău	36,1	Bălţi	29,3	20,2	14,4	0,9
27.	Sângerei	Bălţi	36,6	Chişinău	32,7	20,8	9,9	1,0

28.	Soroca	Chişinău	46,6	Bălţi	7,9	25,5	20,0	2,0
29.	Străşeni	Chişinău	65,7	Călăraşi	3,7	20,4	10,2	1,7
30.	Şoldăneşti	Chişinău	51,0	Floreşti	10,9	28,9	9,2	0,6
31.	Ştefan Vodă	Chişinău	59,1	Căuseni	6,4	17,7	16,8	0,6
32.	Taraclia	Chişinău	46,6	Cahul	19,3	25,7	8,4	0,5
33.	Teleneshti	Chişinău	53,2	Bălţi	5,2	26,8	14,8	0,9
34.	Ungheni	Chişinău	51,2	Bălţi	4,5	21,6	22,7	2,3
35.	U.T.A. Găgăuzia	Chişinău	43,6	Cahul	14,0	12,9	26,8	2,0

Sursa: prelucrare în baza datelor „Recensământului populaţiei din 2004”, vol. II, p. 70-71.

Oraşul Chişinău întrece cu mult celelalte oraşe privind „colectarea migranţilor”, ponderea capitalei depăşeşte 50% din totalul migranţilor interni. Celelalte centre urbane sunt mai puţin atractive. Municipiul Bălţi, al doilea centru urban ca importanţă, are o pondere de doar 7,1% din migranţii recepţionaţi. Oraşul Bălţi deţine prioritatea în atragerea migranţilor din Regiunea de Nord a Republicii şi doar pentru două raioane administrative este centrul principal al destinaţiei migranţilor (Glodeni 38,7% şi Sângerei 36,6%), diminuându-se, din acest punct de vedere, rolul de capitală a nordului Republicii (tab. 33). Alte şapte unităţi teritorial-administrative (în principal, prin centrul raional al acestora) au atras între 2-4% din totalul migranţilor interni: Cahul – 3,8%, Orhei – 2,6%, Ialoveni şi Floreşti cu câte 2,4% fiecare, Ungheni – 2,3%, Soroca, şi UTA Găgăuzia cu câte 2,0% fiecare, în intervalul de timp analizat, dar care reflectă tendinţa generală existentă, plasând oraşele şi centrele raionale în ierarhia atractivităţii migraţionale. Celelalte raioane nu au depăşit 2% din totalul migranţilor interni, cele mai puţin atractive, în acest sens, fiind raioanele Basarabeasca, Cimişlia, Glodeni, Şoldăneşti şi Taraclia cu doar 0,5-0,6 % dintre migranţii interni.

În perioada de tranziţie, prin care trece Republica, nu s-a reuşit dezvoltarea unor centre regionale atractive pentru populaţia ei, lipsa unor politici de dezvoltare regională au dus la aprofundarea disparităţilor teritoriale, fapt confirmat şi de concentrarea excesivă a populaţiei în capitală (21%), plasând capitala într-o zonă de risc demografic. Populaţia în municipiile Chişinău şi Bălţi s-a format, în mare parte, datorită migraţiei atât interne cât şi externe. Astfel, în municipiul Chişinău, populaţia venită constituie 50,1%, iar în Bălţi 49,2%. Dintre alte centre administrative, ponderea cea mai mare a

populației venite revine orașelor Dondușeni, Florești, Anenii Noi, Cahul, Edineț și Basarabeasca cu peste 1/4 din populație. La polul opus, se află orașele și orașele Cimișlia, Ștefan-Vodă, Comrat, Vulcănești cu indicatori mult sub media republicană. Explicația ar consta în poziția intermediară pe care o au aceste orașe printre alte centre urbane, iar pentru U.T.A. Găgăuzia este caracteristică o mobilitate mai redusă ținându-se cont de particularitatea modului de trai al găgăuzilor.

Există diferențieri regionale în ceea ce privește migrația interraională, aceasta variind între 4,5 – 42,5% din totalul migranților interni. Astfel, ponderile cele mai mari, în cadrul migrației intraraionale, le dețin unitățile teritorial-administrative Cahul (42,5%), UTA Găgăuzia (26,8%), Florești (25,2%), Edineț (23,4%), Ungheni (22,7%), Soroca și Briceni (câte 20% fiecare). Migrația intraraională intensă, în aceste unități administrative, se datorează faptului că aceste centre raionale au un rating mai înalt al mediului de afaceri confirmat de studiile competitivității urbane naționale, dar și statutul de centru județean, pe care l-au avut unele centre în intervalul 1998-2001. La polul opus, sunt situate unitățile administrative Dubăsari (4,2%), Basarabeasca (4,5%), Glodeni (6,2%), Sângerei (9,9%), cota mică a migrației către aceste centre s-a diminuat mult prin pierderea funcțiilor economice, educaționale, sociale în perioada de tranziție.

Pentru majoritatea unităților teritorial-administrative, ponderea primelor două centre în schimbul migranților depășește 60%, acest fapt datorându-se, în mare parte, ponderii considerabile care revine capitalei în cadrul migrației interne totale. Doar câteva unități administrative au o pondere a migranților mai diversificată, din punctul de vedere al destinației acestora, ponderea către alte centre urbane decât în primele două clasate fiind mai mare în raioanele Dondușeni (30%), Șoldănești (28,9%), Ocnița (27,8%), Basarabeasca (29,5%). Aceasta situație se explica, probabil, prin gradul de izolare mai mare a acestor centre față de capitală și de orașul Bălți, precum și prin creșterea atractivității altor centre regionale de importanță republicană.

Cât privesc tendințele migrației pe sexe și medii de trai, ele au rămas aceleași în timp: populația urbană, în toate timpurile, a avut o intensitate a migrației mai mare, precum și femeile se caracterizează printr-o mobilitate mai mare (tab. 33).

Tabelul 33

Migrația internă a populației R. Moldova pe sexe și medii

	Total persoane	% din total	Raportul dintre migranți pe sexe și medii de trai (%)			
			urban	rural	masculin	feminin
Total migranți, din care:	903 749	100,0	64,5	35,5	42,2	57,8
Migrația internă	723 494	79,9	61,2	42,9	42,9	57,1
Migrația externă	180 255	20,1	38,8	40,5	40,5	59,5

Sursa: calculat în baza datelor recensământului populației din 2004.

Cu toate că fenomenele de urbanizare și industrializare au constituit factorul principal al migrației interne, un rol important în schimbarea domiciliului printre femei, l-au avut căsătoriile, știut fiind faptul că femeile își urmează bărbații. Industrializarea a atras după sine un număr mare al forței de muncă, în special, dezvoltarea industriei grele din perioada sovietică a atras populația masculină în orașe, iar industria ușoară pe cea feminină. Astfel, probabil, poate fi explicată ponderea mai mare a migranților-bărbați în orașele Chișinău, Bălți, Soroca, Ungheni, care dețin o pondere a migranților-bărbați peste media republicană, având o pondere mai mare a populației ocupate în sectorul secundar al economiei și-n special în ramurile industriei grele.

Există mari deosebiri pe sexe și medii în ceea ce privește ponderea persoanelor care și-au schimbat domiciliul măcar o dată în viață. Astfel, decalajul dintre bărbații din mediul urban, care și-au schimbat domiciliul, față de ei din mediul rural este de 30 puncte procentuale (p.p.). Același decalaj este și între femeile din mediul urban, față de cele din mediul rural, aceste diferențe s-au acumulat în timp, cu o intensitate diferită, fiind condiționate de un șir de factori obiectivi și subiectivi.

O altă analiză ce vizează ponderea populației masculine și feminine migrate atestă faptul că, în toate unitățile teritorial-administrative, ponderea femeilor ce și-au schimbat domiciliul este mai mare decât cea a bărbaților. Unitățile administrative Călărași,

Telenești, Nisporeni, UTA Găgăuzia au cea mai mare pondere în acest sens (peste 60%), celorlalte raioane și municipii revenindu-le o pondere ce variază între 56-60% din totalul migranților din rândurile subpopulației feminine (tab. 34).

Tabelul 32

Ponderea populației stabilite cu traiul în rezultatul migrației, pe sexe, 2004

Nr. crt.	Denumirea unităților teritorial-administrative	Ponderea populației venite (%)	Dintre care:			
			masculin urban (%)	feminin urban (%)	masculin rural (%)	feminin rural (%)
1.	Anenii Noi	24,8	42,8	57,2	42,9	57,1
2.	Basarabasca	23,8	43,6	56,4	37,1	62,9
3.	Briceni	17,4	45,2	54,8	54,8	36,8
4.	Cahul	23,9	42,5	57,5	34,9	65,1
5.	Cantemir	18,1	45,0	55,0	36,5	63,5
6.	Călărași	16,0	41,6	58,4	35,1	64,9
7.	Căușeni	19,7	43,5	56,5	40,6	59,4
8.	Cimișlia	14,3	49,9	50,1	51,0	49,0
9.	Criuleni	20,2	45,8	54,2	36,9	63,1
10.	Dondușeni	25,9	43,0	57,0	40,0	60,0
11.	Drochia	15,3	44,8	55,2	38,8	61,2
12.	Dubăsari	14,9	-	-	41,8	58,2
13.	Edineț	24,2	44,4	55,6	36,0	64,0
14.	Fălești	21,1	44,0	56,0	39,4	60,6
15.	Florești	23,9	44,8	55,2	39,0	61,0
16.	Glodeni	17,4	43,3	56,7	36,8	63,2
17.	Hâncești	12,9	41,0	59,0	37,2	62,8
18.	Ialoveni	18,1	46,8	43,2	42,8	57,2
19.	Leova	22,2	48,3	51,7	38,6	61,4
20.	Nisporeni	16,2	43,0	57,0	36,6	63,4
21.	Ocnița	23,6	43,9	56,1	41,6	58,4
22.	Orhei	20,9	40,9	59,1	45,2	54,8
23.	Rezina	21,9	48,8	51,2	40,0	60,0
24.	Râșcani	16,0	44,3	55,7	36,4	63,6
25.	Sângerei	18,0	42,7	57,3	40,8	59,2
26.	Soroca	23,4	48,5	51,5	38,7	61,3
27.	Strășeni	17,7	45,0	55,0	41,2	58,8
28.	Șoldănești	18,2	43,8	56,2	38,6	61,4
29.	Ștefan-Vodă	14,2	44,6	55,4	38,4	61,6
30.	Taraclia	20,6	41,2	59,8	37,9	62,1
31.	Telenești	15,6	42,8	57,2	35,9	64,1
32.	Ungheni	20,4	45,3	54,7	39,3	61,7
33.	U.T.A. Găgăuzia	14,4	39,0	61,0	34,6	65,4
	Mun. Chișinău	50,1	48,3	56,2	47,3	52,7
	Mun. Bălți	49,2	42,6	57,4	43,4	56,6
	Total	26,7	43,7	56,3	43,4	56,6

Sursa: calculat în baza datelor Recensământului populației din 2004

În ambele medii de trai populația feminină are o pondere mai mare în ceea ce privește schimbarea locului de trai, în mediul rural, această diferență fiind mai mare

constituind 20 p.p., comparativ cu orașul - 2,6 p.p. Diferența pare a fi logică, dacă ținem cont de particularitățile modului de trai al populației rurale.

Capitolul VI. Modul de trai al populației din mediul rural al Republicii Moldova

6.1. Definirea conceptului mod de trai rural

Modul de trai este un concept ce ține de viața populației, manifestat în diferite condiții și medii de trai, cel rural fiind unul dintre ele. Studiul modului de trai ține de domeniul socialului, geografia umană fiind una dintre disciplinele preocupate mai recent de această problemă.

Studiile de geografie umană, în Republica Moldova, s-au limitat până nu demult la aspectele economice ale vieții umane. În mod intenționat, s-a neglijat latura spirituală a acesteia și dreptul indivizilor la libera alegere, pe planul opțiunilor, al deciziilor și al inițiativelor. Modul în care indivizii receptează realitatea social-politică în permanenta evoluție, modul în care indivizii răspund diferențiat la stimuli sau la situații neașteptate, în funcție de statutul social, profesional, etnic, mediu de trai, vârstă etc., modul în care membrii societății se adaptează la noile condiții prin comportamentul familial, reproductiv, consumerist etc., sunt doar câteva întrebări ce stau în fața geografiei umane.

Populația reprezintă elementul esențial al dezvoltării teritoriale, iar problematica socială este una de interes major pentru mai multe domenii de cercetare. Aspectul social este relevat, tot mai frecvent, în concepția fundamentală a geografiei umane. În evoluția sa, componenta socială este influențată nu numai de factorii de natură economică, dar și de mentalitate, tradiții și stereotipuri socio-economice, experiența acumulată în timp, sistemul de localități, de modul său de trai. Abordarea sintetică, interdisciplinară, cu pronunțate trăsături calitative și cantitative ale fenomenelor sociale în profil regional, printre care se înscrie și modul de trai, reprezintă o necesitate obiectivă, o condiție esențială a dezvoltării durabile.

Modul de trai al populației, în general, și cel al populației rurale, în particular, reprezintă un concept ce definește *identitatea socio-culturală, socio-economică a unui*

grup social care are o spațialitate concretă. În linii mari, modul de trai reprezintă o caracteristică generalizatoare a vieții populației unui teritoriu, constituind ansamblul activităților, al opțiunilor materiale și spirituale perpetuate de-a lungul timpului și considerate definatorii pentru identitatea lor. În plus, funcționalitatea unei societăți este rezultatul atitudinilor, opțiunilor, al comportamentelor individuale și colective, al stereotipurilor de percepere a realității. Deciziile, acțiunile, comportamentele populației în spațiu nu sunt aleatorii, ele fiind influențate de sistemul de valori, opinii, atitudini, preferințe. Modul de trai al populației reprezintă un indicator al dezvoltării sociale. Modificările calitative ale componentelor modului de trai ne vorbesc despre direcția socială și teritorială de dezvoltare, fapt pentru care, monitorizarea componentelor modului de trai reprezintă o necesitate obiectivă, o condiție esențială a dezvoltării durabile, precum și consolidarea culturii și identității proprii, modul de trai fiind o parte integrantă a acestora. Aceasta este cu atât mai important în prezent, în epoca globalizării, când statele naționale devin tot mai vulnerabile în fața difuziei inovaționale socio-culturale, care conduc la pierderea propriei identități.

Modul de trai este, în primul rând, un tip specific de viață, constituit obiectiv în interiorul unei societăți, grup de oameni, colectivități etc. Acesta se fixează în anumite standarde, norme de comportament, stereotipuri. Modul de trai este un fenomen social multilateral și multiaspectual care ține de anumite colectivități umane. În realitate, nu există decât modul de trai al indivizilor, pe când cel al colectivităților social-teritoriale reprezintă înfățișarea abstractă a trăsăturilor comune ale activităților și opțiunilor populației, întărite în conștiința socială. La rândul său, modul de trai individual este de origine social-teritorială, întrucât viața lor este legată de aceste colectivități.

Conceptul mod de trai cuprinde valori atât de diverse, încât este dificil de sintetizat într-un singur concept/definiție. Există mai multe interpretări ale modului de trai, conținutul lor variind în dependență de timpul, locul și tipul colectivităților/societăților umane luate în considerare. Diverși autori tratează din diferite puncte de vedere esența conceptului mod de trai, evidențiind, de regulă, o componentă

sau alta a vieții, ca fiind determinantă pentru celelalte. Astfel, R. Kabo, reprezentant al școlii ruse, unul dintre primii autori care a definit *modul de trai* sub aspect socio-geografic, scria „modul de trai include nu numai faptul cum trăiesc oamenii, cum obțin mijloace pentru viață, dar și mișcarea lor, scopul și mijloacele pe care le folosesc, repartizarea lor teritorială, crearea orașelor și satelor, locuințelor, caracterul alimentației etc.” (Kabo, 1947). Mai multe interpretări ale conceptului au la bază comportamentul spațial ce determină viața populației. Astfel, M. Ielenicz, definește modul de trai ca „o legătură între condițiile de mediu și comportamentul uman, reprezentat prin tradiții, obiceiuri, structuri sociale, economice și psihologice, reflectând, în particular, clasa socială căreia îi aparține individul, vârsta și personalitatea” (M. Ielenicz, 2002). Modul de trai este privit și ca o formă de identitate social-economică a unui grup social, cu sfera de cuprindere mai amplă decât nivelul de trai, deoarece, pe lângă natura activităților care asigură existența economico-materială, mai include și timpul liber și sociabilitatea, având conotația prezenței calitative și evidențiind tendința de a pune modul de trai în acord cu nivelul de trai și de a menține o anumită coerență între ele (V. Cucu, 2002).

Definirea modului de trai de către specialiști din diverse domenii au rolul de a îmbogăți registrul de accepții ale conceptului. În opinia noastră, viziunea asupra acestui concept trebuie să fie complexă, multiaspectuală, integratoare. În acest context, ni se pare oportună definiția „*modul de trai reprezintă o categorie-sociogeografică ce exprimă legăturile stabilite între condițiile de mediu și comportamentul uman, fiind influențat de o complexitate de factori, ce determină activitățile economice și cele din afara lor, exprimate prin creația materială și spirituală, ca parte componentă a vieții lor*” (Hachi, 2005). În unanimitate, se recunoaște că modul de trai este indicatorul cel mai generalizator al vieții umane, spațiul geografic aducându-și contribuția în perceperea conceptului ca structură integratoare. Deși majoritatea autorilor nu fac referire la viața rurală definind modul de trai, considerăm oportună abordarea diferențiată a acestuia, populația rurală deosebindu-se prin modul său de trai de cea urbană.

Diferite manifestări ale vieții populației R. Moldova au fost cuprinse în mai multe lucrări ale savanților preocupați de problematica populației. O contribuție esențială la cercetarea și cunoașterea populației ținutului a avut-o Dimitrie Cantemir, în memorabila lucrare „Descrierea Moldovei”, care cuprinde aspecte ce țin de „năravurile moldovenilor”, de felul lor de a fi, de preferințe, tradiții etc. Dimitrie Cantemir face o diferențiere a firii moldovenilor din diferite regiuni, încercând să dea o explicație stării lor de spirit, a felului de a-și organiza gospodăria, locuința, de a respecta „obiceiurile pământului” etc., aducând diverse probe materiale ale existenței istorice milenare, a căror contribuție se sprijină pe tradițiile milenare (Dimitrie Cantemir, 1992).

În urma adaptării omului la mediul înconjurător, în decursul timpului, s-au stabilit diverse moduri de trai. *Modul de trai al comunităților rurale* din Republică este tipul dominant, dacă ținem cont că cea mai mare parte a populației Republicii Moldova, actualmente, locuiește la sat (circa 60%, 2005), precum și ponderea destul de înaltă a populației urbane stabilită cu traiul în orașe ca rezultat al migrației interne și care mai păstrează mentalitatea rurală. Deși, în condițiile societății contemporane, modul de trai are tendințe de uniformizare, totuși, există suficiente trăsături distincte ale vieții populației rurale, fapt ce ne permite analiza, monitorizarea și chiar apelul la conservarea acestuia, dacă pornim de la ideea că tradițional nu întotdeauna înseamnă depășit, demodat, iar încurajarea și susținerea comunităților rurale ar asigura dezvoltarea durabilă a habitatului uman. *Populația rurală* reflectă cel mai veridic condițiile regionale, ca bază în studiul geografic, în care viața decurge după anumite legități generale și specific teritoriale. Localitățile rurale reprezintă acel mediu, în care se formează un mod de trai distinct, exprimat prin reflecții materiale ca gospodăria și locuința, modul de câștigare a existenței prin anumite activități, caracterul consumului diferențiat etc., cât și spirituale: interese, comportamente, stereotipuri, sistem de valori. Populația rurală este mai omogenă din punct de vedere structural, care se impune prin activități, ritm de viață și comportamente specifice, tradiționale, spre deosebire de cea urbană în care activitățile, rolurile sociale sunt mult prea diverse. Comunitățile rurale se

ghidează, deseori, de anumite reguli nescrise, care se transmit din generație în generație, normele stabilite stând la baza relațiilor, comportamentelor, atitudinilor și opțiunilor populației rurale.

Satele, ca formă de organizare teritorială, sunt diferite ca personalitate, ca mediu de trai, comparativ cu orașele, pentru populația pe care o grupează, conferind unele trăsături specifice vieții populației. De regulă, așezările rurale au dimensiuni mult mai reduse spațial, demografic și economic. Relațiile stabilite între sat și mediul natural sunt diferite, depinzând cel mai mult de funcția economică a acestuia. Satul este sinonim practic funcției agricole, ceea ce îi conferă o personalitate distinctă.

Condițiile particulare au generat anumite practici în rândul populației, care includ în sine elemente ale modului de trai al populației fie în expresie materială (gospodărie, locuință, construcții auxiliare, infrastructuri), fie în expresie spirituală (credințe, tradiții, stereotipuri etc.).

Sistemul de așezări rurale din R. Moldova se caracterizează prin mai multe particularități, care-și găsesc reflectare în modul de trai al populației și-n calitatea vieții acestora :

- În rețeaua de așezări umane, locul dominant le revine localităților rurale, care reprezintă forma caracteristică de viață. Satul moldovenesc constituie o unitate organică, în care, în toate timpurile, a fost necesară respectarea normelor sociale și spirituale de viață. Mediul rural a demonstrat întotdeauna un fenomen de conștiință socială, concretizată în ideea de neam, rudenie, vecinătate. Trăind de secole după anumite legități și tradiții nescrise, care vin de la cerințele și însușirile pământului, nevoile vieții omului și aspectele muncii sale, utilizarea sistemului de rudenie ca un instrument de reglementare a raporturilor dintre indivizi în familie și societate etc., satul a format la membrii lui, anumite deprinderi, convingeri, credințe, stereotipuri și un mod de viață distinct. În mediul rural, sunt constituite interpătrunderea formelor civilizației materiale și spirituale, determinându-se reciproc;

- Divizarea modului de trai pe axa urban-rural este convențională. O parte din populația orașelor o constituie descendenții mediului rural, care continuă să țină legătura cu satul, purtând amprenta modului de viață tradițional. Urbanizarea modului de trai al populației a decurs lent pentru descendenții rurali, aceștia purtând cu sine elementele vieții rurale. Populației orășenești, originară din sate, îi sunt caracteristice mai multe trăsături proprii modului de trai rural: preocuparea, uneori, exagerată, de aprovizionare cu produse alimentare, folosind în acest scop, uneori, terenuri agricole din afara orașelor, sau chiar terenurile din fața blocurilor de locuit pentru cultivarea culturilor agricole, atitudinea negativă față de inegalitatea socială etc. Mentalitatea agrară a orășenilor este manifestată prin comportamentul lor, exprimat prin „etica supraviețuirii”, bazată pe asigurarea securității alimentare a familiei. Legătura dintre populația urbană și cea rurală se face și prin creșterea interacțiunii economice a familiilor celor două medii;

- O altă caracteristică a localităților rurale este dimensiunea demografică a acestora. Satele cu o populație numerică mai mare de 500 de locuitori constituie 71,2% din numărul total al așezărilor rurale și concentrează 95% din totalul populației rurale, pe când cele cu un efectiv numeric mai mic de 500 locuitori – respectiv, 28,8% și 4,4%.

Dimensiunea așezărilor umane poate fi considerată drept criteriu de influență asupra elementelor modului de trai. Localitățile mari, sub aspectul efectivului numeric, se caracterizează printr-o vitalitate mai mare. Acestea și-au diminuat efectivul numeric într-o proporție mai mică decât localitățile mici și medii. Acestea din urmă se caracterizează printr-un anonimat mai restrâns, printr-un grad înalt de comunicare și sociabilitate între vecini și rude. Membrii comunităților medii și mici trăiesc viața unei „familii mari”, aceasta făcându-i mai responsabili pentru comportament și faptele comise, teama de „gura lumii” mai rămâne valabilă. Modul de trai bazat pe colectivism a folosit toate modalitățile de influență asupra personalității. Simțul responsabilității față de colectiv este echivalent cu simțul rușinii. Elementele de „împrumut social” sunt foarte răspândite în mijlocul populației rurale.

Dimensiunea scării umane trebuie să asigure posibilitatea cunoașterii membrilor ei pentru a satisface condițiilor de ecosat. Din acest punct de vedere 2/3 din localitățile rurale nu întrec efectivul de 2000 locuitori, ceea ce putem presupune că corespund tipului ecosat. Anonimatul este mult mai puțin prezent în aceste localități, comparativ cu cele de dimensiuni mari sau cu orașele. Această constatare este ajustată și de faptul că majoritatea populației rurale (circa 80%) trăiește aici de la origini, neschimbându-și locul de trai;

- O altă particularitate a populației R. Moldova consistă în legătura strânsă dintre populația rurală și urbană. De altfel, o parte considerabilă a populației urbane o constituie descendenții mediului rural, care continuă să țină legătura cu satul, purtând amprenta modului de trai rural. Pentru orașele mici ale R. Moldova, ruralizarea modului de trai este mai evidentă. Urbanizarea vieții rurale are loc printr-o intensitate mai mare pentru localitățile situate în zonele periurbane. Contactul populației acestor localități cu orașul este mult mai frecvent, prin migrația de navetism sau prin apelarea la serviciile economice, culturale, sociale ale acestora. Contactul permanent sau temporar al populației rurale cu cea urbană a avut un rol esențial în identitatea așezărilor rurale, a răspândirii normelor și standardelor de viață urbană. Difuzia inovațională, de regulă, se transmite radiar din centru către periferie și, în acest sens, zona periurbană este, actualmente, cea mai stabilă din categoria localităților rurale.

Astfel, în linii mari, *modul de viață rural* se caracterizează prin:

- ritm mai lent al vieții, dat fiind caracterul preponderent al activităților agricole, ritmul vieții fiind subordonat naturii;
- relații comunicaționale dezvoltate între rude, vecini și prieteni;
- contactul cu natura mai accentuat, mediul înconjurător mai puțin poluant;
- stratificare socială mai pronunțată;
- posibilități reduse de alegere a locului de muncă etc.

Deși mediul rural din R. Moldova rămâne în urmă celui urban la mai multe capitole, majoritatea colectivităților și-au construit identitatea teritorială la scară locală, rezistența

lor depășind-o pe cea regională sau națională. Satul rămâne vectorul normelor de viață socială și spirituală.

6.2. Analiza factorială a dezvoltării modului de trai rural

6.2.1. Factorul natural

Mediul natural, prin calitatea componentelor sale, reprezintă o premisă importantă a vieții și activității populației rurale, o condiție inițială, ce influențează componentele de baza ale modului de trai. Condițiile naturale conferă trăsături specifice modului de trai al populației. Geografia definește mediul înconjurător ca fiind „spațiul în care omul este elementul principal al sistemului, în care elementele cadrului natural se interpătrund cu cele construite și modificate de el; spațiul în care omul, ca parte a sa, îl studiază, modifică mai mult sau mai puțin, în conformitate cu interesele de moment sau de viitor, un spațiu cu extindere deosebită ce-i asigură condiții de viață, muncă, nevoi spirituale” (M. Ielenicz, 1999). Geografiei îi revine rolul analizei ființei umane, în raport cu mediul natural. Omul, odată cu dezvoltarea societății, și-a creat sisteme proprii implementate în ecosistemele naturale. Ecosistemele umane păstrează elemente ale ecosistemelor naturale și/sau interacțiuni antagonice sau complementare. Comportamentul uman în relație cu mediul natural, precum și modul în care acesta și-a construit propriul sistem pe baza caracteristicilor naturale, în conformitate cu nevoile sale materiale, se înscrie în studiul ecologiei așezărilor umane sau în cel al ecosistemelor umane. Mediul natural a avut un rol de favorizare sau defavorizare în apariția, dezvoltarea așezărilor umane, fiecare așezare umană fiind unică prin multitudinea de variabile: morfostructură, arhitectura caselor, caracteristicile comunității. În același timp, factorul natural influențează modelele culturale ale populației, determină specificul conduitelor în comun. Pentru a supraviețui, omul a elaborat anumite scheme de acțiune cu ajutorul cărora să coabiteze cu mediul, în scopul utilizării resurselor și pentru a le lua în calcul în strategiile de dezvoltare.

Cadrul natural al R. Moldova oferă, în linii generale, premise favorabile pentru viață și activitatea umană. Deși lipsesc marile contraste referitoare la componentele mediului natural, există anumite deosebiri în ceea ce privește disponibilitatea elementelor modului de trai pentru mediul rural. Parametrii legați de litologie, pantă, fragmentare, expoziție, seismicitate rămân a fi factori deloc de neglijat, fie restrictivi sau favorizanți, în contextul dezvoltării durabile a așezărilor umane. Așezările umane au nevoie de un substrat geologic favorabil, în care riscurile să fie minimale. Din acest punct de vedere, teritoriul Republicii prezintă un grad de fragmentare a reliefului diferit. Densitatea fragmentării are valori maxime în Podișul Codrilor (3-5 km/km²) și cea mai mică densitate a fragmentării este în Câmpia Nistreană și Câmpia Prutului Inferior (0,5-1km/km²). Gradul de fragmentare a reliefului a determinat dimensiunea localităților, structura fondului funciar. Astfel, în Podișul de Nord al Moldovei, terenurile agricole ocupă peste 80% din suprafața fondului funciar, în timp ce în Podișul Codrilor, doar 51,7%. De asemenea un rol important îl are expoziția versanților care determină cantitatea de radiație solară primită. În R. Moldova, 43% din teritoriu îl reprezintă suprafețele plane și 57% din suprafață au pantă înclinată.

Așezările de câmpie se pot dezvolta pe orizontală, iar elementele de infrastructură pot fi ușor organizate, pe când pentru cele de deal, relieful acționează cu restrictivitate, morfologia acestora trebuind să se adapteze la energia de relief, la fragmentarea lui, restrictivitatea mărindu-se pentru adaptare la condiții litologice, hidrologice etc.

Înclinarea medie a teritoriului pe care sunt construite localitățile rurale nu depășește 9°. Configurația și morfometria așezărilor sunt expresia parametrilor geomorfologici în combinație cu resursele de apă, climă. Poziționarea caselor și gospodăriilor pe pantele joase și medii, reprezintă o tradiție multiseclară în sistemul de populare moldovenesc. Mai multe localități rurale sunt situate pe un versant (ex: Pânășești, Purcari, Viișoara, Ruseștii Noi etc.), un număr mare de sate sunt dispuse pe doi versanți (ex: Sofia, Gura-Galbenă, Bardar etc). Un număr mare de localități este așezat pe hârtoape, element de microrelief, fiind apărate de factorii de risc natural. În

general, sistemul de populare este rezultatul pulsațiilor între pantele colinelor bine apărate și izolate, între sursele de apă, râuri ale sectoarelor împădurite care au determinat funcționalitatea, structura gospodăriilor, imprimând un anumit ritm vieții omenești.

Teritoriul R. Moldova este supus proceselor de modelare a reliefului de origine exogenă și endogenă: cutremure de pământ, alunecări de teren, eroziuni. Dintre acestea cutremurele de pământ reprezintă cel mai mare pericol pentru spațiul construit al Republicii. Mai mult de 77% din teritoriu este situat în regiunea cu o magnitudine mai mare de 7-8 grade pe scara Mercali. Acest fapt a determinat utilizarea unor tehnici de construcție antiseismice, impunerea proiectelor antiseismice, utilizarea unor materiale trainice.

Similar reliefului, condițiile climatice, într-o mare măsură, influențează direct sau indirect elementele modului de trai. Fenologia și activitățile agricole sunt influențate de aspectele climatice. Ritmul vieții, în mediul rural, în mare măsură, este direcționat de ritmul naturii. La nivelul unui ecosistem uman, omul este condiționat de elementele climatice, precum temperatura, precipitațiile, vântul. Așezarea Republicii la distanțe aproximativ egale între Polul Nord și ecuator a determinat receptarea unei cantități mari de căldură. Durata strălucirii soarelui variază între 1280 ore/an la nord și 1350 ore/an la sud și sud-est. Există multiple elemente ale peisajului construit, precum și cele legate de activitățile domestice și din afară, recreație, subordonate acestor caracteristici climatice. Astfel, pe larg, sunt răspândite elementele de protecție contra razelor solare în centrul și sudul Republicii prin elemente ale construcției, cum ar fi podurile înalte ale caselor, galeriile deschise, expoziția fațadelor în direcția sudică și sud-estică etc. În același context, se înscrie și utilizarea unor materiale de construcție reflectorizante, de culoare deschisă și cu suprafața fină.

Apa este elementul central al vieții, în măsura în care joacă rolul de resurse directe și indirecte. În condițiile de resurse acvatice limitate, populația și-a organizat activitățile casnice, agricole în scopul folosirii raționale. Datorită insuficienței resurselor de apă, există numeroase practici și scheme de aprovizionare cu apă. 75% din populația rurală se

alimentează cu apă din fântâni și izvoare, fiind folosite în acest scop cele peste 135 mii de fântâni și 55 mii de foraje pentru apă. Atitudinea deosebită pentru apă s-a reflectat prin diverse tradiții, cum ar fi obiceiul de invocare a ploii (paparuda, caloianul), sărbătoarea izvoarelor (rusaliile), prin construcția fântânilor artificiale („ulcioarele” din sudul Republicii) etc. Consumul mediu anual al apei, în R. Moldova, este de circa 330 m³ de apă pe an, pornind de la resursele locale și 1700 m³ pe an, dacă luăm în calcul volumul cotei de apă din râurile transfrontaliere, ceea ce este similar nivelului României (1750 m³/locuitor/an) și aproape de 2,5 ori mai puțin decât media europeană (circa 4800 m³/locuitor/an) (Starea mediului, 2006).

Un rol important în dezvoltarea localităților rurale revine solurilor. Acestea au condiționat funcția agricolă a așezărilor rurale, pentru majoritatea localităților, acesta fiind unica resursă naturală care le-a asigurat existența pe parcursul a sute de ani. Putem presupune că R. Moldova rămâne a fi una dintre cele mai ruralizate state agrare din Europa, grație acestei bogății naturale, care, din păcate, nu a fost utilizat rațional și nu a permis decât asigurarea supraviețuirii populației rurale.

Factorii naturali reprezintă o parte a vieții populației rurale, a căror existență este pe larg certificată în cultura materială și spirituală.

6.2.2. Factorii socio-demografici și socio-culturali

Un factor important al modului de viață al populației rurale îl reprezintă apartenența grupurilor sociale, purtătoare a unui program mental, la anumite standarde, cum ar fi cel de apartenență la standardele de sex și vârstă, de generație, de categorie socio-profesională, de clasă socială, la standardele etnic și confesional etc. Intensitatea cu care se manifestă aceste standarde la grupurile sociale sunt diferite în timp și spațiu, cuantificarea lor este destul de dificilă, întrucât oamenii nu trăiesc izolat, iar anumite norme de comportament specifice fiecărui grup menționat este posibil, fapt care a și determinat diferențierea lor.

Procesele demografice pot fi considerate și ca indicatori ai stării morale a societății, ca barometru al schimbărilor sociale. Ritmurile înalte de reducere a natalității

după 1990, precum și migrația internă și externă accentuată au avut drept consecințe reducerea ponderii grupurilor de vârstă tânără și majorarea celei vârstnice, fenomenul fiind mai accentuat în mediul rural.

Populația rurală a R. Moldova se caracterizează printr-un ritm de îmbătrânire rapid. Satele au fost „donatoare” de forță de muncă orașelor în toate timpurile, aceste ritmuri intensificându-se în perioada tranziției la economia de piață.

La sfârșitul secolului XX, începutul sec. XXI, în comportamentul demografic al populației rurale, au intervenit mai multe schimbări. Astfel, dacă, la începutul sec. XX, erau evidențiate două generații distincte (părinți-copii), în prezent, fenomenul coabitării reprezentanților a trei sau chiar patru generații (copii-părinți-bunei-străbunei) nu mai este o raritate. Acest fenomen se datorează căsătoriilor timpurii prezente, încă, în mediul rural, dar și prin creșterea speranței de viață la naștere, care, actualmente, e de 64,6 ani la bărbați și 72,2 ani la femei în mediul rural. Rolul generațiilor a 3-a și a 4-a în plan educațional, este în creștere, acestea fiind purtătoarele tradițiilor și transmițătoarele istoriei familiei. Diminuarea natalității în mediul rural contribuie la întărirea legăturilor de rudenie atât pe verticală (pe generații), cât și pe orizontală (colaterală: frați, veri, nepoți etc.).

O altă componentă importantă a structurii demografice o reprezintă structura după sexe. Identificarea modului de trai al populației după criteriul sexelor este dificil, întrucât, de regulă, marea majoritate a populației adulte este cuprinsă în familie, ea constituind subsistemul de bază în cercetarea modului de trai. Predominarea netă a bărbaților sau a femeilor într-o populație are consecințe nu numai sub aspect economic, dar și socio-cultural. Până nu demult, în raportul „masculinitate”/ „feminitate” în mediul rural prevala subpopulația feminină, aceasta având o speranță de viață la naștere mai mare, având o mobilitate mai redusă. Deschiderea hotarelor către Occident a determinat o intensitate sporită a migrației feminine, ele având o securitate mai mare în condițiile migrației ilegale. Decalajele dintre sexe, în mediul rural, este mai mare decât în cel

urban, în 2006, acesta fiind de 4,8%, față de 3,4% în cel urban. Acest fapt se datorează și diferențelor în speranța de viață la naștere (tab. 35).

Tabelul 35

Speranța de viață la naștere a populației R. Moldova pe medii și sexe, ani

Anii	Total	Din care		Rural		Urban	
		femei	bărbați	femei	bărbați	femei	bărbați
1980	61,1	65,8	62,4	67,4	61,3	70,9	63,7
1990	68,4	71,8	65,0	70,3	63,4	73,9	66,6
1995	65,8	69,7	61,8	68,5	60,7	71,3	63,3
2000	67,6	71,2	63,9	70,3	63,1	72,2	64,6
2006	68,4	72,2	64,6	71,1	63,3	74,1	66,5

Sursa: *Populația și procesele demografice în Republica Moldova. – Chișinău, 2007, p. 22.*

Speranța de viață la naștere, în mediul rural, e mai mică decât în cel urban cu 3-4 ani. Cauzele principale constau în diferențele existente între cele două medii de trai în ceea ce privește standardele vieții.

În modul de trai al populației rurale, un loc important îl ocupă *comportamentul familial*. Deși concepțiile și practicile vieții familiale s-au schimbat în timp, familia rămâne a fi cea mai trainică formațiune în raport cu timpul și spațiul. Familia reflectă schimbările vieții sociale, fiind conectată la diferite aspecte ale ei, prezentându-se ca un model specific al trecutului și prezentului. Comportamentul familial reprezintă un punct de reper important în modul de viață al populației rurale, dat fiind locul pe care îl ocupă familia în sistemul de valori. Există o legătură strânsă între comportamentul familial și fenomenele social-economice din societate. Familia rurală actuală, deși a suferit schimbări în timp și se îndepărtează tot mai mult de modelul tradițional, totuși, prin funcții, atribuții, structuri de autoritate, mod de conducere se deosebește de cea urbană. Din punct de vedere al structurii de autoritate, familia moldovenească rurală se apropie mai mult de tipul patriarhal (autoritar), cu dominarea bărbaților în calitate de cap de familie și antrenarea lor în activități extracasnice, spre deosebire de cea urbană, care este una mai egalitară (democratică).

Mai multe manifestări ale comportamentului demografic al familiei rurale ne vorbesc despre evoluția acesteia. Astfel, analizând dimensiunea demografică a familiei rurale, constatăm o diminuare a membrilor acesteia, care se apropie mult de familia urbană. Dimensiunea demografică a familiei are un rol important în viața populației. Comportamentul economic, consumul, orientarea reproductivă sunt influențate de numărul copiilor per familie. Numărul membrilor unei familii determină, în mare măsură, și sistemul de valori al acesteia, trăinicia cuplurilor. Numărul copiilor, în familia rurală, s-a schimbat mult, acesta fiind rezultatul influenței factorilor de natură economică, social-politică și social-culturală (tab. 36).

Tabelul 36

Dimensiunea familiei în Republica Moldova, (%)

Anii	Mărimea medie a familiei	Ponderea familiilor alcătuite din: %				
		2 pers.	3 pers.	4 pers.	5 pers.	6 și peste
1959	3,8	25,8	25,3	20,5	13,0	15,4
1970	3,8	26,6	24,5	22,1	12,5	14,3
1979	3,4	30,8	28,2	22,2	9,9	8,9
1989	3,4	30,7	25,3	26,8	11,1	5,9
2004	3,1	37,5	29,6	24,1	6,5	2,3

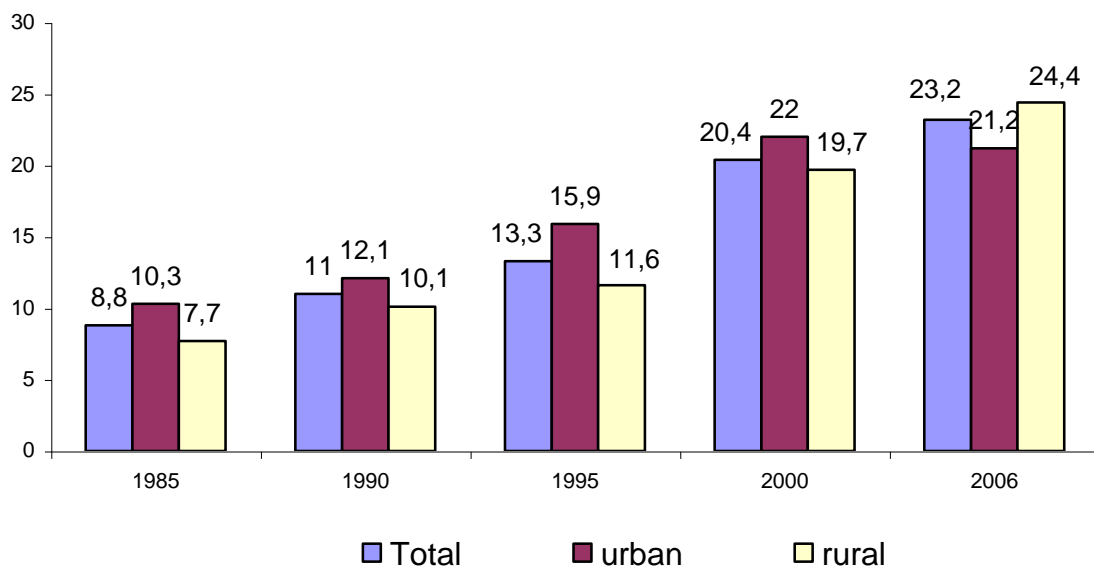
Sursa: calculat în baza „Totalurile Recensământului unional al populației din Republica Moldova”. Vol 3, p. 8-9, Chișinău, 1992, datele Recensământului populației din 2004.

Din datele tabelului, se observă tendința de micșorare a familiilor numeroase și de creștere a celor mici, ca consecință a declinului natural al populației și al transformărilor profunde din societate. Familiile cu 2 copii au devenit o normă a vieții familiale. Familiile numeroase sunt din ce în ce mai rare acestea solicitând cheltuieli suplimentare. Cele mai numeroase familii sunt în sudul Republicii, mărimea medie fiind de 3,7-4 persoane, pe când cele din nord și municipii - 3,0-3,3 persoane. Printre etniile conlocuitoare cele mai numeroase sunt familiile găgăuzilor – 4,1 persoane, românilor – 3,6 persoane, bulgarilor – 3,7 persoane, iar cele mai mici ale ucrainenilor și rușilor cu câte 3,1 persoane fiecare.

Relațiile, în rândul familiilor rurale, au fost determinate, în mare parte, de condiția femeii. Institutul familiei, a fost în mare parte, influențat de gradul de autonomie

financiară și de antrenare a femeii în activitatea economică. Periclitarea acestuia, la etapa actuală, s-a datorat antrenării femeilor în fenomenul migrației externe.

Mai multe manifestări ale comportamentului demografic al familiei rurale denotă degradarea acestuia. Dacă, în trecut, familia rurală se caracteriza printr-un grad de stabilitate mult mai mare, în prezent, un șir de fenomene demografice negative se manifestă cu aceeași intensitate ca și în familia urbană. Astfel, în mediul rural numărul copiilor extraconjugali, rata divorțialității au aceleași valori sau chiar le întrec pe cele urbane. Satul, care până nu demult se caracteriza printr-un climat moral sănătos, actualmente, a degradat în egală măsură cu orașul (fig. 19)

Sursa: calculat pe baza datelor Anuarului statistic al Republicii Moldova, 2007, p. 59.

Fig. 19. Ponderea copiilor născuți în afara căsătoriei, (% din total)

Creșterea numărului copiilor născuți în afara căsătoriei nu are nimic în comun cu tendința analogică din țările occidentale, în care extinderea fenomenului are la bază emanciparea femeii, creșterea independenței financiare a acesteia, precum și modernizarea institutului familiei, răspândirea tot mai largă a cuplurilor neformale.

Cât privește nupțialitatea, populației rurale îi sunt caracteristice, în continuare, un șir de modele tradiționale, cum ar fi: atracția puternică pentru căsătorie, căsătoria universală, vârsta timpurie de încheiere a căsătoriilor, deși, actualmente, se urmărește tendința de majorare a vârstei de căsătorie. Majorarea vârstei de încheiere a căsătoriei

este caracteristică, în special, tineretului care-și continuă studiile, acest fapt fiind determinat și de prelungirea duratei studiilor.

Institutul familiei, conform datelor sondajelor realizate, ocupă una dintre primele poziții în sistemul de valori, deși așa cum arată indicatorii de stabilitate a familiei, aceasta degradează tot mai mult din cauza problemelor sociale, economice, morale, dar și prin răspândirea unor norme de comportament familial străin meleagului nostru. Aceasta este determinat de creșterea numărului familiilor netradiționale: familii incomplete, traiul în concubinaj, rată mare a divorțialității, copii născuți în afara căsătoriei etc. Astfel, rata divorțialității rurale, actualmente, o depășește pe cea urbană și, dacă familia urbană, în condițiile unui anonimat pronunțat, este mai emancipată, fiind supusă riscului de divorț mai puternic, atunci familia rurală, mult timp, s-a caracterizat prin valori ridicate de stabilitate, datorită componentelor rezistenți, care interacționează și intercomunică, conform divizării rolurilor și structurii de autoritate bine definite și, în mare parte, eficiente. Stabilitatea cuplurilor rurale s-a datorat și factorilor de natură economică concretizați în similitudinea statutului profesional, în nivelul mic și uniform al veniturilor realizate în cuplu, precum și factori de natură psihologică, care se manifestă prin convingerile despre importanța căsniciei, dar nu în ultimul rând și teama de „gura lumii” etc. Mobilitatea intensă a populației, urbanizarea vieții rurale, a determinat emanciparea femeii și denaturarea conceptului de familie.

Analiza comportamentului familiei rurale arată că tendințele în evoluția ei sunt aceleași ca și pentru familia urbană: diminuarea constantă a mariajelor, pe fonul migrării masive a populației tinere, amânarea încheierii căsătoriei, precum și prin majorarea ponderii familiilor solitare, incomplete etc.

6.3. Comportamentul consumerist al populației rurale

Consumul reprezintă o componentă importantă a modului de trai. Deși consumul reprezintă o categorie economică, în studiul dat, ne-am limitat la abordarea consumului și a comportamentului consumerist al populației și a mediului concret de trai. Legătura

dintre populație și mediul înconjurător, în ceea ce privește consumul, se prezintă ca un principiu fundamental în studierea modului de trai rural.

În mediul rural, ca factori hotărâtori care determină mărimea și structura consumului, se pot lua în calcul mutațiile intervenite în viața economico-socială a satului și modificările generate de comportamentul demografic; veniturile și evoluția lor atât ca mărime, cât și sub aspectul formei în care se obține; principalele trăsături legate de tradițiile și obiceiurile populației rurale, precum și procesul de modernizare a satului contemporan, influențat tot mai mult de standardele urbane, care și-au pus amprenta asupra modului de trai rural.

Societatea contemporană este una de consum. Cu toate acestea, atitudinea față de consum poate să se modifice de la o etapă de dezvoltare la alta. În sistemul de valori al populației rurale, un loc important îl ocupă *consumul alimentar*, acesta constituind o caracteristică a societăților tradiționale, satul înscriindu-se în această categorie.

Problematika comportamentului alimentar al populației este una de interes major, fiind un element al civilizației umane. Dincolo de particularitățile care țin de resursele disponibile în regiune, de obiceiurile constituite în timp, de normele culturale și religioase, se pot identifica indicatorii cu valoare comparativă, exprimați în unități valorice și procentuale, calorii sau factori nutritivi.

Alimentația populației este determinată, la modul general, de trei factori principali: socio-economic, socio-cultural și geografic (fizic). Această combinație manifestându-se diferit în plan teritorial, explică deosebiriile tipurilor de alimentație la diverse popoare. Deși consumul, în general, și cel alimentar, în particular, are tot mai pronunțate trăsături de uniformizare la nivel regional și global, există diferențieri atât la nivel de state, cât și la nivel de comunități în cadrul unui stat, tipul alimentației fiind expresia celor trei factori nominalizați. De consumul alimentar, în mare măsură, depinde sănătatea fizică și morală a populației, fapt ce explică interesul sporit pentru această problemă.

Pentru populația rurală a R. Moldova, un loc important în structura consumului alimentar îl deține consumul natural sau autoconsumul, rezultat din obținerea produselor alimentare în gospodăria individuală. În cadrul consumului alimentar, în mediul rural, autoconsumul participă cu o pondere mai mare de 80%, în timp ce contribuția pieței e mai mică de 20% (tab. 37)

Tabelul 37

Sursele de consum ale produselor alimentare de către populația rurală

Principalele grupe de produse	Total produse	Consumul produselor alimentare, inclusiv:		
		rețeaua comercială	gospodăria individuală	din alte surse
1. Pâine și produse de panificație	100	16%	81%	3%
2. Leguminoase p/u boabe	100	2%	98%	-
3. Carne și produse din carne	100	11%	89%	-
4. Lapte și produse din lapte	100	22%	76%	2%
5. Pește	100	93%	0,5%	6,5%
6. Legume și fructe	100	6%	94%	-
7. Ulei vegetal	100	7%	90,5%	2,5%
8. Băuturi alcoolice (vin, rachiu)	100	16,4%	82%	1,6%
Total	100	21,7%	76,3%	2%

Sursa: calculat în baza datelor sondajului „Modul de trai al populației Republicii Moldova 2002-2003”

Datele tabelului remarcă o pondere mare a consumului natural pentru majoritatea grupelor de produse alimentare. Alte concluzii care se impun:

- Produsele la care quantumul consumului natural depinde de înseși natura și modul de obținere a produsului respectiv are o pondere mai mare. O asemenea situație prezintă produsele: uleiurile vegetale, leguminoaselor pentru boabe, carnea, ouăle, băuturile alcoolice, în care autoconsumul este de circa 90%;

- O altă categorie de produse are o pondere mai ridicată a consumului comercial, determinat de condițiile naturale nefavorabile creșterii lor. Printre acestea, se enumeră cartoful în sudul Republicii, legumele în regiunile cu un relief accidentat și cu posibilități reduse de irigare, populația fiind nevoită să suplinească consumul cu produsele respective din rețeaua comercială;

- O a treia categorie de produse este, practic, totalmente, suplinită prin achiziționarea lor din rețeaua comercială, în special, cele care lipsesc în sistemul de culturi ale regiunii, făcând parte din rațiunul alimentar tradițional: peștele și preparatele din pește, orezul, hrișca, codimentele etc.;

- Un număr mare de respondenți (cca 20%) au indicat lipsa sau frecvența foarte mică, în rațiunul alimentar, a peștelui, a produselor de origine animală, a fructelor în perioada rece a anului, ceea ce, de asemenea, vine în contradicție cu un consum rațional conform normelor bio-fiziologice;

- Structura consumului diferă și în profil teritorial, contrastele fiind mari, rata consumului (în expresie naturală) pe cap de locuitor variind în funcție de venituri, în general, dar și de gradul de izolare a localității, de mobilitatea populației și, nu în ultimul rând, de nivelul de cultură al lor. În localitățile situate în vecinătatea orașelor mari, în special a capitalei, nivelul consumului natural este mai mic. Prezența piețelor de desfacere atât interne, cât și externe au stimulat activitatea agricolă comercială (Hachi, 2005).

Culturile cerealiere rămân a fi preferate de către populația rurală. Aceasta se explică, pe de o parte, prin tradiția cultivării cerealelor și preferințele populației pentru aceste culturi. Cantitatea de cereale reprezintă un etalon al securității alimentare a familiei rurale din cel puțin două considerente: consumate direct ele asigură jumătate din aportul de energie necesară, iar în mod indirect acestea asigură o parte considerabilă din cealaltă parte sub formă de carne, lapte, ouă, unt etc. Un alt argument ține de faptul că cerealele sunt puțin perisabile și pot fi stocate pentru a asigura rezerva de hrană până la recolta viitoare, sau chiar de la un an la altul.

Deși populația rurală adună cantități considerabile de produse agricole în gospodărie, studiul bugetelor casnice arată că acestea, în proporție de doar 50%, îndeestulează familiile rurale cu produse agricole proprii, restul fiind suplinit prin rețeaua comercială. Această pondere e și mai mare pentru populația din zonele periurbane sau în localitățile în care cota valorică ce revine unei familii este destul de

mică. Dintre culturile cerealiere, locul principal îl ocupă porumbul, fiind urmat de grâu, ovăz și orz.

Deși fructele și legumele sunt incluse în sistemul de culturi în peste 90% din gospodăriile rurale, acestea asigură doar consumul sezonier și conservarea pentru sezonul rece. Astfel, aceste produse valoroase din punct de vedere nutritiv, sunt valabile pentru consum o perioadă scurtă de timp. Pentru cea mai mare parte a populației rurale cu venituri mici, consumul fructelor și legumelor în sezonul rece este un lux și nu o necesitate în condițiile unui regim normal, sănătos de alimentație. Doar 10-15% din populația rurală consumă permanent fructe și 25-30% legume (Hachi, 2005). În sezonul rece al anului, populația recurge la conservarea unor cantități mari de legume și fructe, care, parțial, suplinesc lipsa lor în perioada rece a anului.

Pregătirea conservelor pentru iarnă este o preocupare constantă a populației rurale, această practică compensând capacitatea scăzută de cumpărare a populației, fiind o trăsătură a subdezvoltării.

Nivelul și structura consumului alimentar depind, în mare măsură, de nivelul veniturilor. Pe fondul unor venituri mici, în structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor din mediul rural, în special bănești, poziția principală o dețin cheltuielile pentru produsele alimentare.

Procurarea produselor alimentare solicită cea mai mare parte din cheltuieli atât pentru populația rurală, cât și pentru cea urbană (tab. 38).

Tabelul 38

Cheltuielile de consum pentru produsele alimentare, (%)

	Anii	Total gospodării	Gospodării pe medii:	
			urban	rural
Cheltuieli de consum: din care pentru produse alimentare	1985	48,6	42,1	55,1
	1990	34,5	30,5	38,5
	1998	63,7	60,4	77,6
	1999	64,7	55,6	73,3
	2000	63,9	55,1	71,9
	2001	60,4	53,1	65,9
	2002	58,4	50,4	64,8
	2003	60,0	55,1	64,9
	2006	44,4	39,9	48,8

Sursa: datele DSS; Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2002, 2007; Moldova în cifre. Culegere succintă de informații statistice. – Chișinău 2003.

Datele statistice ne permit să concluzionăm că cheltuielile populației pentru consumul alimentar sunt foarte mari, comparativ cu statele dezvoltate, ceea ce denotă limitarea resurselor financiare și se identifică cu nivel scăzut al consumului, destul de departe de cel occidental. Cât privește cantitatea de produse consumate, aceasta, deși a crescut nesemnificativ, se situează cu mult sub norma de alimentare normală (tab. 39).

Tabelul 39

Consumul alimentar exprimat în calorii și factori nutritivi

Anii	Calorii	Proteine		Raportul dintre proteine, lipide, glucide
		vegetale	animale	
1997	2112	76	24	1 : 1,1 : 5,5
1998	1980	79	21	1 : 1,02 : 5,6
1999	1918	76	24	1 : 1,1 : 4,4
2000	1723	76	24	1 : 1,06 : 5,6
2001	1830	75	25	1 : 1,8 : 5,2
2003	2154	82	18	1 : 1,2 : 5,7

Sursa: Calculat în baza datelor DSS, Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 1997, 2000, 2002; Aspecte privind nivelul de trai al populației I. – Chișinău, 2004, p. 76.

Datele din tabel indică o înrăutățire a consumului atât sub raport cantitativ, cât și calitativ. În conformitate cu recomandările FAO/OMS, raportul de consum al proteinelor, lipidelor și glucidelor trebuie să constituie 1 : 1 : 4, iar media de consum pe cap de locuitor stabilit de FAO (Organizația Națiunilor Unite pentru Agricultură și Alimentație) e de 2500 kcalorii. În Republica Moldova, această corelație e mult sub nivelul pragului stabilit de FAO. Rațiile alimentare rămân deficitare în proteine, în mod special, în cele de origine animală, iar lipidele și mai ales glucidele depășesc normele recomandate. Consumul celor mai valoroase produse alimentare are loc doar în timpul sărbătorilor. O deosebită îngrijorare provoacă nivelul extrem de scăzut al puterii calorice care s-a apropiat periculos de nivelul 1600 kcal/loc./zi – limită, după care apare riscul existenței umane. Această situație poate avea consecințe negative de lungă durată pentru activitatea vitală a populației. Deși consumul a crescut în ultimii ani, acesta încă nu atinge normele stabilite de nutriționiști. Ponderea mare a glucidelor din totalul kaloriilor,

reflectă unele deprinderi alimentare specifice ale populației cu privire la derivatele din cereale. În concordanță cu nevoile specifice diferitelor categorii de populație, se impune asigurarea unor proporții corespunzătoare pentru proteine, vitamine și sărurile minerale. Deseori, deprinderile și obiceiurile de consum alimentar ale populației rurale vin în contradicție cu normele de nutriție recomandate de specialiști. Alte concluzii, care pot fi deduse, pornind de la consumul alimentar actual, sunt:

1. Regimul alimentar al populației se află în strânsă legătură cu nivelul de dezvoltare social-economică, la care se adaugă resursele și condițiile naturale, precum și un anumit coeficient de ingeniozitate specific fiecărui popor. Factorul social-economic este unul esențial ce determină latura cantitativă și calitativă a consumului, cel geografic, fiind determinat de poziția centrală sau periferică a comunității, de prezența anumitor resurse naturale, de specializarea gospodăriei individuale sau colective, care influențează nivelul autoconsumului. Obiceiurile și preferințele culinare sunt influențate și de factorul etno-cultural. Acestea sunt bine conturate la principalele etnii conlocuitoare din Republica Moldova, deși are loc tendința de universalizare a consumului alimentar. Mediul rural este mai conservativ și din punctul de vedere al modificării regimului alimentar;

2. O particularitate a consumului alimentar în Republica Moldova o reprezintă ponderea mare a *consumului natural*. Acest fapt are o justificare, pe de o parte, ținând cont de condițiile social-economic create, de nivelul scăzut al veniturilor și mentalitatea agrară a populației rurale, dar vine în contradicție cu tendințele conturate în statele cu o economie modernă, unde acesta ocupă un loc neînsemnat în consum cu o tendință de micșorare. Autoconsumul, în mediul rural, participă cu o pondere de 80-100%, contribuția pieței fiind limitată. Problema insecurității alimentare nu este legată de penuria resurselor naturale, ci, mai degrabă, de gestiunea proastă a resurselor și incompetența factorilor de decizie. Există rezerve de modificare a situației, pentru aceasta este necesar ca proprietarii terenurilor agricole să beneficieze de sprijinul statului, în special, în direcția organizării pieței agricole, subvenționarea și creditarea preferențială a acestui domeniu vital pentru majoritatea populației rurale. În scopul diminuării autoconsumului,

gospodăriile țărănești trebuie orientate spre diversificarea producției agricole în corespundere cu cerințele pieței, iar culturile cerealiere și, în special, porumbul să fie cultivat doar în măsura asigurării securității alimentare;

3. Cu toate că există o preocupare sporită pentru consumul alimentar, totuși, regimul alimentar al majorității populației vine în contradicție cu normele de nutriție, recomandate de specialiștii nutriționiști. Consumul are loc conform principiului „consumă ceea ce are, dar nu ceea ce trebuie”. Tradițiile în domeniul alimentar determină utilizarea prioritară a produselor de origine vegetală. Dezechilibrele consumului alimentar pot fi urmărite atât pe parcursul anului, cât și în rațiunea zilnică sau cea cu caracter festiv. Anumite deprinderi alimentare, în special consumul excesiv al derivatelor din cereale, consumul limitat de proteine de origine animală, vitamine, consumul dezechilibrat, vine în contradicție cu rațiunea normativă recomandată de nutriționiști;

4. Culturii consumului trebuie mai pe larg popularizate. În linii mari, se atestă un nivel scăzut al cunoștințelor populației privind problemele alimentare. Ridicarea problematicei alimentare la treapta unei preocupări naționale este nu numai de datoria statului, dar și a sistemului de învățământ, a instituțiilor de specialitate, a instituțiilor culturale, a organizațiilor nonguvernamentale etc. Cu excepția tradiției creștine de „restructurare” a regimului alimentar prin post, se face foarte puțin pentru asigurarea sănătății fizice și mintale a populației, printr-un consum adecvat cerințelor nutriționiste. Consumatorul actual trebuie deprins să renunțe la stocuri riscante de produse alimentare, puțin prelucrate, în schimbul procurării alimentelor cu grad înalt de prelucrare;

5. Alimentația necorespunzătoare poate restrânge sau anihila progresele înregistrate în dezvoltarea unei societăți. Dat fiind faptul că marea majoritate a populației din Republica Moldova se alimentează incorect, e necesară intervenția statului pentru monitorizarea consumului alimentar. Alimentația trebuie privită nu numai ca problemă particulară a individului, dar și a societății, în ansamblu. Rolul sănătății, ca factor important în dezvoltarea durabilă, trebuie să devină o prioritate a politicii naționale.

6.4. Specificul locuinței și al gospodăriei individuale în mediul rural

Locuința reprezintă spațiul construit pentru asigurarea adăpostului și amenajat astfel, încât să asigure desfășurarea vieții conform aspirațiilor unui individ sau grup, aceasta constituind suportul principal al condițiilor de viață, conferind proprietarului confort, siguranță psihologică și materială. Casa (locuința) și gospodăria individuală aferentă reprezintă expresia materială fundamentală în conștiința populației rurale din R. Moldova. Pe bună dreptate, s-a afirmat că locuința personifică în sine „o sinteză în miniatură a vieții rurale” (N. Enciu, 2002).

Locuința reflectă aspectul vieții fizice, spirituale și morale a mediului rural, ea constituie expresia exteriorizată a modului de trai și a standardului la care s-a putut ridica acest mediu. Totodată, locuința și gospodăria reprezintă elemente esențiale ce caracterizează specificul unui popor, evoluția lor redând înseși istoria și civilizația oricărei națiuni.

Alegerea mediului locativ în calitate de componentă a modului de trai a fost determinată de caracteristicile acestuia și de influența directă și indirectă pe care o are asupra preferințelor, aspirațiilor, sistemului de valori al populației acestui spațiu geografic. Structura mediului construit, calitatea și confortul locuinței, gradul de înzestrare a ei, începând cu materialele de construcție utilizate, suprafață construită și cea utilă, suprafața locuibilă – reprezintă elemente demne de luat în considerare în cercetarea modului de trai al populației rurale.

Locuința reprezintă punctul de legătură dintre om-familie, pe de o parte, și locuință-mediul înconjurător, pe de alta. Această relație interesează geografi din punctul de vedere al acomodării la condițiile de mediu, al gradului de autenticitate al gospodăriei, al evoluției dinamice a gospodăriei, precum și factorii ce au influențat schimbările calitative și cantitative ale acesteia.

Locuința (casa), gospodăria reprezintă cartea de vizită a fiecărei familii, semn al bunăstării și afirmării în societate. Pentru populația rurală, acest fapt este cu atât mai

semnificativ cu cât, gospodăria rurală a avut o evoluție constantă, fără regres. Posedarea unei locuințe proprii reprezintă una dintre aspirațiile fiecărei familii rurale.

Locuința rurală, la fel ca multe alte elemente ale gospodăriei țărănești, constituie o reflectare a mediului ambiant și o adaptare a populației rurale la el. Deși R. Moldova nu dispune de contraste mari ale condițiilor naturale, totuși, casele și gospodăriile, în mediul rural, sunt diferite ca amenajare și dotare, ca structură și funcționalitate, ca materiale de construcție utilizate, acest fapt permițând sistematizarea lor pe zone geografice.

Este bine știut faptul că noțiunea de gospodar, utilizată pe larg în acest spațiu geografic, se identifică cu gospodăria personală, pe care fiecare stăpân se străduie să o aducă la cele mai bune condiții din punctul de vedere al înfățișării și al înzestrării cu condiții de trai. Preocuparea pentru construirea și dotarea casei la moldoveni este destul de mare. Modul cum este dotată locuința și gospodăria poate reprezenta simbolul succesului personal. Aspectul general al caselor individuale atât în mediul urban, cât și în cel rural, denotă caracterul statornic al vieții populației și o evoluție constantă a tuturor componentelor gospodăriei, acestea aflându-se în corelație cu condițiile economice, de urbanism, arhitectură, demografice, naturale etc.

În baza observațiilor directe sau realizate prin anchete, cât și a aprecierilor făcute de străinii care ne-au vizitat meleagul, constatăm că există un cult al populației față de mediul individual constituit și că una din preocupările de bază constă în construirea unui cămin familial propriu și îmbunătățirea condițiilor de trai în permanență, cel mai adesea, acest lucru realizându-se cu resursele proprii.

Mediul rural al R. Moldova, tradițional, se caracterizează printr-un grad înalt de aprovizionare cu spațiu locativ. Fiecărei familii îi corespunde un spațiu locativ destul de mare, mai ales în prezent, în condițiile depopulării mediului rural și micșorării demografice a familiei rurale (tab. 40).

Tabelul 40
Suprafața spațiului locuibil, ce revine unei persoane pe medii de trai (m²)

	Pînă la 12 m ² (%)	De la 13-19m ² (%)	Peste 20m ² (%)
Total pe Republică	21,9	31,7	46,4
Mediul rural	18,2	27,8	54,0
Mediul urban	25,6	35,5	38,9

Sursa: prelucrare după datele Recensămîntului din 2004, v. 4.

Datele tabelului denotă faptul că populația rurală este asigurată mai bine cu spațiu locativ, comparativ cu cea urbană. Peste ½ din totalul populației rurale dispune de o suprafață de peste 20m². În mediul rural, spațiul locativ este, practic, completamente, proprietate privată – 99% și doar 1% din populația rurală locuiește în case, apartamente cu altă formă de proprietate decât cea privată (tab. 41)

Tabelul 41

Asigurarea cu locuințe a populației în 2004, %

Tipul locuinței	rural	urban
Casă particulară	95,5	29,0
O parte de casă	2,9	3,0
Apartament	1,8	55,6
Apartament comun	0,1	12,4
total	100	100
Tipul de proprietate a locuinței (2004)		
De stat	0,8	7,7
Privată	99,0	91,8
Altele	0,2	0,5
total	100	100
Numărul camerelor locative	3,13	2,22
Suprafața totală, m ² :	23,9	20,0
inclusiv spațiu locativ, m ²	15,8	13,1

Sursa: calculat în baza datelor Recensămîntului populației, 2004; Sărăcia în Republica Moldova, PNUD, Moldova, 2003, p. 24; Construcțiile Republicii Moldova, Chișinău, 2004, p. 62-63.

Deși, ca grad de asigurare cu spațiu locativ, R. Moldova depășește media europeană, la capitolul dotare și mai ales la calitatea construcțiilor, rămânem cu mult în

urmă. O pondere mare a spațiului construit este rezervat construcțiilor auxiliare, iar spațiul locuit este utilizat irațional.

Gospodăria și locuința rurală se caracterizează printr-o stabilitate mai mare, comportă schimbări calitative mai lente și reflectă specificul locului mai mult decât locuința urbană. Casa rurală este privită într-un ansamblu întreg împreună cu lotul de pe lângă casă, construcțiile auxiliare, alcătuind împreună o gospodărie. Mediul rural poate fi considerat un mediu al gospodăriilor individuale. În cea mai mare parte a lor, gospodăriile individuale sunt adaptate ocupației de bază a sătenilor – agricultura. După gradul de dotare al acestora, structură, planimetrie, materiale de construcție utilizate, acestea reflectă posibilitățile oferite de natură și se caracterizează printr-un grad mai înalt de adaptare la condițiile naturale.

Actualmente, construcțiile caselor din mediul rural se află într-o profundă transformare legată de accelerarea ritmului urbanizării, implicând contacte din ce în ce mai strânse și mai complexe între sat și oraș. Contactul, tot mai des, cu activitatea și modul de viață urban, precum și influențele pe care le exercită orașul asupra satului pe diferite căi, se înscrie printre premisele importante ce stau la baza proceselor de modernizare a localităților rurale. În acest sens, se modifică profund aspectele satelor, apar tot mai multe construcții cu două nivele, se constată o creștere a numărului de încăperi, crește gradul de confort al locuințelor. O serie de construcții anexe au dispărut din structura gospodăriilor, deoarece au devenit nefuncționale. Pe lângă dorința de a construi case mai reprezentative, ele constituie expresia folosirii mai raționale a terenului, în condițiile creșterii prețului pământului.

Gradul de asigurare a populației rurale cu locuințe este satisfăcător. Peste 98% din familiile rurale dispun de o casă particulară sau locuiesc împreună cu părinții sub forma familiei lărgite. Construcțiile de case și amenajarea lor a fost și rămâne una din preocupările de bază ale populației din mediul rural. Aici s-a păstrat tradiția ca părinții să poarte grija și să-și aducă contribuția la construirea căminului familial al copiilor. Conform studiului realizat, doar 3% - 5% dintre familiile tinere locuiesc împreună cu

părinții, restul tinzând spre o locuință separată. Numărul de case construite se află în corelație cu creșterea numărului populației, numărul căsătoriilor, cu situația social-economică, care a și determinat nivelul construcțiilor de case particulare. Ritmul de construcție a caselor particulare, în mediul rural, este mult mai lent, în raport cu formarea familiilor tinere și numărul populației, care are o evoluție mai constantă în perioada analizată. Dacă, în anii '40-'50 ai secolului trecut, în mediul rural, se construiau circa 4000 case anual, în anii '50-'80 – 10-12 mii case, numărul lor scade până la 8 mii în anii '90, după care se înregistrează o descreștere considerabilă (tab. 40).

Tabelul 40

Raportul dintre numărul populației, numărul căsătoriilor și numărul caselor individuale construite în mediul rural în perioada 1995-2006

	1995	1996	1998	1999	2000	2001	2006
Numărul populației în mediul rural (mii loc.)	2314,9	2330,3	2317,4	2316,7	2313,0	2330,4	2103,5
Numărul căsătoriilor (mii)	16 815	13 474	12 335	13 638	12 170	11 338	13 954
Numărul de case individuale construite (unități)	2328	1688	1272	869	682	670	820

Sursa: calculat în baza datelor DSS; Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2003, p. 33;

Datele atestă o diminuare drastică a construcțiilor de case pe an în mediul rural. În medie, în ultimii ani, s-a construit mai puțin de o casă pe localitate, în sute de localități nefiind construită nici o casă nouă, ceea ce ne vorbește despre o stagnare totală a mediului rural în acest sens. În plus, scăderea drastică a veniturilor populației, diminuarea creșterii naturale a populației, tendința tot mai pronunțată către migrație, atât internă, cât și externă, constituie cauzele principale ale încetinirii ritmului construcțiilor de case în mediul rural. Factorii menționați au determinat creșterea numărului de case fără stăpân (abandonate) în mediul rural, de la circa 400 în 1996, la peste 10 mii în prezent [BNS]. Mediul rural nu mai este atractiv, ca mediu de trai, ca altădată, cauza fiind lipsa locurilor de muncă, infrastructura socială și comunală slab dezvoltată. Depopularea mediului rural capătă proporții alarmante.

Locuința, analog multor altor elemente ale economiei țărănești, constituie o reflectare a mediului ambiant, conform principiului „natura propune – omul dispune”.

Veniturile mici, resursele limitate au determinat folosirea rațională a resurselor naturale locale. O caracteristică esențială în construcția caselor individuale constă în folosirea materialelor de construcție locale oferite de mediul înconjurător. Deși, această dependență, în timp, s-a diminuat, totuși, datorită faptului că fondul locativ rural a fost construit, în cea mai mare parte, în anii '50 - '80 ai secolului trecut, această dependență rămâne vizibilă în peisajul rural construit. Principalele materiale folosite în construcția caselor au fost argila și calcarul (tab. 41).

Tabelul 41

Ponderea caselor individuale din mediul rural construite din diferite materiale de construcție și perioada construcției lor

Perioada construirii caselor	Numărul caselor construite (mii unit.)	Ponderea caselor construite în diferite perioade (%)	Ponderea locuințelor construite preponderent din: (%)		
			Argilă (lut)	Calcar, cărămidă	Alte materiale
Până la 1918	12 718	2,4	80,1	17,9	2,0
1918-1940	46 640	8,1	78,8	13,7	7,5
1941-1950	38 263	6,9	76,1	11,4	12,5
1951-1960	120 251	21,6	80,0	12,5	6,5
1961-1970	135 879	24,4	80,9	18,9	0,4
1971-1980	122 428	22,0	58,1	36,3	5,6
1981-1989	80 268	14,6	45,5	50,5	4,0
Total	556444	100,0	71,5	23,0	5,5

Sursa: Calculat în baza datelor DSS după materialele recensământului populației din 1989; Dicționar statistic al Moldovei: ediție specială în 4 volume. – Chișinău, 1994. – Vol. 1-4

În baza datelor tabelului, putem trage câteva concluzii:

- Cele mai multe case individuale au fost construite în intervalul 1951-1980, ceea ce coincide cu cel mai ridicat ritm de creștere a populației. Începând cu anii '90, acest ritm a scăzut mult, cauza fiind criza economică din perioada de tranziție, astfel că, de la nivelul maxim de construire a caselor într-un an – 16500 (1964), s-a ajuns la numai 820 case individuale (2006), ceea ce reprezintă doar 4%;

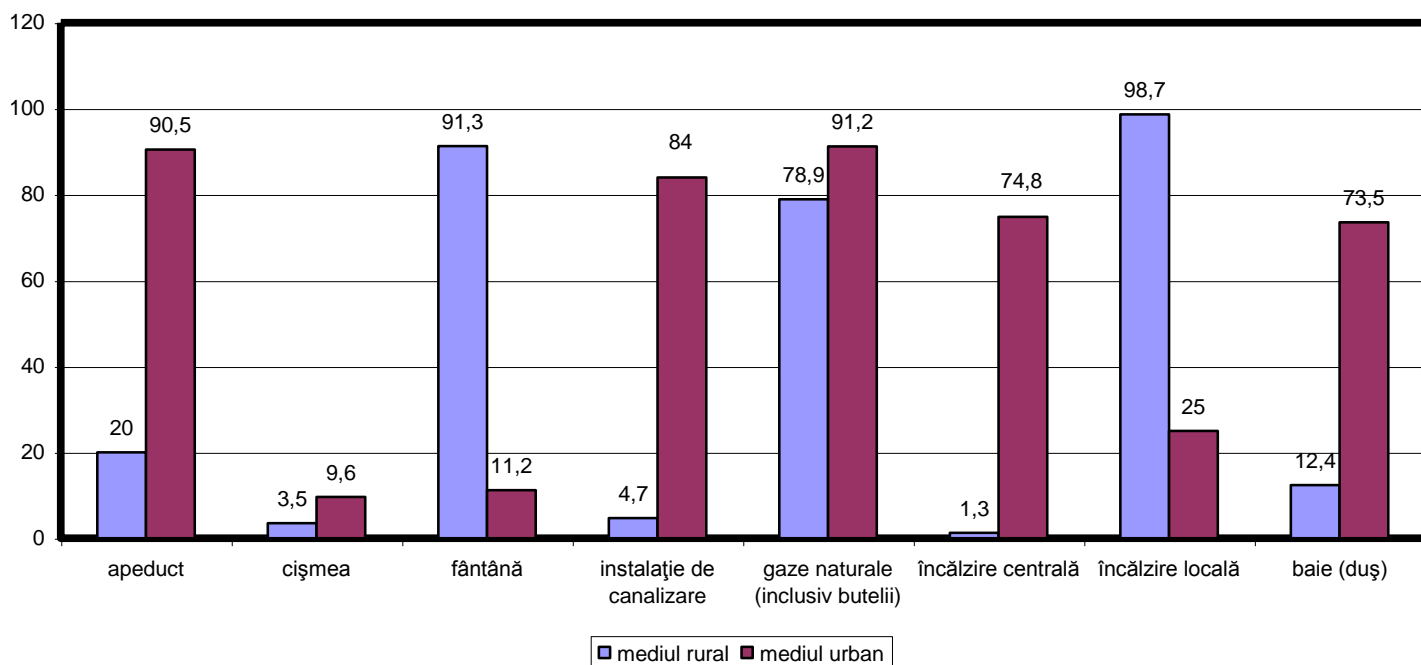
- Argila (lutul) are ponderea cea mai mare, ca material de construcție, pentru durarea pereților (71,5%), aceasta având o largă răspândire pe întreg teritoriul. Datorită calităților sale inferioare, în comparație cu alte materiale, prin riscul mai mare prin care-l prezintă aceste construcții la factorii de mediu, precum și prin creșterea veniturilor

populației, în timp, rolul argilei a fost în declin, fiind utilizată în proporție de 45,5% în perioada 1981-1989, comparativ cu 75-80% – până în anii '70;

- Ponderea calcarului și a cărămizii a crescut proporțional cu descreșterea argilei. Preferințele populației pentru aceste materiale de construcție se datorează calităților superioare, durabilității și rezistenței mai mari ale acestora la factorii ambientali. Ponderea cea mai mare a caselor, pereții cărora sunt construiți din calcar, este consemnată în zonele unde are loc exploatarea acestuia, cota-parte micșorându-se radier de la locurile de extragere.

Dacă problema asigurării cu locuințe este, practic, soluționată, apoi calitatea lor rămâne a fi deplorabilă. La construcția caselor nu s-a ținut cont de factorii de risc care le-ar putea afecta. Din punct de vedere al standardelor internaționale, calitatea spațiului de locuit implică dotarea tehnică și edilitară în concordanță cu anumite cerințe și anume: rezistența la factorii de risc, încadrarea în peisaj, funcționalitate, estetică etc.

Principalele caracteristici ale locuinței derivă din gradul de dotare tehnico-edilitară. Decalajul între spațiul construit în mediul rural, comparativ cu cel urban, este mare. Doar 20,0% din locuințele rurale dispun de apeduct, 4,7% - de instalație de canalizare, 1,3% - încălzire centrală, discrepanțele dintre mediul rural și urban fiind semnificative (fig. 20)

Sursa: Dicționarul statistic al localităților Republicii Moldova, vol. 1-4, Chișinău, 1994; Raportul Național al dezvoltării umane, Chișinău, 1999p. 47, Construcțiile Republicii Moldova. – Chișinău, 2002, p. 62-63, datele Recensământului populației din 2004.

Figura 20. Dotarea tehnico-edilitară a locuințelor pe medii, (%)

Un loc important în gospodăria rurală îl ocupă construcțiile anexe sau auxiliare. Ele, în mare măsură, reflectă profilul economic al regiunii și implicit modul de trai al populației. Prin prezența sau lipsa unor anexe, mărimea lor, gradul de amenajare, poziția în cadrul gospodăriei, putem aprecia preocupările de bază, ocupațiile, specializarea, gradul de urbanizare a gospodăriei. Dintre anexele de bază, răspândite în toate zonele Republicii, se remarcă cele de depozitare, adăpostire și de desfășurare a unor activități. Acestea din urmă servesc la întreținerea gospodăriei sau la obținerea unor venituri suplimentare.

Casa și gospodăria reprezintă cartea de vizită a fiecărei familii. Se consideră că aproximativ 90% din timpul vieții se desfășură în gospodărie, de aceea, acest mediu trebuie să stea în atenția fiecărui individ. Asupra aspectului și modului de organizare a casei și gospodăriei rurale au influențat un șir de factori:

- *economici* – starea și specializarea economică a regiunilor în care sunt construite casele și gospodăriile au determinat prezența sau lipsa anumitor anexe gospodărești, dimensiunea casei și construcțiilor auxiliare, funcționalitatea lor; schimbarea repetată a formei de proprietate a influențat și ea structura gospodăriei. De asemenea, un rol important l-au jucat utilizarea forței de muncă, formele de organizare a muncii, nivelul veniturilor, nivelul șomajului etc.;
- *sociale* – structura socială, socio-profesională, etnică, religioasă a populației, componența familială, relațiile intrafamiliale, intracomunitare, gradul de integrare și socializare ale populației;
- *geografici* – determinate de condițiile și resursele naturale locale, gradul de autenticitate al gospodăriei. Deși, în timp, dependența de resursele locale s-a diminuat, analiza locuinței scoate în evidență un șir de legături cu factorul de mediu: apelarea la materialele de construcție locale ieftine, arhitectura casei și a părților componente ale ei, executate conform condițiilor de relief și climă, modul de amplasare în spațiu, prezența mai multor elemente de sistematizare ale casei: prispa (galeria), terasa, mansarda, intrările principale și de serviciu, podurile înalte ale caselor, fundamentul, grosimea pereților etc., acomodate la factorul de mediu, cel mai adesea realizat intuitiv;
- *demografici* - migrația populației și structura pe vârste și sexe, dinamica, densitatea și sporul natural. Acestor factori li se datorează elementele de împrumut, inovaționale aduse de populația ținutului prin migrație, prin căsătoriile mixte. În prezent, mediul construit atât în orașe, cât și în sate se schimbă mult datorită acestui fenomen, luând proporții mari;
- *ecologici* – interacțiunea dintre mediu, relief, climă, floră și faună, peisaje naturale, pe de o parte, și populație - mediu construit, pe de altă parte. Populația rurală, cel mai des, s-a manifestat ca niște „ecologiști intuitivi”. Fără a avea anumite studii sau aprobări, ei și-au construit gospodăriile în concordanță cu legile naturii, casele lor, în

mare măsură, corespund principiilor de amenajare ecologică actuală. Locuința din mediul rural al Republicii Moldova păstrează nealterate majoritatea elementelor tradiționale. Chiar dacă casele au preluat un șir de elemente inovaționale, ele, în mare măsură, îndeplinesc funcțiile tradiționale vechi (Hachi, 2005).

Totodată, există rezerve în ceea ce privește structura și funcționalitatea locuințelor, confortul, dotările tehnico-edilitare în corespundere cu nivelul de civilizație contemporană. Deși gospodăria contemporană a comportat schimbări calitative în timp, acestea nu corespund exigențelor timpului. Ameliorările parțiale ale habitatului rural s-au datorat, în primul rând, sacrificiului material și financiar al populației rurale, în detrimentul unor probleme esențiale ce țin de viața ei.

Ca regulă, majoritatea caselor se construiesc cu încălcarea normelor de rezistență la cutremure, neținându-se cont de seismicitatea teritoriului. O altă problemă constă în folosirea nerațională a sectorului individual (amplasarea nerațională și folosirea construcțiilor auxiliare în îmbinare cu casa de locuit, orientarea lor, direcția vântului; utilizarea nerațională a spațiului din interior, care creează incomodități (camere prea mici sau prea mari, camere comandate) etc.

Un alt concept, ce se impune în construcția locuințelor, în etapa contemporană, este cel al flexibilității ei, adaptarea structurii gospodăriei la nevoile și aspirațiile utilizatorilor, de modul lor de trai. Locuința urmează să corespundă unor acumulări cantitativ-calitative pe parcursul a cel puțin două generații. Este necesar ca, în organizarea gospodăriei, să se țină cont de adaptabilitatea ei, capacitatea locuinței de a răspunde corect modificărilor de locuire ale familiei, schimbărilor în structura demografică, evenimentelor ocazionale din familie etc.

Locuința trebuie să fie *flexibilă*, în timp, reprezentând suplețea de adaptare și transformare pe care o oferă spațiul construit în timp, corelat cu mutațiile din ciclul de viață al unei familii. Aceasta poate fi corelată cu tendința, tot mai pronunțată, de planificare a familiilor.

Amenajarea mediului de locuit este condiționată nu numai de raționamentele materiale, ci și de cele morale, estetice etc. care, deseori, prevalează și se cuprind, în așa-numita lege locală, căreia i se subordonează majoritatea locuitorilor. Schimbările social-economice, care au loc în prezent, impun revizuirea și diversificarea conceptului de habitat. Casele rurale, adevărate „instrumente de lucru” altădată, nu mai corespund condițiilor vieții contemporane. În acest sens, statul trebuie să încurajeze căutarea formulelor noi pentru construcția caselor, conform noilor exigențe economice și social-culturale, acordând subvenții și credite preferențiale populației, astfel, contribuind la menținerea ei la locul de baștină. În condițiile în care locuințele nu mai reprezintă un bun social, în orașe este nevoie să se creeze fonduri locative care să stimuleze construcția caselor. De asemenea, este nevoie de crearea unei baze juridice pentru funcționarea eficientă a pieței imobiliare.

Cercetarea modului de trai, ca pe un concept integru sau pe anumite componente ale vieții populației, permite dimensionarea dezvoltării socio-regionale pentru o mai bună dirijare a societății. Analiza modului de trai permite a scoate în evidență aspectele problematice, deficiențele, elementele retrograde ale vieții populației.

Capitolul 7. Caracterizarea rețelei de așezări rurale

7.1. Particularitățile de bază ale rețelei rurale

În Republica Moldova, zona rurală reprezintă o componentă majoră a teritoriului național. Din punct de vedere geografic, satul reprezintă tipul de așezare umană cel mai organic integrat în peisajul natural, având, de regulă, o particularitate proprie și, anume o cultură specifică moștenită pe parcursul mai multor secole. La ora actuală, populația rurală a Republicii este concentrată în 1614 de așezări rurale, dintre acestea 135 se află în raioanele din stânga Nistrului. Din punct de vedere administrativ, așezările rurale sunt unite în 917 comune, iar 39 din ele sunt incluse în componența orașelor și municipiilor.

Sub influența factorilor naturali, istorici și economici, rețeaua de așezări rurale a Republicii Moldova a căpătat astfel de trăsături specifice, precum: rețeaua densă de localități (5 sate la 100 kmp), densitatea mare a populației, repartizarea relativ uniformă a satelor pe întreg teritoriul și predominarea așezărilor rurale mari. O particularitate a rețelei de așezări rurale constă în predominarea aglomerațiilor rurale de tip liniar, fapt ce constituie premise pentru dezvoltarea lor în sistem, care, la rândul lor, pot favoriza realizarea planurilor urbanistice ale satelor.

Modul de grupare a așezărilor rurale în teritoriu a fost puternic influențat de particularitățile reliefului, ale formelor sectoarelor de pădure, prezența sau absența căilor de comunicație, gradul de accesibilitate etc. De-a lungul secolelor, s-au conturat aglomerări mai mari sau mai mici de sate, în funcție de potențialul natural și cel economic al locului dat.

Un alt factor natural de influență asupra rețelei de așezări rurale îl reprezintă rețeaua hidrografică care a contribuit la formarea, statornicirea și dezvoltarea așezărilor umane. Referitor la descrierea rețelei rurale a României de pe poziția importanței râurilor ca factor de polarizare a vieții umane, Ion Conea (1938), citat de V. Cucu (1998), scria „Ca umbra de corp, așa se țin aici satele de ape.”

Datorită condițiilor naturale favorabile pentru dezvoltarea agriculturii și a factorilor istorici de dezvoltare, s-a format o rețea densă de așezări rurale după potențialul lor

demografic. Astfel, mărimea medie a unei așezări rurale, după potențialul său demografic, constituie la ora actuală 1431 persoane. Așezări rurale foarte mari din Republică se consideră acele localități care dispun de un efectiv al populației mai mare de 5 mii locuitori, iar cele foarte mici sub 100 de locuitori. Conform datelor Recensământului populației din 2004², din prima categorie fac parte 46 de așezări rurale, iar din a doua categorie - 104.

O particularitate a populației rurale a Republicii Moldova constă în faptul că este concentrată în sate mari. Astfel, 57,4% din populația rurală este concentrată în sate cu mărimea de peste 2000 de oameni. În satele de mărime medie (1000-2000 de locuitori) locuiesc 26,9% din populația rurală, iar în cele cu o populație în limita de 500-1000 de locuitori - 15%. În cele 415 așezări rurale mici (sub 500 locuitori) locuiesc numai 4,6% din populație (tab. 42).

Tabelul 42

Repartiția populației rurale pe grupe de localități în unele raioane administrative, anul 2004 (în % față de total)³

Grupele de așezări rurale	Media pe republică	Denumirea raioanelor		
		Briceni	Călărași	Cahul
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
Peste 5000	14,3	19,9	12,2	14,4
3001-5000	22,2	23,8	17,4	12,4
2001-3000	20,9	29,9	16,5	33,5
1001-2000	26,9	19,6	38,6	26,5
501-1000	11,2	4,5	13,6	10,0
201-500	3,8	2,2	1,1	2,1
Sub 200	0,8	0,1	0,6	0,7

Sursa: Tabelul este întocmit în baza materialelor Recensământului populației din Republica Moldova din anul 2004.

Comparând indicatorii distribuției populației rurale în diferite tipuri de sate în conformitate cu mărimea demografică a lor din unele raioane administrative, observăm anumite diferențieri, care sunt determinate de factorii de influență economică și istorică. În raionul Briceni, spre exemplu, observăm o concentrare mai mare a populației în așezările mari rurale (tab. 42).

² Recensământul populației din 2004 nu include datele raioanelor din Stânga Nistrului și municipiul Bender.

Astfel, în așezările rurale mai mari de 2 mii de locuitori, în medie, pe Republică, locuiesc 57,4%, iar în raionul Briceni indicatorul respectiv constituie 73,6%. În raionul Călărași, se observă o concentrare mai mare a populației în așezările rurale de mărimea medie de 1001-2000 de locuitori. Acest indicator, în medie, pe Republică, constituie 26,9%, iar în raionul Călărași - 38,6%. În raionul Cahul, mai mult de 60% din populația rurală este concentrată în așezările de mărime medie (1000-3000 de locuitori), iar în așezările mari rurale (3000-5000 de locuitori), indicele respectiv este cu mult mai mic decât media republicană. Astfel, constatăm următoarea legitate: cu deplasarea de la nordul spre sudul Republicii se micșorează gradul de concentrare a populației rurale în satele mari (peste 2000 de locuitori) și sporește rata populației din satele de mărime medie și mică. Această tendință generală se explică prin faptul că, în Regiunea de Nord a Republicii atât factorii naturali favorabili pentru dezvoltarea unei agriculturi intensive, cât și cei istorici - imigrațiile populației din raioanele limitrofe Ucrainei au contribuit, în mare măsură, la sporirea gradului de concentrare a populației în așezările mari rurale. La aceasta, a mai contribuit, într-o anumită măsură, și organizarea (în sec. XIX-XX), în unele sate mari, din Regiunea de Nord a iarmaroacelor tradiționale, care au servit drept factor atractiv pentru sporirea numărului populației în satele mari.

Din punct de vedere al repartiției geografice așezările mari rurale sunt mai frecvent răspândite în zonele periurbane și în valea râului Nistru, care se caracterizează prin soluri fertile de luncă și o agricultură intensivă bazată pe irigație. În repartiția geografică a satelor mici cu o populație de până la 200 de locuitori, se evidențiază mai multe concentrări în partea central-estică și nord-vestică a republicii. Analizate pe unități naturale, cele mai multe sate din această categorie se situează în limitele câmpiilor colinare ale Bălțului, Prutului Mijlociu, Moldovei de Sud și ale Podișului Ciuluc Soloneț. Cea mai mare concentrare a satelor de acest tip se remarcă în raionul Fălești - 15 sate, fiind urmat de Anenii Noi și Sângerei cu câte 11 sate în fiecare.

În ceea ce privește structura populației localităților foarte mici, ea este diferită, dar se observă următoarele particularități (Hachi M.,1998) :

- o structură etnică relativ omogenă ; circa 110 sate au o structură uninațională în care predomină satele baștinașilor (în total 86), 17 sate ucrainene, 3 găgăuze, 2 rusești, 1 bulgăresc, restul având o structură etnică mixtă ;
- în structura de gen a populației, predomină femeile, în raport de 54%/46% față de media pe Republică de 52%/48%, ceea ce ne dovedește un grad de îmbătrânire mai mare a acestor sate față de media republicană.

În caracterizarea rețelei rurale, o importanță deosebită revine indicatorului *densității satelor*. În medie, pe Republică, la 100km² revin 5 așezări rurale. Acest indicator oscilează de la 2,5 localități (raionul Ștefan-Vodă) la 6,9 localități (raionul Fălești). În conformitate cu acest criteriu, cea mai densă rețea de localități se observă în raioanele din Regiunea de Nord și Centru (Fălești, Soroca, Sângerei, Râbnița, Orhei, Rezina, Ungheni, Telenești).

În Regiunea de Sud a Republicii, unde satele mici au răspândire cu mult mai mică în rețeaua de localități, indicatorul densității localităților rurale este cu mult mai mic (Basarabeasca - 3,1; Ștefan Vodă-2,5; U.T.A Găgăuzia - 1,5).

În mediul rural din raioanele din stânga Nistrului, predomină satele cu un potențial demografic mare, iar indicatorul respectiv este mai mic decât media pe Republică și constituie 3,1 așezări la 100 km². Astfel, în baza datelor analizate, putem constata că există o corelație dintre indicatorii mărimii medii a localităților și densitatea lor (Mâtcu M., 1974).

În rețeaua habitatului rural al Republicii Moldova, se deosebesc teritorii cu sate omogene și neomogene, din punct de vedere al distribuției spațiale. În vederea aprecierii gradului de grupare a populației în vetre, se aplică metoda *indicelui de dispersie* propus de geograful francez A. Demangeon (citată de V.Surd,2003, p 49):

$$I = \frac{(N - N')n}{N};$$

unde : I exprimă indice de dispersie ;

N- numărul total al locuitorilor ;

N'- numărul locuitorilor din satul de reședință ;

n- numărul satelor nereședință.

În urma calculului indicelui de dispersie referitor la gradul de grupare a așezărilor rurale, în unele comune din cele trei raioane indicate din diferite regiuni geografice ale Republicii, putem formula următoarele concluzii (tab. 43) :

Tabelul 43

Indicele de dispersie în unele comune din diferite regiuni ale republicii

Raionul, comuna	Numărul populației în comună	Numărul de sate din cadrul comunei	Mărimea medie demografică a satelor din cadrul comunei	Valoarea relativă a indicelui de dispersie
<u>Raionul Fălești</u>				
Comunele				
1. Horești	3768	6	628	2,9
2. Ciolacu Nou	3350	5	670	2,4
3. Îscălău	4172	4	1043	2,3
4. Călugăr	4474	5	895	2,1
5. Bocani	2532	4	633	1,3
6. Bolatino	6424	5	1285	1,1
7. Egorovca	2275	3	758	0,9
<u>Raionul Ungheni</u>				
Comunele				
1. Hârcești	2096	5	419	2,6
2. Mănoilești	3460	4	865	2,3
3. Negurenii Vechi	2219	4	555	2,1
4. Valea Mare	3309	4	827	1,6
5. Sculeni	5505	4	1376	1,5
6. Buciumeni	1447	3	482	1,1
7. Alexeevca	1270	4	302	0,3
<u>Raionul Cahul</u>				
Comunele				
1. Doina	2603	5	520	1,9
2. Ciobalaccia	3013	3	1004	1,3
3. Larga Nouă	3291	3	1097	1,3
4. Chioselia	3537	3	1179	1,1
5. Burlacu	2366	2	1183	0,9
6. Găvănoasa	2483	3	827	0,9
7. Taraclia de Salcie	2692	3	897	0,7

- În cadrul comunelor din raioanele menționate indicele de dispersie oscilează în limita valorilor de 0,3 Alexeevca (Ungheni) și 2,9 Horești(Fălești);

- Indicatorul dat scade destul de lent de la Nord spre Centrul Republicii ;
- O scădere mai pronunțată a acestui indicator are loc în sudul republicii (raionul Cahul) ;
- Comparând indicele de dispersie cu numărul de locuitori a satelor din cadrul comunelor indicate în tabel, observăm o diminuare a indicelui de dispersie odată cu sporirea mărimii demografice a satului.

7.2. Evoluția demografică a așezărilor rurale

Rețeaua de așezări rurale a Republicii a suferit transformări mari în perioada 1959-2004, când numărul de sate s-a redus de la 1859 la 1621 sau cu 238 de unități. O reducere esențială au suferit satele mici cu o populație de până la 200 de locuitori. Această categorie de sate s-a redus de la 380 la 234 ori cu 146 de unități. Cauzele modificării rețelei de așezări rurale în Republică au fost următoarele :

- modificarea formei de evidență statistică; unele așezări rurale mici au fost incluse în cadrul localităților mai mari din vecinătate;
- populația din unele așezări rurale mici s-a strămutat cu traiul în satele mari din apropiere ;
- odată cu intensificarea procesului de industrializare, unele așezări rurale au primit statut de așezări urbane⁴.

Tabelul 44

Gruparea localitatilor rurale dupa numărul populației

Anul	Numărul de localități			Numărul de locuitori, mii		
	1959	1989	2004*	1959	1989	2004
<i>Total</i>	<i>1859</i>	<i>1586</i>	<i>1470</i>	<i>2209,9</i>	<i>2315,5</i>	<i>2077,7</i>
Peste 5000	44	64	46	282,1	421,0	297,1
3001-5000	118	140	123	435,6	517,0	461,0
2001-3000	192	188	179	467,5	456,0	434,9
1001-2000	418	401	394	601,8	576,0	557,6
501-1000	379	322	309	274,5	241,0	229,9

⁴ În perioada sovietică așezările urbane erau divizate în 2 categorii: oraș și așezări de tip orășenesc (orasel).

* Datele din anul 2004 fără raioanele din Stânga Nistrului și mun.Bender.

201- 500	328	237	232	112,1	82,0	79,9
101-200	173	115	83	26,7	17,0	12,5
51-100	91	53	44	6,7	4,0	3,3
26-50	54	27	28	2,0	1,0	1,1
1-25	62	33	28	0,9	0,5	0,4
Fără locuitori	-					

Sursa : calculat în baza datelor recensămintelor populației din anii respectivi ;

În evoluția demografică a așezărilor rurale din perioada postbelică, s-au înregistrat un șir de modificări (tab. 44):

- un spor relativ mai mare al populației în așezările rurale mari și mijlocii;
- pe parcursul a două decenii, a sporit rata populației din așezările rurale foarte mari cu peste 5 mii de locuitori. Dacă, în 1970, în astfel de localități, era concentrată 15,9% din întreaga populație rurală, apoi în 1989 acest indice a sporit la 18,2%;
- o dinamică stabilă a fost caracteristică localităților rurale situate în zonele periurbane ale orașelor mari - Chișinău, Tiraspol, Tighina;
- s-a înregistrat, de asemenea, un spor relativ mai mare al populației în așezările rurale care cuprind o populație de 3-5 mii locuitori, majoritatea cu funcția de comună (primărie) și centru de gospodărie agricolă. În ele, de regulă, au fost dislocate cele mai multe obiecte din ramurile infrastructurii sociale. În acea perioadă se promova o politică de dezvoltare prioritară a centrelor de gospodării, în timp ce în localitățile mici era frânată dezvoltarea ramurilor de menire socio-culturală. În acest fel, tendința de supracentralizare caracteristică sistemului socialist de gospodărire, inclusiv din sectorul agrar, s-a manifestat și în dinamica sistemului de așezări rurale ;
- au avut loc modificări ne semnificative în numărul de locuitori în grupa de sate de mărime medie (1-2 mii locuitori) ;
- o reducere cu 10-20% a numărului de locuitori în așezările rurale mici (sub 200 de locuitori).

Tabelul 45

Dinamica repartiției populației rurale pe grupe de localități (în % față de total)

Anii	1959	1970	1979	1989	2004*
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Peste 5000	12,8	15,9	17,5	18,2	14,3
3001-5000	19,8	23,0	22,7	22,7	22,2
2001-3000	21,8	21,7	21,7	19,7	20,9
1001-2000	27,3	24,3	23,9	24,9	26,9
501-1000	12,5	10,4	9,8	10,4	11,2
201-500	5,0	3,8	3,5	3,5	3,8
101-200	0,8	0,9	0,9	0,9	0,7
Pîna la 100 locuitori	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1

Sursa : *Totalurile recensământului unional al populației din R.S.S. Moldovenească din anii 1959,1970, 1979,1989, vol.I, cartea II ; Materialele Recensământului populației Republicii Moldova din 2004.*

Analiza dinamicii numărului de locuitori a așezărilor rurale din perioada 1979-1989 ne demonstrează că, din cele 1617 așezări rurale, 1260 sau 78 la sută au înregistrat o diminuare a numărului de locuitori. Spre deosebire de perioadele precedente, în acest interval, s-a manifestat o reducere a numărului de locuitori nu numai în satele mici, dar și în cele mari și mijlocii. Un proces mai intens de depopulare a satului a avut loc în raioanele Râbnîța, Edineț, Dondușeni, Ocnița, Rezina. Reducerea numărului populației în aceste raioane a fost în proporție de 5- 13%.

Conform studiului realizat de Mățcu M. (1997), un anumit spor al populației în perioada dată a fost caracteristic numai pentru 350 de localități rurale, ceea ce constituie aproximativ 20 la sută din numărul total. Un spor relativ mai mare al populației este caracteristic localităților rurale din astfel de raioane din zona suburbană a municipiului Chișinău (Criuleni, Ialoveni, Anenii Noi, Strașeni). Menținerea unui spor pozitiv al populației în localitățile acestor raioane poate fi explicată atât prin apropierea lor de orașul Chișinău, unde activează un număr mare de locuitori de la sat care fac naveta, cât și prin dezvoltarea unei agriculturi relativ mai intensive, orientate, în mare măsură, la asigurarea cu produse agricole a cerințelor pieței.

Astfel de activități tot mai mult se practică în ultimii ani în gospodăriile individuale țărănești. În aceste raioane, procesul de realizare a reformei agrare decurge mai rapid.

În anii 1995-2007, spre deosebire de perioada precedentă, s-a observat o diminuare a numărului de locuitori în toate categoriile de sate, în special, în cele mici. Acest fenomen demografic este condiționat, în primul rând, de reducerea bruscă, în acest timp, a ratei natalității în rândurile populației rurale, care s-a accelerat, mai ales, în anii de criză economică.

7.3. Tipologia așezărilor rurale

7.3.1. Aspecte generale cu privire la tipologia așezărilor rurale

Problema tipologiei satelor, spre deosebire de cea a orașelor, este mai puțin studiată în literatura de specialitate. Unele principii metodologice referitoare la clasificarea așezărilor rurale au fost expuse în lucrările savanților școlii geografice ruse, Saușkin Iu. (1947), Lealicov N. (1948), Poșisevski V. (1961). Un studiu mai aprofundat dedicat metodologiei clasificării așezărilor rurale, pe exemplul teritoriului ex. U.R.S.S., aparține cunoscutului geograf rus, profesorul Kovaliov S. A (1963).

Autorul abordează tipologia așezărilor rurale sub două aspecte: al așezărilor rurale în parte și al rețelei de așezări rurale, în care se ține cont, la rândul său, de particularitățile cadrului geografic și corelația populației cu mediul. Kovaliov S. (1963) propune o clasificare a așezărilor rurale în conformitate cu astfel de criterii :

- așezarea lor în cadrul geografic (situația topografică) ;
- mărimea demografică a așezărilor rurale;
- clasificarea genetică (istorică);
- tipuri morfostructurale de sate;
- clasificarea funcțională în care se ține cont de activitatea economică a populației.

În conformitate cu principiul funcționalității, au fost evidențiate astfel de tipuri de sate: agricole, nonagricole, mixte, agroindustriale. Tipologia rețelelor de așezări rurale, la nivel regional și local, abordată în lucrarea indicată, se bazează pe corelația dintre populație, mediul înconjurător și specificul economiei locale.

În școala geografică românească, problema tipologizării satelor a fost abordată încă în anii '30 ai sec. XX-lea, de către renumitul geograf Simion Mehedinți (1932), care a

grupat satele, având drept criteriu tipul muncii. Conform acestui criteriu, autorul a identificat „sate de plugari (cultura cerealelor), de podgoreni, de băiași (mineri), de lemnari, de păstori”.

Clasificarea actuală a așezărilor rurale ale României aparține profesorului Vasile Cucu (1995), care a luat în calcul structura socio-profesională a populației active corelată cu valoarea producției, poziția geografică și volumul fluxurilor de navetiști. Indiferent de funcția satelor, autorul identifica și relațiile specifice caracterizate de “intrări” și ”ieșiri”, care reflectă interacțiunea "sat-mediu" (tab. 46).

Tabelul 46

Funcțiile așezărilor rurale și specificul relațiilor cu mediul (după V.Cucu)

Tipuri de așezări rurale	Caracteristici demo-economice	Intrări specifice	Ieșiri specifice
<i>Predominant agricole</i> - Cerealiere - cerealiere-zootehnic -legumicole -viticole -activități meșteșugărești -industrie mică artizanală -cu rol de cazare a forței de muncă	Peste 65% din populația activă ocupată în agricultură. Valoarea producției agricole este de peste 70% din totalul producției globale.	- Apa - Carburanți - Mașini agricole - Substanțe de fertilizare	- Poluare acviferă difuză - Tasare - Poluare sonoră - Poluarea solului - Produse agricole - Deșeuri agricole
<i>Predominant industriale</i> - cu industrie extractivă - cu industrie prelucrătoare a materiilor prime agricole sau minerale - cu industrie extractivă și prelucrătoare	Peste 65% din populația activă ocupată în industrie. Valoarea producției industriale de peste 70% din totalul producției globale	- Apa - Energie - Utilaje	- Poluarea solului, apelor, aerului, zgomot - Materii prime neagricole - Produse semifinite și finite - Deșeuri industriale
<i>Funcții mixte</i> - agroindustriale ; - agroforestiere asociate frecvent cu prelucrarea lemnului ; - agropiscicole ; - agricole ; - transport ; - de servicii.	Activitățile agricole și neagricole dețin ponderi aproximativ egale (între 35 și 65%).	- Apa ; - Energie ; - Utilaje ; - Produse finite diverse.	- Poluarea solului, apelor, aerului ; - Zgomot ; - Pierderea biodiversității; - Deșeuri
<i>Turistice</i>	Peste 25% din populația activă este ocupată în	- Apa ; - Mijloace de transport ;	- Poluarea apelor, aerului ; - Deșeuri domestice,

	servicii, alături de funcțiile agricolă, forestieră, industrială.	- Energie.	etc.
--	---	------------	------

În afară de clasificarea așezărilor rurale după criteriul fundamental, există și o clasificare după potențialul socio-economic și cel cultural, care reprezintă un tip de clasificare complexă, în care se ține cont de mai mulți factorii de influență asupra dezvoltării așezărilor rurale. În aceste clasificări, se ține cont de următorii parametri (V. Surd, 2003):

- potențialul demografic ;
- potențialul de dotare ;
- potențialul de poziție (de comunicație) ;
- potențialul reliefului vetrei ;
- potențialul hidrologic ;
- potențialul economic.

Potențialul socio-economic al satului cuprinde: componenta demografică, de dotare, fondul construit, nivelul veniturilor populației, iar cel natural: particularitățile reliefului, gradul de înclinare a versanților, potențialul hidrologic al așezărilor. Totodată, se pune în evidență oferta turistică și gradul de favorabilitate agro-ecologică a teritoriului.

Problema clasificării așezărilor rurale din Republica Moldova, pentru prima dată a fost abordată în lucrarea lui Mățu M. (1974) dedicată studiului geografic al populației rurale și al rețelei de sate.

7.3.2. Cadrul geografic al așezărilor rurale

Din punct de vedere geografic, satul reprezintă tipul de așezări umane cel mai organic integrat în peisajul natural. Apariția așezărilor rurale, într-un loc sau altul, este condiționată de specificul naturii, în care omul caută condiții favorabile de viață și de desfășurare a unei activități economice corespunzătoare. Amplasarea spațială a așezărilor rurale în toate timpurile istorice a fost condiționată, în primul rând, de un complex de

factori naturali, precum sunt prezența resurselor de apă și forma rețelei hidrografice, terenurile arabile și cele pentru pășunat, prezența materialelor pentru construcție și, totodată, necesitatea evitării unor riscuri naturale (alunecări de teren, prezența ravenelor, inundații etc)

Relieful, sub aspect de component natural, prezintă, pentru rețeaua de așezări rurale, o importanță deosebită, influențând alte componente, cum ar fi clima, apele, solurile și vegetația. Relieful, în cadrul ecosistemului rural, poate fi privit sub două aspecte și anume: ca suport și ca fiziografie. Ca suport, el este în strânsă legătură cu fundamentul geologic dar și cu extinderea teritorială. Aspectul fiziografic, după cum menționează în studiile sale P. Găștescu(1998), se referă la configurația sa la nivel de mezoscară (munte, deal, câmpie, litoral), la mezoscară (văi, depresiuni, terase fluviale, lunci și albi de râuri) și la microscară (fragmentarea, stabilitatea versanților sub aspectul alunecărilor). În cea mai mare parte, ecosistemul așezărilor rurale este, într-o oarecare măsură direcționat în extindere în structură și chiar în funcție de configurația reliefului la mezoscară.

Condițiile și resursele naturale determină, în mare măsură, potențialul demografic al satului, structura intravilanului, configurația vetrei satului. După forma vetrei satului, sunt unanim acceptate două categorii de așezări rurale: sate cu vetre de formă regulată și sate cu vetre de formă neregulată.

În corespundere cu formele de relief, rețeaua hidrografică și căile de comunicație, satele după forma (configurația) intravilanului sunt de câteva categorii: lineare, de forma pătrată, dreptunghiulară etc.

Varietatea reliefului și rețeaua hidrografică din spațiul rural al Republicii Moldova influențează cel mai mult activitatea economică a populației și gradul de concentrare sau dispersare a rețelei de așezări rurale și a intravilanului lor.

După criteriul specificului și al favorabilității cadrului fizico-geografic, pe teritoriul Republicii se disting următoarele tipuri de așezări rurale (M. Matcu, V. Sochircă,2001).

1. **Așezările rurale din zona de câmpie** cu înălțimi absolute nu prea mari (100-200m). Sunt răspândite în Câmpia Cuboltei din Regiunea de Nord și în Câmpia Cahulului și Depresiunea Ialpușului în Regiunea de Sud. Satele de câmpie, în fond, cele cu profil cerealier, în cea mai mare parte, sunt mari aglomerări de populații cu mărime în limitele a 3-5 mii de oameni. Văile râurilor mici din această zonă reprezintă ariile principale de organizare a vetrelor satelor. După configurația lor, satele din văile râurilor au o așezare lineară.
2. **Așezările rurale din zona de dealuri**, care cuprinde teritoriile din partea centrală a Podișului Codrilor (raioanele Ialoveni, Nisporeni, Ungheni, Orhei) și Colinele Nistrului, Podișul Moldovei de Nord, Colinele Tigheciului, unde înălțimea dealurilor variază în limita de 200-429 m. Configurația satelor din zona dată este determinată de relieful deluros, fragmentat de văi adânci cu versanți abrupti. În zona Podișului Codrilor sunt răspândite des sate situate pe pantele hârtoapelor. Aceste forme de relief, încă din timpurile străvechi, au servit ca loc prioritar în constituirea așezărilor umane, fiind mai bine apărate de vânt, mai aproape de masivele de păduri, iar apele subterane, aici, sunt mai aproape de suprafață, formând numeroase izvoare cu apă potabilă. Astfel de sate, în mare măsură, sunt afectate de alunecările de teren și ravene. Destul de frecvent, aceste procese au loc în mediul rural din raioanele Ungheni, Nisporeni, Călărași, Strășeni, Hâncești.
3. **Așezări rurale situate în cursurile de mijloc și inferior ale râurilor Nistru și Prut**, în câmpia Prutului de Mijloc, a Prutului Inferior și Nistrului Inferior. Solurile aluviale din văile râurilor, care se caracterizează printr-un randament înalt, au servit drept bază economică pentru așezările rurale cu un potențial mare demografic. Astfel, unele sate din cursul inferior al râului Nistru au o populație de peste 5 de mii locuitori (Ciobruciu, Nezavertailovca, Caragaș, Parcani, Copanca, Speia). Sate mari după numărul de locuitori sunt și în cursul inferior al râului Prut (Vadul lui Isac, Colibași, Văleni, Slobozia Mare, Giurgiulești).

După **configurația intravilanului**, predomină așezările de formă lineară, fiind generate de direcția râurilor. De regulă, satele din văile râurilor sunt situate pe terasa de bază. Centrele satelor au un caracter compact, cu străzi sau drumuri strict delimitate. După funcțiile economice, în zona dată, sunt mai frecvente așezările rurale cu profil predominant legumicol și pomicol. Pentru așezările rurale situate în văile râurilor, sunt caracteristice revărsările apelor pe suprafețe întinse. Specialiștii din domeniul resurselor acvatice au constatat că râurile Nistru și Prut cu nodurile lor hidraulice constituie un pericol de inundație pentru apoximativ 170 de localități.

7.3.3. Mărimea demografică a așezărilor rurale

Rețeaua de așezări rurale, fiind influențată de mai mulți factori (naturali, istorici, economici), este foarte diversă din punct de vedere al mărimii demografice. În conformitate cu organizarea teritorial-administrativă a teritoriului Republicii, la începutul anului 2007, cele 1621 de așezări rurale erau grupate în 917 comune(sate, reședințe)⁵, care, la rândul lor, includeau 658 de sate, iar 39 de așezări erau incluse în componența orașelor și municipiilor. Structura administrativ-teritorială a rețelei rurale în profil teritorial este reflectată în tab. 47.

Tabelul 47

Structura teritorial-administrativă a rețelei de așezări rurale (2007)

Nr. crt.	Unitățile administrative	Sate reședințe	Localități din componența comunelor	Sate din componența orașelor (municipiilor)	Total așezări rurale
1.	Raioanele administrative și U.T.A Găgăuzia	833	585	35	1453
2.	U.A.T din Stânga Nistrului	69	66	2	137
3.	Municipiul Chișinău	12	14	2	28
4.	Municipiul Bălți	2	-	-	2
5.	Municipiul Bender	1	-	-	1
	Total pe Republică	917	665	39	1621

Sursa: *Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2007*

⁵ Satul în care își are sediul consiliul sătesc (comuna).

Mărimea demografică a așezărilor rurale diferă mult între ele. La începutul anului 2007, mărimea medie a unei așezări rurale era de 1438 de locuitori, iar a unei comune de 2529 de locuitori. Numărul de comune și mărimea medie demografică a lor s-au modificat pe parcursul ultimelor cinci decenii. Astfel, în anul 1959, în Republică existau 678 de comune, iar media demografică a lor constituia 3,3 mii locuitori, în anul 1989, acești indicatori constituiau, respectiv 829 de comune și 2793 de locuitori, iar, în anul 2007- 917 comune și 2529 de locuitori (tab. 48).

Tabelul 48

Evoluția mărimii medii demografice a comunelor

Anii	Sate- reședințe	Sate din componența comunelor și orașelor	Numărul populației din așezările rurale(mii oameni)	Mărimea medie demografică a unei comune
1959	678	1181	2245,5	3312
1970	697	959	2446,3	3510
1979	748	837	2416,9	3231
1989	829	757	2315,3	2793
2007	917	697	2319,5	2529

Sursa: Tabelul este întocmit în baza materialelor Recensământului populației din anul 2004, V.I, T.I, pag 37 și Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2007

Din datele tabelului, se observă o tendință generală de sporire a numărului de comune și corespunzător micșorării numărului de locuitori ce revin la o comună. În profil regional, acest indicator diferă mult, oscilând în limita de la 1670 de locuitori ce revin la o comună (raionul Leova), la 4104 în U.T.A. Găgăuzia.

Cele mai mici valori ale mărimii medii demografice ale comunelor sunt caracteristice raioanelor: Rezina (1625 de locuitori), Șoldănești (1682), Dondușeni (1733), Edineț (1960), iar cele mai mari raioanelor: Ialoveni (3220), Dubăsari (3218), raioanele din stânga Nistrului (3130), Anenii Noi (2984), Ștefan-Vodă.

Din aceste date, rezultă că politica administrației publice locale cu privire la dirijarea spațiului rural din punct de vedere al criteriului demografic diferă mult de la un

raion la altul, fapt de care trebuie ținut cont la promovarea politicilor regionale de dezvoltare socio-economică a teritoriilor la nivel local.

Din punct de vedere a mărimii demografice a satelor, distingem șase categorii de așezări rurale:

1. **Așezări rurale foarte mici** (sub 200 de locuitori), în total 228 de localități concentrând 14,3% din numărul total de sate. Populația concentrată în aceste așezări este neînsemnată revenindu-i numai 0,8% din totalul populației rurale. Un număr destul de mare de așezări rurale din categoria dată (113 sate) sunt de mărime demografică sub 100 de locuitori.

Aceste așezări rurale s-au format în trecutul istoric în scopul valorificării mai intense a resurselor din spațiul rural, a terenurilor agricole și a masivelor forestiere. Unele sate foarte mici s-au format în urma procesului de roire⁶, prin desprinderea de la satul „matcă” în scopul apropiării lor de terenurile prelucrate, fiind formate, deseori, din una sau din câteva gospodării. Ele purtau diferite denumiri: hutor, cramă, stână, localitate a stației de cale ferată. Conform Recensământului populației din anul 2004, au fost înregistrate 56 de așezări rurale cu o populație de până la 50 de oameni fiecare. Drept exemplu de sate mici („minuscule”) pot servi: Pavlovca (Briceni) - 18 locuitori, Elenovca (Dondușeni) - 8 locuitori, Ivanovca (Fălești) - 19 locuitori, Livezi (Soroca) - 20 de locuitori, Lelina (Șoldănești)- 22 locuitori, Teluța Nouă (Anenii Noi)- 19 locuitori, Pojarna (Ungheni)- 21 de locuitori, Podul Lung (Călărași)- 13 locuitori.

Unele așezări mici cu funcții nonoagricole s-au format de-a lungul traseelor feroviare, ca localități ale stațiilor de cale ferată. Cele mai multe din ele dispun de o populație mai mică de 50 de locuitori, (Zaim (Căușeni) - 46 de locuitori, Petrești (Ungheni)- 15 locuitori.

2. Așezări rurale mici. În această categorie, se înscriu așezările rurale cu o populație în limita de 200-500 de locuitori. La ele, se referă 237 de sate, adică 14,9% din numărul total de așezări rurale, iar populația care locuiește în ele constituie 3,8% din

---

⁶ Roirea reprezintă un fenomen popular spontan, declanșat de creșterea populației peste limitele de absorbție a vetrei satului și care este efectuat în scopul căutării de noi terenuri agricole, care generează noi sate, dar limitându-se spațial la hotarul satului - „matcă” ce alimentează plecările (M. Căndea, F. Bran ,2001). De aici marea frecvență a satelor dublete-„ vechi”- „noi”, „de sus”-, „de jos”. (Ex: Cucuieții Vechi și Cucuieții Noi (Râșcani), Roșcanii de Sus, Roșcanii de Jos (Rezina)).

totalul populației rurale. Ele sunt răspândite relativ uniform pe întreg teritoriul Republicii, dar o predominare mai mare a lor în rețeaua rurală este caracteristică Regiunii de Nord și de Centru.

Spre deosebire de prima subgrupă de sate, în aceste așezări rurale, sunt prezente unele obiecte infrastructurale de rang inferior cu caracter social: puncte medicale, mici magazine, școli primare etc.

3. Așezări rurale de mărime medie inferioară (circa 322 de sate (20,3%) din totalul așezărilor rurale) cu o populație în limita de 500-1000 de locuitori. În acestea sunt concentrate 11,2% din populația rurală a Republicii. Se întâlnesc atât în zona de deal, cât și în cea de podiș (Podișul Moldovei de Nord, Colinele Nistrului, Podișul Codrilor).

4. Așezări rurale de mărime medie superioară (1000-2000 de locuitori) sunt în număr de circa 401 sau 25,2% din numărul total de sate; în ele locuiesc 26,9% din populația rurală a Republicii. Sunt răspândite în toate regiunile Republicii, dar mai frecvent în Podișul Moldovei de Nord, Podișul Codrilor și Colinele Nistrului. Unele din ele posedă funcții de sate-reședințe ale comunelor rurale, având, totodată, o infrastructură relativ bine dezvoltată.

5. Așezări rurale mari (2000-5000 de locuitori) în număr de 328 (20,6%) din numărul total de sate. Ele concentrează 43,1% din totalul populației rurale. Se întâlnesc în zonele joase de câmpie (Câmpia Nistrului Inferior și a Prutului Inferior) și podișuri (Colinele Nistrului și Podișul Cogâlnicului de Mijloc). Majoritatea din ele sunt centre de reședință a comunelor. Unele dispun de întreprinderi mici de prelucrare primară a materiilor prime agricole - centre de vinificație, mori, oloinițe, secții de producere a conservelor etc. Dispun, de asemenea, de infrastructuri rurale mai dezvoltate, unele din ele având funcții de loc central în sistemele locale de așezări rurale.

6. Așezări rurale foarte mari (peste 5000 de locuitori), în număr de 64 de localități, concentrând în ele o populație de 14,3% din totalul populației rurale. Aceste așezări s-au dezvoltat datorită promovării unei agriculturi intensive bazată pe irigație. Unele din aceste așezări se apropie de numărul de 10 mii de locuitori: Copceac (U.T.A

Găgăuzia)- 9551 de locuitori, Cărpineni (Hâncești) - 9554 de locuitori, iar 2 așezări rurale întrec limita de 10 mii de locuitori: Congaz (U.T.A Găgăuzia)- 12327 și Costești (Ialoveni) - 11128.

Așezările rurale foarte mari sunt mai frecvent răspândite în cursul inferior al râului Nistru, în zonele periurbane ale orașelor mari și în sudul Republicii. Astfel, un număr relativ mare de localități rurale din grupa dată se află în raza municipiului Chișinău (7 sate), U.T.A Găgăuzia (5), raionul Strășeni (4), în raioanele Ialoveni și Hâncești (câte 3), în raza orașului Tiraspol (Sucleia, Parcani, Chițcani, Mălăești).

Așezările rurale foarte mari îndeplinesc funcții de centru de comună și, totodată, de loc central în sistemele locale de așezări rurale; dispun de unele întreprinderi mici de prelucrare a materiilor prime agricole. Infrastructurile sociale, în aceste centre rurale, sunt relativ mai dezvoltate și mai variate și deservește totodată populația din satele mai mici situate în raza de influență a lor. Unele din ele pot deveni, pe viitor, așezări urbane.

7.3.4. Tipuri morfostructurale de așezări rurale

Așezările rurale întruchipează eforturile seculare ale omului de a valorifica și a popula spațiul geografic. Ele sintetizează trăsăturile fundamentale ale peisajului geografic și se disting, la rândul său printr-un complex de însușiri. Caracteristicile reliefului, gradul de fragmentare a lor, alături de activitățile economice dominante au imprimat satelor o anumită textură (forma rețelei stradale) și o anumită structură (modul de grupare a gospodăriilor în vatra satului). Drept rezultat, s-au conturat diverse tipuri morfostructurale de sate.

Atât în școala geografică românească (V. Mihăilescu, 1927, citat de V.Cucu,1998), cât și cea rusă (Kovaliov,1963), referitor la geografia așezărilor rurale încă din primele lucrări, se cunoaște gruparea morfostructurală a satelor, în astfel de categorii: cu structură adunată, cu structura răsfirată și cu structură risipită cu o serie de variante.

Aceste forme de așezări, la rândul lor, s-au format atât sub influența factorilor naturali (structura fondului funciar, formele de relief, rețeaua hidrografică), cât și cei

sociali - efectuarea reformelor agrare, la diferite etape de dezvoltare, condițiile istorice în care acestea au apărut și s-au dezvoltat. Gradul de îndesire a gospodăriilor este direct proporțional cu vechimea și puterea economică a satelor.

1. Așezările rurale de tip concentrat (adunate) se caracterizează printr-o structură compactă a spațiului construit (vatra satului) și un contur al vetrei bine determinat. Gradul de concentrare a acestor așezări este dictat de numeroase cauze (V. Surd, 2003), precum sunt:

- economisirea terenului agricol;
- facilități pentru apărare și protecție;
- punerea în valoare și exploatarea în comun a apelor freatiche;
- politicile de comasare a gospodăriilor în vetre;
- intersecțiile de drumuri;
- preferințele populației de a trăi în grupuri.

Cauzele grupării gospodăriilor au fost multiple, atât cele de ordin social, cât și cele de ordin natural, și anume „înlesnirea alimentării cu apă în lungul văilor cu lunci largi din regiunile stepice, fapt ce a dus la concentrarea gospodăriilor individuale pe văi și întinderea sforilor de moșie - din preajma vetrei satului către interiorul câmpiei, pe mai mulți kilometri (Cucu V. 1998).

Tipurile de așezări adunate (concentrate) sunt predominante în rețeaua rurală a Republicii Moldova. Ele sunt caracteristice atât regiunilor de câmpie din Regiunea de Nord și de Sud a Republicii, cât și din cea de podișuri - Podișul Moldovei de Nord și Podișul Codrilor. Aceste sate, de regulă, au o vechime mare istorică și un potențial demografic relativ numeros. Forma de proprietate asupra pământului, în trecutul istoric, a fost cea domnească, boierească sau mănăstirească, care presupunea separarea completă a satului propriu-zis de terenul de folosință agricolă, fapt ce a încurajat gradul de concentrare a satelor. În Podișul Codrilor și pe Colinele Tigheciului, nevoia de a economisi spațiul, care a dictat forma așezării rurale de tip adunat prin condițiile de relief, este destul de vizibilă. Drept exemplu, pot servi astfel de așezări rurale, precum sunt:

Milești, Seliște (Nisporeni), Horodiște, Sadova (Călărași), Dragușenii Noi (Hâncești), Doina (Cahul) etc.

2. Satele răsfirate constituie, din punct de vedere structural, un tip de tranziție de la sat de formă risipită la cel adunat, în cadrul caruia se observă tendința evidentă de separare a vetrei de moșie. Această formă de așezare este mai puțin influențată de formele de relief și mai mult de modul de ocupație a populației. În funcție de condițiile topografice locale, aceste sate formează diferite subtipuri, precum sunt „cu o răsfireare lineară (de vale, de drum, de culme etc.), o răsfireare areolară (de versant, de culme, de vale), o răsfireare de tip alveolar pluricelular, sate răsfirate complet, care rezultă din îmbinarea spontană a diferitelor tipuri de bază...” (M. Câdea, F. Bran, 2001).

Aceste sate se caracterizează printr-o dispunere intercalată în folosirea terenurilor din cadrul construit. Satul răsfirat este caracterizat prin gospodării distanțate una de alta, de regulă, prin terenuri cultivate (pomi fructiferi, viță-de-vie, legume). Extinderea acestor așezări nu se face prin construcții în aria inferioară, ci prin construcția de case plasate către marginea satului. Multe din aceste așezări au formă lineară.

Această grupă de așezări rurale este mai puțin răspândită pe teritoriul Republicii. De regulă, ele sunt sate mici după numărul de locuitori, fiind răspândite în zonele de deal și podiș, în văile unor râuri mici. Drept exemplu, servesc satele Chiurt, Stolniceni, Pociumbeni din valea râului Ciuhur din Podișul Moldovei de Nord și satele Ghirova, Meleşeni, Săseni din valea râului Cula din Podișul Codrilor. Vatra acestor sate se caracterizează printr-o formă lineară, iar forma răsfirată a lor este mai bine pronunțată spre periferia satului.

3. Forma de **așezare risipită (numite și sate împrăștiate)**. Se caracterizează prin lipsa unei regularități în amplasarea spațiului construit. În cazul dat, gospodăriile se găsesc la distanțe respectiv mari unele față de celelalte. Plasamentul spațial al satelor de acest tip a fost condiționat de astfel de factori, precum sunt: productivitatea redusă a solului, fenomenului de roire demografică, consecințele unor reforme funciare efectuate în trecut. Satele de acest tip se întâlnesc mai frecvent în zonele deluroase și cele cu păduri

, care ulterior au fost defrișate. Întinderea spațială a așezărilor rurale de acest tip este destul de mare. Această așezare reprezintă o formă arhaică a liberei ocupări a pământului, „satul țăranului liber și autohton, care a putut să ocupe pământ cât a vrut și unde a preferat” (R. Vuia, 1975) citat de M. Cândea, F. Bran, 2001.

Unele așezări rurale cu o structură risipită (cu case izolate), în rețeaua rurală a Republicii au apărut pe parcursul sec. al XIX-lea și s-au păstrat până în prima jumătate a sec. al XX-lea. Aceste așezări s-au format în urma desprinderii unor gospodării de la satul de bază formând noi puncte locuite, deseori, dintr-o singură gospodărie, în scopul apropierii lor de terenurile supuse prelucrării. Aceste mici așezări purtau diverse denumiri: hutor, odaie, cramă etc. Conform Recensământului populației din anul 2004, în Republică au fost înregistrate 28 de așezări rurale mici (puncte locuite) cu o populație de până la 25 de persoane. În cea mai mare parte, acestea se referă la acest tip de sate.

6.3.5. Tipurile funcționale de așezări rurale

Mediul rural se caracterizează printr-o predominare aproape exclusivă a structurilor economiei agricole, care și determină, în cea mai mare măsură, funcționalitatea așezărilor rurale. Satul este, practic, sinonim funcției agricole. Există în cadrul acestei funcții diferențieri după tipul predominant de culturi (cereale, plante tehnice, legume, viță-de-vie).

Odată cu diversificarea activităților economice, satul s-a transformat, de-a lungul timpului, dintr-o localitate unifuncțională de importanță locală (predominant agricolă), într-o așezare cu funcții diversificate integrată tot mai mult în spațiul geografic al mediului rural. Alături de funcția predominantă (agricolă) a satului, datorită conjuncturii geografice și economice, au apărut, de-a lungul timpului, în diferite țări ale lumii, și alte tipuri de sate: cele cu funcții industriale, agroindustriale, agro-comerciale, agro-turistice și cele cu funcții mixte.

Conform studiilor lui Kovaliov (1963) și Cucu V. (1995, 1998), criteriile care stau la baza identificării tipurilor funcționale de așezări rurale sunt: structura socio-economică

a populației active de muncă, în strânsă corelație cu valoarea producției întreprinderilor respective din aceste așezări, prezența resurselor naturale, indicatorul fluxului de navetiști, poziția geografică a așezării date.

Conform criteriilor indicate, în mediul rural al Republicii Moldova, la începutul anilor '70, au fost evidențiate 4 tipuri de așezări rurale: agricole, agroindustriale, neagricole și cu rol de cazare a forței de muncă (Mâtcu M., 1974). La ora actuală, această clasificare este completată, fiind evidențiate și alte subtipuri de așezări rurale, inclusiv cele cu funcții speciale (tab. 49)

Tabelul49

Tipologia așezărilor rurale din Republica Moldova (elaborată de M. Mâtcu)

Tipuri de așezări rurale	Subtipuri	Caracteristica de bază
I. Așezări agricole	1. Cu funcții predominant agricole; 2. Așezări agricole cu mici întreprinderi industriale; 3. Așezări agricole cu rol de cazare a forței de muncă; 4. Așezări agricole cu activități meșteșugărești.	- mai mult de 75% din populația antrenată în sectorul agricol; - așezările au diferit profil de specializare- cerealier, legumicol, pomicol, viticol; - prezența întreprinderilor mici de prelucrare a materiilor prime agricole; - prezența unui număr mare de navetiști (1/4); - prezența unor meșteșuguri de diferit profil.
II. Așezări rurale cu funcții mixte	1. Așezări agroindustriale; 2. Așezări agroforestiere; 3. Așezări rurale cu funcții agricole și cele ale industriei extractive.	- Populația este antrenată aproximativ în proporție egală în agricultură și industria de prelucrare; - Populația îmbină activitatea în agricultura cu cea din gospodăria silvică; - O parte din populație (1/4) este antrenată în industria extractivă și de prelucrare a materialelor de construcție.
III. Așezări rurale cu funcții neagricole	1. Localități ale stațiunilor de cale ferată; 2. Așezări mici suburbane cu funcții de cazare a forței de muncă.	- Populația este antrenată la deservirea activității transportului feroviar și a căilor ferate; - Populația, aproape totalmente, activează în localitățile din apropiere,

		practicând navetismul.
IV. Așezări rurale cu funcții speciale	1. Așezări agroturistice: - cu peisaje naturale atractive; - cu monumente de cult și complexuri monastice; - cu potențial turistic cultural-istoric. 2. Vile de vară.	- Prezența potențialului turistic și antrenarea populației în deservirea activităților turistice (cazare, deservire, transport);

În continuare, vom caracteriza principalele tipuri funcționale de așezări rurale:

I. Așezări agricole. Printre ele, se disting următoarele subtipuri:

- 1) cu funcții predominant agricole;
- 2) așezări agricole cu mici întreprinderi industriale;
- 3) așezări agricole cu rol de cazare a forței de muncă;
- 4) așezări agricole cu activități meșteșugărești.

1. Cel mai mare grup de așezări rurale se referă la cele **cu funcții predominant agricole**, în care indicele celor angajați în agricultură depășește cca 60% din populația activă. Populația nonagricolă, din astfel de așezări, pendulează spre centrele industriale din apropiere. Această categorie de așezări predomină în toate zonele Republicii. La rândul său, așezările agricole se delimitează în câteva grupe:

- **așezări cu profil cerealier și de creștere a animalelor**, fiind cel mai numeros grup de sate, care sunt răspândite în regiunile de câmpie și podiș din nordul și sudul Republicii, unde culturile cerealiere și creșterea animalelor dețin ponderea cea mai mare în volumul total al producției agricole;

- **așezări cu profil legumicol și pomicol**, răspândite în Câmpia Prutului Inferior și a Nistrului Inferior. În localitățile date, producția de legume și fructe deține o pondere relativ mare în totalul producției vegetale (ex: comunele Caragaș, Chițcani, Ciobruciu, Copanca, Parcani, Sucleia din cursul inferior al râului Nistru și Colibași, Brâzna, Văleni, Slobozia Mare din cursul inferior al râului Prut).

2. Așezări agricole cu mici întreprinderi industriale de importanță locală. În așezările rurale de acest tip, sunt dislocate întreprinderi mici de prelucrare primară a strugurilor (ex: comunele Horodiște, Onișcani, Dereneu (Călărași), Costești, Rezeni

(Ialoveni), Codreni, Gura Galbenă (Cimișlia)). În alte așezări rurale, cu mult mai mare număr, se află mori, oloinițe, mici secții de prelucrare a legumelor și fructelor, de producere a mezelurilor.

3. Așezări agricole cu rol de cazare a forței de muncă. Ele sunt prezente în zonele periurbane ale orașelor mari (Chișinău, Bălți, Tiraspol, Tighina), fiind situate pe marile artere de circulație. La ele se referă astfel de sate, care, de regulă, dispun de un potențial demografic mare: Băcioi, Trușeni, Cojușna, Gratiești, Stăuceni, Tohatin, Budești din zona de influență a orașului Chișinău; Elizaveta, Sadovoe, Răuțel din zona de influență a orașului Bălți; Parcani, Sucleia, Blijnii Hutor, Caragaș, Varnița, Gâsca din zona de influență a orașelor Tiraspol și Bender.

Funcția de bază a localităților respective este agricultura, însă o bună parte din populația activă, practicând navetismul, s-a integrat în fluxul activităților industriale sau terțiare din orașele învecinate care simt un deficit de brațe de muncă. În perioada de criză economică, numărul navetiștilor din aceste sate s-a redus simțitor.

4. Așezări agricole cu activități meșteșugărești. Activitățile meșteșugărești și artizanale se bazează pe valorificarea unor resurse locale de materii prime, precum sunt lutul, piatra, lemnul, lozia, pieile ș.a. Cele mai răspândite meșteșuguri, cu vechi tradiții în satele Republicii sunt: olăritul, cioplitul în lemn, butnăritul, împletitul din lozie, lucrul în piatră. În localizarea satelor din categoria dată, se observă o concentrare mai mare în Regiunea Centrală (Podișul Codrilor), unde s-au păstrat mai bine tradițiile moștenite din trecut. La ele, se referă satele Sadova, Răciula, Temeleuți, Săseni, Bravicea, Hoginești (Călărași), Iurcenii (Nisporeni), Scoreni (Strășeni).

Referitor la practicarea meșteșugurilor în spațiul rural al Republicii Moldova, se observă tendința legăturii strânse dintre felul meșteșugurilor și resursele naturale. Ele s-au reflectat în specializarea unor localități în practicarea anumitor meșteșuguri. Drept exemplu, pot servi localitățile: Ulmu (Ialoveni), Scoreni (Strășeni) - producerea butoaielor, Leordoia (Călărași) - căruțe, linguri din lemn, Cosăuți (Soroca) - postamente de gresie și granit etc.

Dintre ocupațiile și meșteșugurile industriei minerale, care s-au mai păstrat sunt olăritul, vărăritul, lucrul în piatră etc. În prezent, s-au constituit patru centre principale ale olăritului „casnic”, situate în: Iurceni (Nisporeni), Hoginești (Călărași), Țigănești (Strășeni) și Ciniseuți (Rezina). Cioplitul în piatră, practicat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, a căpătat o răspândire largă în Regiunea de Nord a Republicii, în satele Cosăuți și Egoreni (Soroca). Ele sunt folosite la confecționarea postamentelor, a coloanelor, a fațadelor caselor, a gardurilor etc. Aceste ocupații mai sunt răspândite și în satele din văile râurilor Nistru, Răut, Cubolta, Ciorna (Hachi M., 2005).

II. Așezări rurale cu funcții mixte. La ele se referă acele așezări, în care activitățile agricole și neagricole dețin ponderi aproximativ egale. Printre ele se disting astfel de subtipuri: agroindustriale, agroforestiere și așezări rurale cu îmbinarea funcțiilor agricole și cele ale industriei extractive.

1. **Așezările agroindustriale** s-au format odată cu extinderea, în mediul rural, a suprafețelor viticole și pomicole și construcția întreprinderilor industriale de prelucrare a materiilor prime agricole: a strugurilor, fructelor și legumelor, a laptelui, a cărnii etc. În aceste localități, populația îmbină activitatea de muncă din sectorul agrar cu cea de la întreprinderile industriale respective. Cele mai multe așezări rurale de acest tip sunt în domeniul viticulturii și vinificației. La ele se referă astfel de așezări rurale: Stăuceni (mun. Chișinău), Mileștii Mici, Bardar (Ialoveni), Persecina (Orhei), Romanești (Strășeni), Vărzărești, Șișcani (Nisporeni), Purcari (Ștefan Vodă), Chirsova (U.T.A Găgăuzia), Ciumai (Taraclia).

În alte așezări rurale de tip agroindustrial, sunt localizate fabrici de producere a conservelor din fructe și legume (ex: comuna Coșnița (Dubăsari), comuna Olănești (Ștefan-Vodă).

2. **Așezări agroforestiere.** Acest tip de sate este răspândit în regiunile cu suprafețe relativ mari de păduri: în Podișul Codrilor, Podișul Moldovei de Nord, Colinele Nistrene și Colinele Tigheciului. În regiunile indicate, populația unor sate este antrenată în activitățile unor gospodării silvice din apropiere: tăierea lemnului,

prelucrarea și îngrijirea fondului silvic, colectarea unor produse ale pădurii, realizarea unor măsuri cu caracter ecologic. Exemple de astfel de sate situate în Podișul Codrilor pot servi: Lozova (Strășeni), Rădenii Vechi (Ungheni), Pitușca, Temeleuți (Călărași), Hârbovăț (Anenii Noi), iar în Colinele Nistrului sunt satele Rudi (Soroca), Zăicani, Văratic (Râșcani). În ultimul deceniu, comuna Pitușca (Călărași) a devenit un centru de prelucrare a lemnului în care sunt antrenați peste 50 de lucrători. Aici se produc diverse articole din lemn: ambalaj pentru producția agroalimentară, uși, ferestre și alte articole pentru construcția caselor.

3. **Așezări rurale cu funcții agricole și cele ale industriei extractive.**

În aceste așezări rurale, populația activă îmbină activitatea sa din ramura de bază-agricultura cu cea din domeniul extracției și prelucrării materialelor minerale de construcție. Pe teritoriul Republicii, sunt exploatare peste o sută de zăcăminte de substanțe minerale utile, dintre care principalele sunt cele de calcare, argile, ghips, mai puțin gresii și garnituri. Aceste resurse sunt localizate pretutindeni pe teritoriul Republicii, dar, cu preponderență, în partea nordică și centrală a Republicii.

Exemple de așezări rurale din grupa dată pot servi:

- În Regiunea de Nord (Podișul de Nord și Colinele Nistrului): Cosăuți, Egorovca (Soroca), Criva, Drepcăuți (Briceni), Fetești, Brânzeni (Edineț), Naslavcea, Vâlcineț (Ocnița), Sănătăuca (Florești).
- În Regiunea de Centru (Podișul Codrilor): în cursurile inferioare ale râurilor Răut și Ichel - Brănești (Orhei), Mășcăuți (Criuleni), Goian (mun. Chișinău), la Mileștii Mici și Piatra Albă (Ialoveni), Varnița (Anenii Noi), Ghidighici și Pruncu (mun. Chișinău).
- În cursul de mijloc și inferior al râului Nistru- Ghidirim, Bâcioc, Crasnaia Gorca, Sucleia, Speia (U.T.A. din Stânga Nistrului).

III. **Așezări rurale cu funcții nonagricole.**

În aceste așezări, predomină activități neagricole în industrie, transport, sfera serviciilor și în diverse alte activități desfășurate în localitățile din apropiere. Cea mai

mare grupă de sate din subtipul dat constituie aşezări mici rurale cu o populație, în cele mai multe din ele, de până la 25 locuitori. Ele sunt localizate de-a lungul magistralelor de cale ferată, iar populația lor este antrenată, în cea mai mare parte, în deservirea transportului feroviar, întreținerea și reparația căilor ferate. La ele, se referă:

a) *Așezări mici cu funcția de stații de cale ferată*, fiind situate:

- pe traseul de cale ferată Pervomaisc - Tiraspol-Tighina-Chișinău-Ungheni: Novosavițcaia, Calfa, Bahmut, Cornești, Elizavetovca;

- pe traseul Tighina-Vulcănești: Zaim, Căinari, Zloți, Greceni, Vulcănești, Etulia;

- pe traseul Ungheni-Bălți-Ocnița: Petrești, Buciumeni, Catranic, Pelenia, Ghizdita, Rediul-Mare;

- pe traseul Bălți-Florești-Râbnita: Rogojeni, Unchitești, Țâra, Cobâlnea, Cobasna.

b) *Așezări mici din zonele suburbane* cu rol de cazare a forței de muncă. La categoria dată de aşezări rurale, se mai atribuie și unele sate mici din zonele periurbane ale orașelor mari, populația cărora activează în diferite sectoare ale economiei orașelor din apropiere, făcând zilnic naveta. La ele se referă astfel de sate mici din raza de influență a orașului Chișinău, precum sunt: Buneț, Ceroborta, Valea Coloniței, Humulești.

IV. Așezări rurale cu funcții speciale.

1. **Așezări agroturistice.** Spațiul turistic de tip „verde” constituie un produs turistic de tip rural, axat pe anumite aşezări cu acces ușor, care practică o adevărată viață agricolă și care pot primi turiști în tot timpul anului. Acest tip de spațiu generează turismul verde (agroturismul). Funcția de bază a acestor localități rămâne a fi agricultura, dar, totodată, ele dispun de un potențial turistic, care este puțin valorificat. Potențialul turistic al spațiului rural este exprimat prin prezența particularităților specifice etnografice, de artă și cultură, peisaje naturale atractive, diverse obiecte naturale de mare valoare turistică, de arhitectură, numeroase locașuri sfinte și complexe monastice. După cum menționează autorul studiului în domeniul turismului rural Viorel Miron (2002), asemenea obiecte găsim pretutindeni despre ce confirmă

faptul că, în 1680 de localități din Republică, există peste 300 de arii naturale protejate de către stat, câteva mii de stațiuni preistorice, cca 400 de seliști tripoliene (~ 5-6 mii de ani în urmă), cca 30 de horodiști fortificate antice, cca 500 de seliști medievale timpurii, numeroase cetăți medievale din pământ, 6 cetăți medievale din piatră, cca 200 de monumente de arhitectură protejate de stat, printre acestea fiind: școli, case nobiliare, biserici, ansambluri și complexuri istorice, mănăstiri ortodoxe, biserici, muzee, teatre etc.

Prezența acestor resurse turistice locale, varietatea și gradul de valorificare ale lor, acorda posibilitatea de a identifica câteva subtipuri de așezări rurale, în care se îmbină funcțiile agricole cu cele de caracter turistic. La ele, se referă astfel de subtipuri:

a) **Așezări rurale peisagistice și climaterice**, ele dispun de peisaje naturale atractive și diverse obiecte naturale de o mare valoare turistică care favorizează petrecerea timpului liber. La aceste obiecte, se referă rezervațiile naturale științifice și peisagistice, diverse monumente ale naturii-geologice, hidrologice, botanice, defileuri, praguri și cascade pe unele râulețe, peșteri preistorice etc.

Cele mai multe sate, în preajma cărora se află astfel de obiective turistice, se află în Podișul Codrilor, Podișul Moldovei de Nord și pe Colinele Nistrene. La ele, se referă astfel de așezări rurale, ca: Vărătic, Duruitoarea Nouă (Râșcani), Cosăuți (Soroca), Saharna, Cinișeuți (Rezina), Fetești, Butești (Edineț), Naslavcea (Ocnița), centre rurale din preajma rezervației științifice - Lozova („Codrii”), Cobani (Padurea Domnească) alături de locurile numite „Suta de movile”, Rădenii Vechi („Plaiul Fagului”), Văleni (Prutul de Jos), Goian (Iagorlâc) din zona Nistrului Mijlociu. În comuna Talmaza (Ștefan-Vodă) se află o rezervație peisagistică „Grădina Turcească”, o zona veche naturală protejată. Tot aici, se află albia veche a fluviului Nistru - „Nistru Orb” (31 km lungime) cu flora și fauna de excepție.

b) **Sate cu monumente de cult și complexuri monastice și peisaje naturale atractive**. Cele mai vechi edificii cu caracter social sunt bisericile și locașurile de

cult, care au apărut cu mult înainte de întemeierea statului feudal Moldova. Ele sunt rezultatul „renașterii” moldave din secolele 15- 17. La ele, se referă bisericile rupestre, cele din lemn (cca 30), din piatră. În Republica Moldova există peste 30 de complexuri monastice, unele datând din secolele XV- XVII. Complexurile monastice sunt localizate în astfel de comune: Hârjauca, Hârbovăț, Frumoasa (Călărași), Căpriana, Țigănești, Condirița (Strășeni), Suruceni (Ialoveni), Curchi (Orhei), Vărzărești (Nisporeni), Chițcani (Căușeni), Cușelăuca (Șoldănești), Călărașovca (Ocnița), Rudi (Soroca), Japca (Florești), Saharna Nouă (Rezina).

c) **Așezări rurale cu monumente istorice de artă și arhitectură cu valoare de excepție, renumite pe plan național și internațional.** Astfel, în preajma satelor Butuceni și Trebujeni (Orhei), se află Complexul Muzeal „Orașul Medieval Orhei”, obiect turistic de importanță internațională. Acest obiect turistic include cetatea de promontoriu „Geto-dacică” (Sec. V- III î.Hr.), ruinele „Orașului Nou” al Hoardei de Aur- Sehr- de Sedid (sec. XIII- XIV), complexul muzeal „Orheiul Vechi” (1968). Case nobiliare, construite în secolele trecute pe potriva reședințelor rurale ale aristocraților europeni, se află în satele Ivancea (Orhei), Sofia (Drochia), Brânzeni (Telenești), Țaul (Dondușeni), Donici (Orhei). Unele din aceste case, cu vremea, au fost transformate în muzee, care reflectă viața oamenilor iluștri ai meleagului nostru (ex: comuna Zaim (Căușeni)- casa-muzeu „Alexei Mateevici”, comuna Donici (Orhei) - casa-muzeu „Alexandru Donici”, comuna Dolna (Strășeni) - conacul „Ralli-Arbore”. În comuna Ivancea (Orhei), se află casa nobiliară reorganizată în Muzeul Meșteșugurilor Populare din Moldova, iar în comuna Besalma (U.T.A Găgăuzia)- muzeul găgăuz de istorie și etnografie.

O localitate rurală cu valoros potențial cultural-istoric din Regiunea de Sud a Republicii este comuna Stoianovca (Cantemir) descrisă de către V. Miron (2002, p.18). Din punct de vedere al valorii turistice, ea constituie o colonie reprezentativă a etnicilor bulgari din Republica Moldova. Dintre elementele principale ale potențialului turistic cultural-istoric al localității, sunt:

- case tradiționale ale coloniștilor din Sudul Moldovei;
- familii tradiționale patriarhale;
- legumicultura - specializare tradițională a gospodăriilor bulgare din Moldova;
- bucătărie tradițională locală;
- cimitirul ostașilor români căzuți în Cel de-al II-lea Război Mondial.

În preajma localității, se află rezervația mixtă naturală din balta Prutului.

d) **Satele turistice de creație artistică și artizanală**, care, deocamdată, sunt cuprinse doar în turismul de circulație. Ele sunt legate de prelucrarea lemnului, pietrei, olărit, confecționarea costumelor populare și covoarelor (Iurceni, Hoginești, Scoreni, Cosăuți).

e) **Sate turistice pomiviticole**. În aceste sate care au specializarea viticolă și pomicolă, turismul rural se poate practica pe toată durata anului prin oferirea fructelor, strugurilor și preparatelor pe baza lor. O atracție deosebită, în aceste sate, o reprezintă băuturile alcoolice și răcoritoare preparate din struguri și fructe (ex: Mileștii Mici, Românești, Stăuceni, Peresecina, Bardar, Trușeni, Tomai ș.a.).

2 **Sate cu obiective de interes științific**. La ele, se referă acele așezări care dispun de funcții administrativ-organizatorice și științifice efectuate pe teritoriul rezervațiilor naturale (supraveghere, îngrijire, observații asupra fenomenelor naturale și cercetări științifice). La ele, se referă:

- comuna Lozova (centrul rezervației „Codrii”);
- comuna Rădenii Vechi (centrul rezervației „Plaiul Fagului”);
- satul Cuhnești (centrul rezervației „Pădurea Domnească”);
- satul Iagorlâc (centru, rezervației „Iagorlâc”).

3 În ultimii 15- 20 de ani, în Republică, a apărut un nou tip de așezări, numite **vile de vară**, în care prezența populației are un caracter sezonier. Acestea sunt concentrate preponderent în zonele suburbane mari- Chișinău, Tighina, Tiraspol, fiind situate, de regulă, în locuri pitorești din apropierea masivelor de păduri și a bazinelor acvatice. Cea mai mare concentrare de vile de vară se află în zona

periurbană a oraşului Chişinău, fiind localizate în preajma localităţilor Durleşti, Dănceni, Truşeni, Stăuceni, Hruşova, Boşcana, Coşerniţa, Vadul lui Vodă, Cruzeşti, Tohatin, Chetrosu, Dobrogea, Peresecina, Țânțăreni, Bulboaca. În zona de influență a oraşelor Bender și Tiraspol, aceste aşezări sunt răspândite în preajma satelor Gâsca, Târnauca, Caragaş, Sucleia, Blijnii Hutor, Vladimirovca. Vile de vară au fost organizate și în zonele de atracție a altor oraşe- Bălți, Orhei, Străşeni, Ungheni, Cahul.

La vilele de vară, în afară de construcții ușoare, au fost înălțate și case mari cu câteva niveluri și chiar castele cu zeci de odăi și cu un grad înalt de dotare tehnico-edilitară (apă, canalizare, gaz natural, telefonizare, antene etc.).

Capitolul 8: Problemele ecologo-economice și sociale din mediul rural al Republicii Moldova

8.1. Aspectele ecologice caracteristice mediului rural

Încă la începutul secolului al XX-lea, teritoriul actual al Republicii Moldova se deosebea printr-un grad înalt de valorificare antropogenă a spațiului rural și o pondere relativ mică a peisajelor naturale. Procesele de industrializare și urbanizare în ritm forțat, care au urmat în anii 1950-1990, au intensificat cu mult impactul antropic asupra mediului. În spațiul rural, zeci de mii de hectare de terenuri, anterior „nefolosite” au fost incluse în circuitul agricol, în primul rând, în scopul extinderii suprafețelor cu vii și livezi. La ora actuală, peste 80 la sută din suprafața Republicii este ocupată de terenuri agricole, localități, zone industriale, alte infrastructuri.

Odată cu extinderea procesului de urbanizare, în mediul rural pe arii întinse, în special, în suburbii, au fost ocupate de construcții industriale urbane și rurale-magistrale auto, gazoducte, conducte de apă și diverse infrastructuri socio-culturale. Deseori, noile construcții în așezările umane erau amplasate nerațional. Pornind de la faptul că pământul, până în anul 1990, nu avea valoare economică (în bani), autoritățile preferau soluții mai simple din punct de vedere al cheltuielilor și managementului: construiau pe terenuri periferice libere, lăsând cartierele urbane vechi cu fondul locativ degradat, care trebuiau modernizate și dotate cu infrastructuri adecvate. Drept rezultat, suprafața totală a spațiilor din localități, aflate sub construcții, a crescut de la 24 mii hectare, în 1962, la 31 mii hectare, în 1970 și circa 53 mii hectare, în 2000.

Calitatea mediului din spațiul rural este determinată de starea ecologică generală din Republică. Politica economică promovată în trecut, orientată spre atingerea scopurilor declarative cu orice preț în planificarea așezărilor umane, fără a ține cont de factorii naturali, a avut multe consecințe negative pentru ecosistemul rural, astfel, valorificarea intensă a terenurilor în pantă sub arătură, vii și livezi, urmărind profitul economic imediat, astăzi, este însoțit de efecte distrugătoare de lungă durată: alunecări de teren,

formarea ravenelor, sărăturilor, terenurilor supraumede, schimbări nedorite în regimul hidrologic al terenurilor construite.

În prezent, eroziunea solurilor cuprinde 1/3 din totalul terenurilor agricole, iar suprafața cu soluri erodate se mărește, în medie, cu 0,5-1,0% anual. În spațiul rural, există circa 6200 de ravene cu o suprafață de 8,9 mii ha. Efectele dăunătoare ale eroziunii se extind și asupra înnămolirii iazurilor, poluării solurilor din depresiuni și a apelor freatice cu pesticide și îngrășăminte minerale, distrugerea căilor de comunicație.

În Podișul Codrilor, multe așezări rurale sunt supuse riscului alunecărilor de teren, care, deseori, se intensifică datorită factorului antropic. Acest fenomen negativ este răspândit mai frecvent în raioanele Nisporeni, Călărași, Orhei, Hâncești, Ungheni. În unii ani, din cauza acestor calamități sunt distruse sute de case, diverse obiecte economice, drumuri.

La agravarea situației ecologice din mediul rural, contribuie, într-o anumită măsură, și construcțiile hidrotehnice de pe râurile Nistru și Prut. Drept exemplu, construcția hidrocentralei și a barajului Stânca-Costești de pe Prut s-a soldat cu acoperirea completă cu apă a 6 sate, oamenii fiind evacuați, iar 12 sate au fost evacuate parțial. Sub apă au dispărut 6-7 mii hectare de pământ fertil, multe monumente naturale și antropice valoroase (S.Florea 2000). În bazinul de acumulare de la Dubăsari, s-a acumulat o cantitate enormă de nămol. Dacă și pe viitor înnămolirea va continua, albia râului se va extinde, ceea ce poate provoca inundarea masivă a multor sate din apropierea barajului.

O problemă ecologică destul de acută, în așezările rurale, o constituie poluarea bazinelor acvatice și asigurarea populației cu apă potabilă. Populația de la sat este aprovizionată cu apă potabilă, în mod centralizat, din apeducte, în proporție 17,5%, restul alimentându-se cu apă potabilă din fântâni, sonde, izvoare, acestea având un grad înalt de poluare. Republica dispune de circa 7 mii fântâni arteziene. Majoritatea din ele se exploatează fără autorizații de folosință specială a apei, lipsesc pașapoartele tehnice, nu se inspectează starea sanitară a lor. În așezările rurale, apele subterane sunt poluate prin

infiltrarea diverselor chimicale de pe terenurile agricole, deversări casnice, de la grămezile de gunoaie și bălegar, de la depozitele cu substanțe toxice, care se mai păstrează.

În majoritatea gospodăriilor din mediul rural, deșeurile rezultate din creșterea animalelor nu sunt stocate, acestea rămânând pe teritoriile localităților. Odată cu mineralizarea acestor deșeuri, se formează cantități mari de azotați, sulfatați, cloruri, care ușor migrează în subsol, poluând masiv apele freatice, utilizate de populație. Drept rezultat, din cele peste 130 mii de surse locale de apă (fântâni forate, captaje, izvoare), un număr mare din ele nu corespunde Standardului „Apă Potabilă”. Astfel, ponderea probelor cu depășiri, ale normativului „Concentrația Maximă Admisibilă” (C.M.A) la conținutul de nitrați, în aceste ape, atinge nivelul de 70%. Astfel, numărul populației expuse la concentrații de nitrați, ce depășesc C.M.A, constituie circa 1,5 mln de locuitori (N. Opopol,2003).

Impactul negativ, pe care îl are calitatea nesatisfăcătoare a resurselor de apă, este reflectat în nivelul înalt de morbiditate a populației. Mediul rural este deosebit de afectat, deoarece mai mult de 80% din populație consumă apă din fântâni ce nu corespund standardelor. Acest impact asupra sănătății populației condiționează cheltuieli suplimentare din bugetul de stat, din partea populației și a agenților economici.

Conform datelor Serviciului Hidrometeorologic de Stat, se atestă o poluare excesivă a apelor de suprafață, în special a râurilor mici: Bâc, Răut, Ichel, Botna, Cubolta ș.a. Sursele de poluare sunt gunoiștele neautorizate, precum și diverse haznale, amplasate pe maluri și în fâșiile riverane acestor râuri.

Actualmente, în Republica Moldova, sistemele centralizate de alimentare cu apă sunt construite în 960 localități din totalul de 1689 existente, inclusiv 903 în localitățile rurale (N. Opopol, 2003). Într-un număr limitat de localități (circa 20), au fost inițiate lucrări de restabilire a sistemelor centralizate de aprovizionare cu apă, în restul țării aceste sisteme se degradează continuu. Primăriile și gospodăriile care gestionează apeductele nu dispun de resursele necesare și personalul calificat pentru a le restabili și a

asigura populația cu apă de calitate. Din cauza sărăciei, nici populația nu poate participa material la rezolvarea problemei apei de calitate.

În prezent, conform rezultatelor inventarierii efectuate de către Inspectoratul Ecologic de Stat, complexul de epurare a apelor uzate al Moldovei constituie 330 de stații, celelalte fiind demolate. În prezent, funcționează doar 103 stații, 57 de stații fiind amplasate în bazinul fluviului Nistru și 25 de stații în bazinul râului Prut.

O sursă mai nouă de poluare a mediului rural o constituie stațiile PECO, la care, în cele mai multe cazuri, au loc abateri de la regulile de exploatare: scurgeri de carburanți pe teritoriile aferente, instalațiile de filtrare, de regulă, nu funcționează, o parte din rezervoarele cu benzină și motorină se află în stratul de ape freactice. Astfel de situații au loc și la spălătoriile auto.

Chimizarea masivă a agriculturii în perioada postbelică și amplasarea, în apropierea satelor, a complexurilor mari zootehnice și a multor ferme mai mici au contribuit la o poluare excesivă a mediului rural, în primul rând, a solurilor, bazinelor acvatice, a peisajelor naturale. Concentrația în sol a îngrășămintelor naturale și a substanțelor toxice a atins proporții destul de mari. Pe terenurile ocupate de livezi, vii, plantații de tutun, culturi legumicole, această concentrare depășea normativele respective. Este cunoscut faptul că solul, devenind suprasaturat cu îngrășămintele minerale, numai o parte din ele (aproximativ 50 la sută) sunt asimilate de plante, restul nimeresc cu șuvoaiele de apă de ploaie în bazinele acvatice: râuri, iazuri, iar mai apoi în apele subterane. Chimizarea masivă a agriculturii a adus daune mari și faunei Republicii, în special, insectelor folositoare. Acest efect negativ a condus la defertilizarea solului, care, la rândul său, a avut drept consecință scăderea recoltei la hectar și înrăutățirea calității produselor agricole.

Poluarea terenurilor cu destinație agricolă se mai păstrează și în prezent, deși aplicarea îngrășămintelor chimice, ce revin la 1 ha, între anii 1991-2000, s-a micșorat aproximativ de 4,3 ori. Pesticidele și nitrații cu care fusese suprasaturat solul în trecut, continuă și astăzi să afecteze producția agricolă. Poluarea solului cu pesticide a avut loc

și prin depozitarea și păstrarea necorespunzătoare a lor în conformitate cu normativele în vigoare. Multe depozite de chimicale, construite în trecut, erau dislocate nemijlocit pe teritoriul satelor sau în apropierea lor. Actualmente, mai mult de 100 de gospodării agricole nu dispun de depozite pentru chimicale, acestea, în cele mai multe cazuri, se află sub cerul liber.

În ultimii 15 ani mai mult de 50 la sută din numărul total de depozite cu pesticide au fost distruse, iar ca rezultat, aproximativ 30% din totalul pesticidelor depozitate cu termen expirat se află, în prezent, sub cerul liber, nimerind în sol și în bazinele acvatice.

Un grad înalt de poluare a fost înregistrat și în așezările rurale din apropierea celor 240 de complexuri mari zootehnice, construite în anii 1970-1980. Nefiind înzestrate cu sisteme de epurare, ele erau eliminate în sol și în bazinele acvatice în cantități ce depășesc de zeci de ori limitele admisibile.

Nivelul poluării mediului de către complexurile zootehnice a fost colosal. Un singur complex, de porcine de 54 mii capete, aducea naturii o daună egală cu cea provocată de un oraș cu populația de circa 1 milion locuitori. Se afirmă că, după capacitatea de poluare, deșeurile complexurilor zootehnice echivalau cu apele reziduale menajere ce s-ar forma de la o populație urbană de 20 mln locuitori (I. Golenco ș.a, 1990).

O problemă ecologică destul de acută din așezările rurale o constituie administrarea deșeurilor, evidența căroră, deseori, poartă un caracter formal. Aceasta are drept consecință poluarea mediului cu diferite categorii de gunoaie (resturi alimentare, hârtie, carton, materiale textile și plastice etc.). Ținând cont de faptul că, în așezările umane, serviciul de salubritate funcționează insuficient, iar satele mici nu dispun de astfel de servicii, o anumită cantitate de deșeuri, estimată la milioane de metri cubi, rămâne în localități.

Rampele existente de depozitare a deșeurilor (cu o suprafață totală de circa 1000 ha) nu pot asigura securitatea ecologică. În majoritatea localităților rurale și a orașelor mici, asemenea rampe de depozitare, practic, nu există. În consecință, o parte

considerabilă a gospodăriilor casnice și a agenților economici depozitează ilegal deșeurile menajere și industriale direct pe marginea drumurilor, malurile râurilor, în râpe etc. Practic, lucrările de neutralizare a deșeurilor acumulate nu se efectuează. Această situație agravează cu mult starea ecologică din mediul rural, care, la rândul său, se răsfrânge direct asupra sănătății populației.

Este cunoscut faptul că, dintre sursele staționare, cel mai mare poluator al aerului atmosferic din Republică este considerată „Centrala Termoelectrică de la Dnestrovsc” situată lângă Limanul Cuciurgan din cursul inferior al râului Nistru. Datorită gradului înalt de poluare a aerului cu diferiți acizi toxici, care întrec de zeci de ori normativele ecologice, sunt afectate terenurile agricole și bazinele acvatice ale satelor din apropiere: Nezavertailovca, Corotna, Hlinaia, ș.a. Lângă termocentrală, s-a acumulat o cantitate mare de zgură și cenușă, într-un volum de aproximativ 1 milion tone, lângă comuna Nezavertailovca, devenind un poluator masiv al aerului, solului, apelor de suprafață și a celor subterane. În cei 35 de ani de când funcționează centrala, gospodăria agricolă din acest sat a înregistrat pierderi economice destul de mari. Situația ecologică creată în localitățile date se răsfrânge direct și asupra indicatorilor sănătății populației: mortalitatea și morbiditatea.

Se știe că, în ultimele 4-5 decenii, agricultura a contribuit, în cea mai mare parte, la agravarea crizei ecologice din spațiul rural al Republicii, având drept consecință degradarea solurilor, reducerea recoltei la unitate de suprafață, scăderea gradului de asigurare a populației cu terenuri agricole, înrăutățirea calității produselor agricole și, în consecință, înrăutățirea indicatorilor de sănătate a populației rurale.

Ameliorarea situației ecologice din mediul rural al Republicii va depinde, în mare măsură, de orientarea dezvoltării pe viitor a agriculturii. O ieșire din acest impas, conform opiniei unor savanți, constă în promovarea unei agriculturi durabile (numită și ecologică), care să se bazeze pe crearea unui agrosistem echilibrat și durabil, ce prevede o combinare a metodelor agrotehnice avansate cu măsurile eficiente de protecție a mediului înconjurător. Astfel, savanții M. Lupașcu(1998) și B.Boincean (1999) pledează pentru

trecerea agriculturii tradiționale, legată, în fond, de o chimizare costisitoare și nocivă pentru sănătatea populației, la o agricultură ecologică, care trebuie să păstreze calitatea naturală a solurilor și, totodată, să asigure calitatea recoltei diferitelor culturi. Un mijloc de constituire a agriculturii ecologice este legat de producerea și folosirea biohumusului ca alternativă a utilizării chimicalelor. Este stabilită că biohumusul sporește rezistența plantelor la ploii acide, la boli și dăunători, la secetă, asigurând și o ameliorare a structurii solurilor.

La ora actuală, și pe viitor, agricultura ecologică constituie una din căile de dezvoltare a unei agriculturi durabile, care va contribui la soluționarea multor probleme socio-economice și ecologice ale satului. Strategiile naționale în domeniul agriculturii și dezvoltării rurale din Republică au drept obiectiv realizarea conceptului de dezvoltare durabilă a sectorului agroalimentar, în strânsă legătură cu protecția mediului și conservarea resurselor naturale.

Premisele promovării unei agriculturii ecologice, în Republica Moldova, pot fi considerate următoarele:

- sporirea cerințelor interne și externe în produse naturale;
- înlesnirea activității de producere a firmelor autohtone;
- sporirea posibilității producătorilor agricoli din Republica Moldova de a pătrunde pe piața europeană.

8.2. Dezvoltarea durabilă a așezărilor rurale din republica Moldova

Creșterea economică și demografică la nivel mondial, în ultimele două decenii, a constituit un potențial de presiune dramatică asupra mediului înconjurător și a sistemelor biologice, având drept consecință degradarea resurselor de apă, sol, poluarea aerului, vegetației și în sfârșit, reducerea calității vieții omului. Această situație a pus omenirea în fața unei probleme vitale, cum ar fi posibilitatea dezvoltării civilizației, în continuare, fără a distruge echilibrul planetei (sistemul om-natură). Analizele și dezbaterile efectuate în cercurile științifice, la nivel global, când omenirea a conștientizat această problemă,

au cristalizat un nou concept „dezvoltarea durabilă”, care pare a fi unica soluție viabilă de soluționare a acestor probleme.

Obiectivul general al dezvoltării durabile este de a găsi un optimum al interacțiunii dintre cele patru sisteme: economic, uman, ambiental și tehnologic printr-un proces dinamic și flexibil de funcționare (Erdeli G., 2004). La rândul lor, aceste subsisteme trebuie să fie aplicabile la cele 4 dimensiuni ale dezvoltării durabile, adică plecând de la energie, agricultură, industrie până la investiții și așezări umane.

Conceptul de dezvoltare durabilă a fost lansat în cadrul Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare, în 1987, prin Raportul Brundtland (sau „Viitorul nostru comun”) și poate fi formulat astfel: Dezvoltarea durabilă este acea dezvoltare care satisface nevoile prezente, fără a compromite șansele generațiilor viitoare de a-și satisface, la rândul lor, aceste nevoi. Esența dezvoltării durabile constituie reconcilierea între două aspirații umane, susținând nu numai necesitatea continuării dezvoltării economice și sociale, dar și a conservării stării mediului, ca unica cale pentru o dezvoltare prosperă și creșterea calității vieții.

Conceptul dat a fost acceptat și sprijinit unanim la Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare (UNCED), de la Rio de Janeiro (iunie 1992). În Declarația adoptată la Conferință, a fost confirmat faptul că, în ultimele secole, dezvoltarea economică s-a realizat în țările lumii, cu predilecție, pe seama deteriorării naturii, a risipei resurselor naturale, degradării mediului și a stării de sănătate a populației. Conflictul dintre cerințele creșterii economice și resursele limitate dictează orientarea omenirii spre un alt model de dezvoltare socio-economică definită de UNCED ca dezvoltare durabilă.

Republica Moldova, prin participarea sa la Conferința de la Rio de Janeiro (1992), împreună cu cele 140 de state și prin semnarea Declarației Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare, s-a angajat să se implice în procesul de tranziție la modelul de dezvoltare durabilă, la elaborarea și implementarea strategiilor și planurilor de acțiuni naționale corespunzătoare acestei opțiuni. În cadrul lucrărilor conferinței date, au fost

elaborate o serie de programe de acțiuni globale prezentate în „Agenda 21”, inclusiv Programul de bază pentru dezvoltarea durabilă a așezărilor umane.

Dezvoltarea durabilă propune următoarele programe de bază pentru așezările umane:

- asigurarea unui adăpost adecvat pentru toți;
- îmbunătățirea managementului așezărilor umane;
- promovarea planificării și gestiunii responsabile a terenurilor;
- asigurarea unor infrastructuri cu caracter ecologic (apă, canalizare, servicii sanitare, gestiunarea deșeurilor etc.);
- sprijinirea zonelor amenințate de dezastru.

Luând drept bază principiile acestui program global, Republica Moldova a elaborat propriile principii de dezvoltare durabilă care au fost luate în dezbateri la Conferința Internațională din anul 1999 (Chișinău) pe problema „Dezvoltarea durabilă și factorul uman în localitățile Republicii Moldova” (Dezvoltarea.....1999).

În acest scop, a fost elaborată „Strategia dezvoltării rețelei de localități în Republica Moldova”, propusă spre examinare și discuție în cadrul conferinței științifice indicate. Strategia acordă o atenție deosebită problematicii caracteristice așezărilor umane, fiind analizat un spectru complex de probleme referitoare la situația economică, socială și ecologică din localitățile rurale. Studiul efectuat a oferit posibilitatea de a structura așezările umane în dependență de numărul locuitorilor, nivelul de dezvoltare a sectoarelor economiei locale, poziția și rolul lor în structura rețelei de localități, ponderea acestora în contextul întregului teritoriu național, asigurarea cu dotări edilitare și rețele de comunicații, evidențierea arealelor de influență și capacitatea de flexibilitate structurală.

În perioada de tranziție, pentru mediul rural al Republicii, sunt caracteristice diverse probleme cu caracter socio-economic și ecologice. În perioada de criză economică a fost deteriorată, în mare măsură, baza economică de dezvoltare a așezărilor rurale. Cauzele principale ale acesteia sunt: reducerea bruscă a indicatorilor din sfera

producerii, lipsa de investiții, activitatea de producere redusă a agenților economici și, ca rezultat, veniturile insuficiente ale bugetelor de toate nivelurile și ale populației.

Starea demografică din așezările rurale ale republicii din ultimii 10-15 ani, se caracterizează printr-o tendință negativă, condiționată de scăderea nivelului de trai al majorității populației, cauzele principale fiind:

- criza economică profundă;
- scăderea continuă a indicatorului natalității populației și, respectiv, creșterea indicatorului mortalității, inclusiv a celor în vârstă aptă de muncă;
- creșterea numărului de șomeri;
- emigrarea masivă a persoanelor apte de muncă din mediul rural.

Se observă o accentuare a fenomenului de îmbătrânire a populației rurale, iar procesele migraționiste, atât pe direcția „sat-oraș”, cât și cele peste hotarele Republicii au determinat, într-o mare măsură, fenomenul depopulării satelor. Se estimează, că în unele sate, circa 40% din populația activă a migrat peste hotare sau în localitățile urbane.

Începând cu anii '90 ai sec. al XX-lea spațiul rural din Republică se află într-o situație de criză economică profundă. Volumul total al producției agricole s-a redus, în prima jumătate a anilor '90, cu circa 35%, constituind, în prezent, mai puțin de jumătate din nivelul anilor 1989-1991 (2). Baza economică a satelor nu satisface cerințele actuale de menținere și dezvoltare a infrastructurilor inginerești și sociale. În perioada de tranziție, s-a agravat infrastructur socială a satului. O situație destul de nefavorabilă s-a creat în asigurarea satelor mici cu instituții medicale, culturale și de prestare a serviciilor. Conform datelor Raportului Național al R. Moldova la Conferința Națiunilor Unite pentru problemele așezărilor umane, în 270 de sate din Republică, nu s-au construit spitale sau puncte medicale. În 254 de sate, lipsesc instituții preșcolare, iar în 60 de localități ale Republicii nu sunt școli, 352 de sate nu au cămine culturale, în 19 la sută din sate lipsesc bibliotecile, iar în 16% - dispozitivele de cinema (Raportul....1996).

În prezent, în mediul rural, nivelul de acces la rețeaua telefonică constituie doar 12,6%. Numai 17% din locuitorii satelor dispun de sisteme centralizate de aprovizionare cu apă, iar majoritatea apeductelor nu corespund cerințelor igienice.

O altă problemă din spațiul rural al republicii este cea ecologică. Dezechilibrul ecologic din Republica Moldova este o consecință a factorilor atât de nivel global- degradarea calității mediului, cât și de nivel național – supraexploatarea resurselor naturale, în special, a celor regenerabile.

Pe parcursul perioadei postbelice, teritoriul republicii se caracteriza printr-un grad înalt de valorificare economică, având drept consecință degradarea mediului înconjurător. Aceste fenomene negative sunt, în mare măsură, drept moștenire a unui sistem supercentralizat bazat pe o utilizare extensivă a resurselor naturale. Agricultură, de regulă, se orienta spre obținerea profitului imediat, fără a ține cont de realizarea măsurilor de stopare a fenomenelor negative, care aveau drept consecință degradarea solului.

În prezent, peste 90% din teritoriul republicii este ocupat de localități, construcții industriale sau se află în circuitul agricol. Pentru comparație, menționăm că, în zonele rurale din Europa, acest indicator constituie 85%. Terenurilor agricole din Republică le revin 76 la sută din suprafața totală, iar suprafețelor cu vii și livezi – 11, 3% și numai 9,1% revine fondului forestier. Astfel, indicele de împădurire a terenului este de 3,5 ori mai mic decât în majoritatea statelor Europei. În așa fel, gradul de utilizare a resurselor locale în așezările rurale a atins limita.

O problemă ecologică acută caracteristică pentru Republica Moldova și, în special, pentru mediul rural, este criza apei potabile. Astfel, numai 17 la sută din așezările rurale dispun de apeducte, iar 67 la sută sunt în stare nesatisfăcătoare și nu corespund normativelor ecologice. Populația din restul localităților rurale se aprovizionează cu apă din fântâni și cișmele, majoritatea cărora sunt poluate cu nitrați și bacterii patogene.

Criza economică, din ultimii ani, a afectat destul de grav baza socio-economică a așezărilor umane, inclusiv a celor rurale. Deși, în ultimii ani, au fost elaborate diverse programe de dezvoltare a localităților, astăzi, se realizează numai unele poziții ale lor, și anume, cele ce țin de asigurarea populației cu apă și gaze naturale. Toate argumentele enumerate mai sus ne mărturisesc despre faptul că, în prezent, este absolut necesară elaborarea unui concept de dezvoltare durabilă a așezărilor umane, inclusiv a celor rurale.

La Conferința Științifică Internațională din Chișinău, dedicată dezvoltării durabile a teritoriului și factorului uman în localitățile Republicii Moldova au fost conturate un șir de probleme referitoare la dezvoltarea socio-economică a așezărilor umane, inclusiv a celor rurale (Dezvoltarea... 1999):

- lipsa documentației urbanistice și de amenajare a teritoriului și inexistența inițiativei din partea autorităților locale de a completa acest vid creat artificial;
- atenția insuficientă față de menținerea sau dezvoltarea infrastructurii sociale, edilitare și de comunicații;
- nivelul redus de exploatare și modernizare a fondului construit;
- tendințele negative, în ultimii ani, în evoluția structurii demografice, în comunitățile rurale, fapt ce generează probleme cu caracter social și economic;
- mari disproporții în dezvoltarea socio-economică echilibrată a teritoriilor și localităților, și în utilizarea rațională a resurselor naturale și protecția lor.
- gradul de utilizare a resurselor locale în așezările rurale au atins limita, iar satele mari, dar fără infrastructură tehnico-edilitară, au un impact dur asupra mediului natural.

Pentru așezările rurale din Republica Moldova, pot fi aplicate următoarele principii ale conceptului de dezvoltare durabilă:

- stoparea politicii de utilizare excesivă a resurselor naturale din mediul rural;
- limitarea folosirii în agricultură a pesticidelor și a altor preparate chimice;

- asigurarea unor infrastructuri cu caracter ecologic (construcții din materiale reciclabile, alimentări cu apă, gestionarea deșeurilor etc.);
- apărarea împotriva efectelor dezastrelor naturale.

Principiul durabilității referitor la dezvoltarea așezărilor rurale presupune un complex de activități pentru coordonarea politicii economice, sociale, culturale în conformitate cu valorile fundamentale ale societății. Aceste principii se realizează în elaborarea planurilor de amenajare a teritoriului, care cuprind, practic, toate aspectele dezvoltării în teritoriu: analiza condițiilor naturale, a parametrilor demografici, sociali, economici și ecologici (Moldova XXI...2000).

Necesitatea amenajării localităților rurale, crearea condițiilor mai optime de trai a populației de la sate sunt prevăzute în Legea privind prioritatea dezvoltării sociale a satelor și a complexului agroindustrial în economia națională a Republicii Moldova (Cu privire...2000). În aceeași lege, se prevede realizarea Programului de Stat de gazificare și asigurare cu apă a localităților sătești în decurs de 10 ani. Aceste lucrări, cât și unele lucrări de ameliorare a calității mediului înconjurător, se efectuează din contul bugetelor locale și de stat, iar beneficiul întreprinderilor ce activează, în acest domeniu, nu este supus impozitării.

Redresarea situației socio-economice și ecologice, în așezările rurale, în baza principiului de dezvoltare durabilă, presupune rezolvarea pe viitor a următoarelor probleme:

- promovarea, la nivel de stat, în mediul rural, a unei politici demografice orientate la stimularea sporului natural al populației prin mijlocirea măririi indemnizațiilor la nașterea fiecărui copil și reducerea impozitelor la familiile cu mulți copii etc.;
- întărirea bazei economice a statului prin dezvoltarea unei agriculturi durabile și stimularea creării micilor întreprinderi industriale de prelucrare a materiilor prime agricole, întărirea bazei tehnice a agriculturii și fondarea infrastructurii necesare pentru desemnarea ramurilor din complexul agroindustrial;

- reabilitarea și crearea infrastructurilor sociale la sat, care ar putea deveni atractive pentru populație, în special, a celei de vârstă tânără;
- reînvierea lucrărilor de elaborare a planurilor de sistematizare a spațiului rural și a planurilor de sistematizare a așezărilor rurale, care trebuie să devină un mecanism de rezolvare a problemelor socio-economice, demografice și ecologice ale statului.
- în baza conceptului de dezvoltare durabilă a așezărilor umane, este necesară modificarea metodologiei proiectărilor urbanistice, inclusiv planificarea și sistematizarea teritoriului din spațiul rural;
- asigurarea funcționalității rețelei de localități ca sistem, adică menținerea legăturilor funcționale între așezările de diferit nivel ierarhic: localități rurale – centre urbane locale – reședințe de raion – capitala;
- participarea la cooperarea europeană privind amenajarea teritoriului, realizarea proiectelor menite să asigure integrarea infrastructurilor ingineresti naționale în sistemele internaționale.

Eficiența realizării programelor referitor la dezvoltarea durabilă a satului poate fi asigurată, numai în cazul promovării de către administrațiile publice centrale și locale a unei poziții constructive, vis-a-vis de toți participanții la acțiunile de urbanizare, consolidării potențialului tuturor ministerelor și departamentelor responsabile de implementarea acestor principii, familiarizarea opiniei publice cu oportunitatea conceptului dezvoltării durabile. Numai conștientizând această atitudine, se va putea asigura o dezvoltare armonioasă a economiei, societății și mediului.

În soluționarea tuturor problemelor indicate mai sus, din spațiul rural al Republicii Moldova se cere o colaborare mai fructuoasă între specialiștii din diferite domenii de la instituțiile de cercetări științifice, cele academice, universitare, a persoanelor cu experiență în domeniul respectiv, care vor elabora strategii și planuri de acțiuni, în funcție de realitățile create și care trebuie să corespundă cerințelor conceptului de dezvoltare durabilă aplicat la nivel național.

Bibliografie:

- Arbore Zamfir (2001) – *Dicționar geografic al Basarabiei*, Chișinău.
- Алексеев А. И. (1982) – *Преобразование сельского расселения, экономическая и социальная география в СССР*. Сер. ВНИТИ „География СССР”. - Т. 16 - Москва.
- Берг Л. С. (1918) – *Бессарабия, Страна – Люди – Хозяйство*, Москва.
- Берг Л. С. (1923) – *Население Бессарабии. Этнографический состав и численность*, Петроград.
- Boga L.T. (1926) – *Populația Basarabiei (etnografie și statistică)*, Chișinău, Imprimeria Statului.
- Беленкий В. Р. (1979) – *Проблемы агроиндустриальных поселении*, Москва.
- Бутович В. Н. (1916) – *Материалы для этнографической Карты Бессарабской губернии*, Киев.
- Боинчан Б. Н. (1999) – *Экологическое земледелие в Республике Молдова*, Кишинэу.
- Cazacu P. (1928) – *Zece ani de Unire, Moldova dintre Prut și Nistru, 1918-1928*, Chișinău.
- Cândea M., Bran F. (2001) *Spațiul geografic românesc: organizare, amenajare, dezvoltare durabilă*, București.
- Ciobanu Șt. (1992) – *Basarabia: Populație, Istoria, Cultura*, București.
- Conea I. (1939)- *Geografia satului românesc (Așezare, formă, structură) în Sociologia Românească*, An. II, nr. 2-3, p. 60-70.
- Cucu V. (1996) – *România. Geografia economică*, Ed. „Glasul Bucovinei”.
- Cucu V. (ed. I, 1974; ed. II, 1981) – *Geografia populației și așezări omenești*. E.D.P., București.
- Cucu V. (2000) – *Geografia așezărilor rurale*, Ed. Domino, Târgoviște.
- Demangeon A. (1927) – *La géographie de l' habitat rurale* (« Ann. De géographie) t. 36, N. 199) - Problèmes de Géographie Humaine.
- Florea S. (2000) – *Factorul ecologic și dezvoltarea socio-economică teritorială durabilă a Republicii Moldova* (curs de prelegeri), Chișinău.

- Enciu N. (2002) – *Populația rurală a Basarabiei în anii 1918-1940*, Ed. Epigraf, Chișinău.
- Erdeli G., Dumitrache L. (2004) – *Geografia populației* (Ediția a II-a, revăzută și actualizată), București.
- Gâstescu P. (1998) - *Ecologia așezărilor umane*. Ed. Universității din București.
- Gusti D. (1938) – *Starea de azi a satului românesc*. An. III, 1938, nr. 10-12.
- Golenco I. ș.a. (1990) – *Экологическая оценка в агропромышленной сфере*. ССРМ, Кишинэу.
- Giurgea E. N. (1928) - *Din trecutul și prezentul Basarabiei*, București.
- George, P. (1966) – *Sociologie și geografie*, Paris.
- George, P. (1959) – *Сельская местность*, М. (перевод с французского изд. 1956 г.).
- Georgescu D. (1937) – *Populația satelor românești*, în S.R. nr. 2-3.
- Hachi M. (2005) – *Modul de trai al populației Republicii Moldova: abordare socio-geografică*, Ed. ASEM, Chișinău.
- Hachi M. (1998) – *Caracteristica demografică a satelor foarte mici din R. Moldova*. Materialele prezentate la „Al III-lea Simpozion Național de Istorie și Retrologie Agrară a Moldovei”, Chișinău.
- Ковалев С. А. (2003) – *Избранные труды*. – Смоленск: „Ойкумена”.
- Ковалев С. А. (1960) – *Географическое изучение сельского расселения. Задачи, методика, основные материалы, специальные карты расселения*, Изд МГУ.
- Ковалев С. А. (1963) – *Сельское расселение* (Географическое исследование. – Изд. МГУ).
- Klaar A. (1930) – *Die Siedlungsformen Niederosterre-icres* („Jahrebucl F. Landoskunde von Niederroster I prg. 23, Wien.
- Кабо Р. М. (1941) – *Элементы географического изучения населения в СССР*. „География в школе”, 1941
- Кеппен П. (1852) – *Об этнографической карты Европейской России*, СПб.

- Lupașcu M. (1998) – *Agricultura ecologică și producerea furajelor în Republica Moldova*, Chișinău.
- Ляликов Н. И. (1949) – *Типы сельского расселения СССР*. „География в школе” 1948, nr. 2-3.
- Martonne Em. (1919) – *La Bessarabie*, Paris.
- Mihailescu V. (1927) – *Să recunoaștem trei tipuri de așezări umane în România*, București.
- Mihailescu V. (1928) – *O hartă a principalelor tipuri de așezări rurale din România* („Buletinul Societății Române de geografie”, t. 46, București.
- Mehedinți S. (1920) – *Problema populației*, Vol. Politica de vorbe și omul politic, București.
- Mehedinți S. (1937) – *Geografia umană și politică*. – București.
- Mehedinți S. (1999) – *Terra. Introducere în geografie ca știință*. Ed. a II-a, București.
- Manuil S. (1940) – *Demografia rurală a României*, în R.L.S, nr. 1-2.
- Mihailescu I. (1985) – *Studii de colectivități rurale în România în satul românesc*. *Studii*, București, Editura Academiei Române
- Mihailescu V. (1927) – *Să recunoaștem trei tipuri de așezări rurale în România*. București, Buletinul Societății Române de Geografie.
- Muntele I. (1998) – *Populația Moldovei în ultimele două secole*. Ed. Corsan, Iași.
- Matei C., coordonator (2002) – *Problemele metodologice ale prognozei demografice*, Evrica, Chișinău.
- Mâtcu M. A. (1974) – *Сельское расселение в Молдавской СССР*. Издательство „Штиинца”, Кишинэу.
- Mâtcu M. A., Sochircă V. (2001) – *Geografia umană a Republicii Moldova*, Ed. „Arc”, Chișinău.
- Mâtcu M. A. (1997) – *Tendențele dezvoltării așezărilor rurale în Republica Moldova*. *Economica (Supliment)*, Chișinău, Ed. ASEM.

- Matei K. G., Прока В. Е. (1985) – *География населения Молдавской ССР и демографические процессы*, „Штиинца”, Кишинэу.
- Matei C., Mătcu M., Sainsus V., Hachi M. (2008) – *Rolul orașelor mici în dezvoltarea complexului agroindustrial al R. Moldova*, Ed. ASEM, Chișinău.
- Martiny R. (1927) – *Morfologiske Siedlungsforfrungeni* (v sv. Deutsche Siedlungstaforschungen, Korschke FEestschift, Leipzig).
- Могиланский Н. К. (1913) – *Материаллы для географии и статистики Бессарабии*, Кишинев.
- Miron V. (2002) – *Turismul rural în Moldova, îndrumar pentru autoritățile publice locale*, Ed. „Știința”.
- Murgoci G. (1920) – *La population de la Bessarabie*, Paris.
- Nour A. (1915) – *Basarabia*, București.
- Opopol N. (2003) – *Calitatea mediului, sănătatea și sărăcia. Mediul ambiant* (revistă științifică), nr. 2 (7).
- Obsen K. (1958) - *Tur Sistematik der Agrarlandschaft* („Geogra. Rundschau”, nr. 9.
- Odud A. Л. (1955) – *Молдавская ССР*, Москва.
- Popovici I., Mihail M. (1980) – *România. Geografia economică*. Ed. Didactică și Pedagogică, București.
- Pelivan I. G. (1919) – *Le mouvement et l’ accroissement de la population en Bessarabie, de 1812 a 1918*, Paris.
- Покшишевский В. В. (1962) – *Населенные пункты – местные центры и проблемы их соподчинения*, „Вопросы географии”.
- Покшишевский В. В. (1978) - *География и населения*, Москва.
- Покшишевский В. В. (1947) – *Население в Молдавской ССР*. Москва – Ленинград.
- Paladi Gh., Matei C., ș.a. (2007) – *Transformări demografice, viața familială și sănătatea populației*, Chișinău.
- Рогожин С. А. (1973) – *Сельское расселение Украинской ССР состояние и совершенствование*. – Киев.

- Рашин А. Т. (1956) – *Население России за 100 лет (1811-1913)*, статистическая очерка, Москва.
- Surd V. (1993) – *Introducere în geografia rurală*. – Cluj-Napoca.
- Surd V. (2003) – *Geografia așezărilor*. – Presa Universitară Clujeană.
- Sainsus V. (2006) – *Migrațiile populației rurale în R. Moldova (aspecte economico-geografice)*. – Chișinău.
- Șandru D. (1985) – *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*. – Iași.
- Șandru D. (1996) – *Satul românesc între 1918 și 1944*. – Iași.
- Șandru D. (1978) – *România. Geografia economică*. – Ed. Didactică și Pedagogică, București.
- Семенов-Тянь-Шанский П.П. (1880) – *Несколько общих выводов из данных по статистике поземельной собственности и населенных мест Центральной Земледельческой области*. – „Статистика поземельной собственности и населенных мест Европейской России”, ч. I СПб.
- Саушкин Ю. Г. (1947) – *Географическое изучение населенных пунктов Советского Союза*, „Вопросы географии”, Москва.
- Спижанков Л. И. (1974) – *Сельское расселение Беларуси*, Минск.
- Сергеева К.П. (1967) – *Проблемы сельского высотного расселения в Дагестанской АССР*, Автореферат дисс. канд. геог. наук, Москва.
- Sckluter O. (1900) – *Die Formen landlifen Snedlungen* („Geog. Zeitschr”), vol. 6, s.s.
- Teodorescu I. (1919) – *Basarabia în Buletinul Statistic al României*, Seria IV, vol. XIV, nr. 1.
- Teodorescu I. (1923) – *Basarabia*, Chișinău.
- Trebici V. (1985) – *Satul românesc și țărănimea: aspecte demografice*, Studii, București, Editura Academiei Române.
- Тулин М. (1944) – *Молдавская ССР и Измаильская область Украинской ССР*. Материалы для докладов и бесед, Москва.

- Ungureanu Al., Muntele I. (2006) – *Geografia populației*, Iași.
- Velcea I. (1984) – *Geografia României. Geografia umană și economică*, II, Ed. Academiei Române, București.
- Velcea I. (1996) – *Geografia rurală*. – Sibiu.
- Воейков А.И. (1909) – *Людность селении Европейской России и Западной Сибири*. „Изв. Русского геог. о-ва”, Т. 45, выпуск 1-3.
- Вопросы географии. 132 – *Современное село: пути развития*. – М., 1988.
- Защук А. (1863) – *Военное обозрение Бессарабской области* *Материалы для военной географии и военной статистики*, России, Бессарабская область. С. – П (б).
- Защук А. () – *Этнография Бессарабской области*.
- Зеленчук В. С. (1973) – *Населению Молдавии (Демографические процессы и этнический состав)*, Кишинэу.
- Заборски В.О. (1926) – *O kształtack wsi w Polsce i icr rozmieszeniu* („Prace Komisji Etnogr. PAN”, t. 1, Krakow.
- Загородная Е.М., Зеленчук В.С. (1987) – *Население Молдавской ССР*. – Кишинев.

Surse statistice, rapoarte, materialele conferințelor:

- Agricultura Republicii Moldova /Departamentul Statistică și Sociologie al Republicii Moldova, Chișinău, 2003.
- Comunitățile rurale și Renașterea satului, 28 februarie 2005. Conferința Națională, teze și comunicări. – Chișinău, 2005.
- Recensământul populației R. Moldova din anul 2004. – Chișinău, 2006, v. 1-3.
- Republica Moldova: Raportul Național al Dezvoltării Umane. Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane. – Chișinău, 2006.
- Rezultatele recensământului din 28 ianuarie 1897 în Basarabia, vezi în „Первая всеобщая перепись населения Российской Империи”, 1897 г. Т. III, Бессарабская губерния, Москва, 1905.

Anuarul Statistic al Republicii Moldova /Departamentul Statistică și Sociologie al Republicii Moldova, Chișinău (anii, 2000, 2002, 2005, 2006, 2007).

Anuarul Demografic al României, București, 2001.

Anuarul Statistic al României, București, 2003.

Mișcarea populației României în anii: 1936, 1937, 1939. – București, 1940.

Materialele Departamentului de Statistică și Sociologie al Republicii Moldova.

Raport de Stare a Țării Republica Moldova, 2007. – Expert Grup, Chișinău, 2007.

Raportul Național al Republicii Moldova la Conferința Națiunilor Unite pentru problemele așezărilor umane (Habitat, Chișinău, 1996).

Starea mediului în Republica Moldova în anul 2005 (Raport național), Chișinău, 2006.

Revista științifică de informație și cultură ecologică „Mediul ambiant”, nr. 2 (7), aprilie, 2003.

Particularitățile și tendințele proceselor demografice în Republica Moldova: materialele conf. șt. din 12 decembrie 2001, Chișinău, 2001.

Problemele demografice ale populației în contextul integrării europene. Simp. Intern. – Chișinău, 2005.

Прогноз возможных изменений в природной среде под влияний хозяйственной деятельности на территории МССР, Том 1, 2, Кишинев 1981 – 1985.

Бессарабия. Военно-географический справочник. – Москва, 1940.

Численность, состав и движение населения МССР. – Кишинев, 1974.

Население, здравоохранение и социальное обеспечение в МССР. – Кишинев, 1981.

Matei Mătcu este conferențiar universitar la ASEM, doctor în științe geografice. Face studii primare și gimnaziale în satul natal, iar studii medii la Colegiul Pedagogic din Călărași. Absolvent al Facultății de geografie a Institutului Pedagogic din Tiraspol, promoția 1959. Doctorand la Facultatea de geografie a Universității din Stat din Moscova, 1967-1970, unde susține teza de doctor în geografie pe tema „Populația și așezările rurale din RSSM”.

Timp de 13 ani a deținut funcția de șef al catedrei de Geografie Economică a Universității de Stat din Tiraspol. Predă cursuri universitare și de masterat în domeniul geografiei umane, geoeconomie și economia protecției mediului. Autor și coautor a peste 180 de lucrări științifice (inclusiv 15 monografii): manuale școlare, cursuri universitare, articole de specialitate, teze la numeroase conferințe. Participă la diverse congrese, conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale în domeniul geografiei populației și demografiei (Chișinău, Moscova, Sanct-Petersburg, Kiev, Tbilisi, Permi, București, Târgoviște).

Pentru prodigioasa sa activitate, conferențiarului universitar Matei Mătcu i s-au conferit câteva distincții, dintre care menționăm:

- Medalia „Veteran al Muncii”;
- Insigna Ministerului Învățământului Mediu și Superior din ex-URSS, pentru merite în activitatea didactico-științifică în școala superioară.

Mihai Hachi, în prezent, este conferențiar universitar la catedra „Relații Economice Internaționale”, ASEM. S-a născut în satul Pitușca, raionul Călărași la 21 noiembrie 1965. A absolvit școala medie din localitatea natală, după care a urmat studiile la Universitatea de Stat din Tiraspol, absolvind cu succes Facultatea de geografie și biologie. Din 1992, activează în cadrul ASEM, fiind implicat la catedrele „Geografia și economia mediului” și „Relații Economice Internaționale”. Este autor și coautor a peste 30 de lucrări de specialitate, inclusiv 4 monografii și 2 manuale, participant la mai multe simpozioane naționale și internaționale, la 3 contracte de cercetare, expert al manualului de geografie școlară. A susținut doctoratul în geografia umană, economică și politică cu tema „Modul de trai al populației R. Moldova. Abordare socio-geografică”. Este laureat al premiului național „Gheorghe Năstase”, instituit de societatea de genealogie, heraldică și arhivistică „Paul Gore” pentru contribuții esențiale în domeniul geografiei istorice.